

ALMANAHUL LITERAR

1

IANUARIE

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Suflători bolerești

de Mihail Sadoveanu

Poezii de : Ion Brad, Leonida
Neamțu, Aurel Rău, Cornelia
Sălaian Cicerone Teodorescu.

Traduceri din : N. A. Necrasov,
Vl. Maiačovski, V. Saianov.

Bălcescu

— scenariu cinematografic —
de Mircea Zăciu

Nicolae Bălcescu : *Scrisori inedite*
Oronlea, de Ion Oarcăsu și I. Vlad

Carnet sovietic

Recenzii — Note — Comentarii

REVISTĂ A UNIUNII SCRITORILOR DIN R.P.R.
FILIALA CLUJ

ALMANAHUL LITERAR

REVISTĂ LUNARĂ DE CULTURĂ

Anul IV, Numărul 1 (38)

Ianuarie, 1953

CUPRINDE

POEZIE ȘI PROZĂ

SLUJITORI BOIEREȘTI, de Mihail Sadoveanu	3
CU SUFLETUL DESCHIS, de Ion Brad	9
FATA CARE NU PLÂNGE, de Cicerone Teodorescu	13
TOAMNA, de Cornelia Sălișjan	15
AM JURAT CÂNDVA SĂ NE IUBIM, de Aurel Rău	17
CERUL PATRIEI, de Leonida Neamțu	18
BĂLCESCU, scenariu cinematografic, de Mircea Zăciu	20
TROICA, de N. A. Necrasov	76
DE VORBĂ CU INSPECTORUL FINANCIAR, de Vladimir Măracovschi	78
LENIN LA GORCHI, de V. Săușanov	86

CRONICA

UN CÂNTĂREȚ AL EROISMULUI, de Ion Oarcășu	99
NOUL ROMAN AL LUI ZAHARIA STANCU, de Ioan Vlad	106

CARNET SOVIETIC

ROMANUL ȘI SCENARIUL, de E. Gabrilović	114
---	-----

RECENZII — NOTE — COMENTARII

CATEVA SCRISORI INEDITE ALE LUI NICOLAE BĂLCESCU (Constantin Ciuchindeli) NICOLAE BĂLCESCU: SCRISORI UN VESTITOR AL LIBERTĂȚII (G. M.) UN MARE SAVANT AL POPORULUI NOSTRU: EMIL GHEORGHE RĂCOVIȚĂ (Prof. univ. Valeriu Bologa). PE DRUMUL CREERII NOII OPERETE ROMĂNEȘTI (J. Balea) CONTRIBUȚIA TEATRULUI DE STAT DIN ARAD LA OPERA DE CULTURALIZARE A MASELOR (Gh. Tomoroga). DRUMUL SPRE LIBERTATE (Paul Șerban) SĂRBĂTORIREA MARELUI COMPOZITOR MAGHIAR ZOLTAN KODÁLY (I. Văleanu).

Mihail Sadoveanu

SLUJITORI BOIEREȘTI*

Ne-am dus, eu și mama, să privim cum trece alaiul de înmormântare al lui moș-Gheorghe Cucu. Pe cât am înțeles, erau toate în rânduială bună: patru gospodari purtau năsălia pe care era așezat sicriul; în frunte popa Petrea și îndată după el praporele și pomenile; iar în urma năsăliei, bocitoarele. Cântecurile de jale conțineau la prohoduri. Atunci Lisaveta și cu baba Ștefănoaia umblau repede ca să întindă podurile, după care grăbeau cătră sicriu. Cum pornea din nou lumea, glasul Lisavetei se amesteca, mai subțire și mai înalt, între bocete.

Prin văzduhul cenușiu treceau din când în când ciorile iernii, ca niște vâluri mari, negre, zbatute de vânt. Priveam uitat aceste înfățișări nouă. Totuși auzul meu a rămas oarecum atârnat de o frîntură de convorbire a mamei cu baba Gafița, care se alăturase de noi.

Baba purta într'un paner o găină neagră, căreia îi mîngia din cînd în cînd creasta. Era găina ce se dă peste groapă, după ce a fost coborît sicriul. Încă nu cunoșteam atunci acest eres antic. Rîdeam în mine de negliobiă de a purta așa fără rost o găină la un alai de moarte.

— Azi am mai fost de două ori la țintirim, dragă ducă Profiriță, zicea baba Gafița.

— Dar cine a mai murit, mătușă? a întrebat mama.

— Doi prunci, dragă duduță. Erau acuina mărișori, aju-

*) Capitol din romanul *Lisaveta*, a cărui acțiune se petrece la 1887.

tau la gospodărie. Unul, al lui Ilie Lungu, și celălalt al lui Neculai Călăraș. Pe al lui Neculai îl știe băiețelul, că venea uneori la dumneavoastră să se joace.

— Costăchiță? am întrebat eu cu mirare.

— El, dragul mătușei. S'a prăpădit de anghină, ăa și celălalt, al lui Ilie Lungu.

Mi-am adus aminte că-l văzusem pe Costăchiță, chiar în toamna aceea, pe o zi rece, cînd mă duceam cu Lisaveta la moară. Purta un harag și se uita cu supărare înaintea lui. Acuma înțelegeam că băiatul acela nu mai este pe lumea asta și n'am să-l mai văd. Înțelegerii mele nu se adăoga nici o mîhnire.

Vra să zică n'am să-l mai văd niciodată...

— Ce mormăiești tu? m'a întrebat mama.

Ii era glasul schimbat; m'a apucat de mină și m'a tras spre dumneaei.

— Mă duc la preoteasa Maria, a zis ea babei; și ne-am despărțit de alai.

Am mai umblat puțin și am ajuns la casa parohială. Ferestrele ei înalte erau așa potrivite, încât bătrîna doamnă-presviteră putea să vadă din fotoliul ei toate cîte se petreceau în marginea tîrgului și pe toți trecătorii din sat și de la curte. Din acest scaun de la geam, vedea și judeca toate încă din tinereță, din vremea cînd popa Petrea începuse a păstori pe creștinii din Vatră. În acel scaun, cu anii, devenise tot mai groasă și mai blîndă, și adunase în dosul ochilor ei căprui toate înfățișările schimbătoare ale lumii ce-o înconjură. Dăduca Profira i-a sărutat mîna și i-a lămurit că vine la părintele să se mărturisească și să primească sfînta împărtășanie. Preoteasa a sărutat-o pe frunte și a poftit-o numaidecât pe divan, poruncind unei nepoate care o sluzea să facă două cafele. Băiețelul a găsit pe un colț de masă o carte veche cu poze și a început a o răsfoi cu mare plăcere.

A fost vorba de copiii care mor de anghină în sat și în tîrg. Doamna presviteră a făcut asupra băiețelului semnul sfîntei cruci.

A trecut pe drum, în lumina ferestrelor, Nastasăche vata-vul, călare. Și-a scos cușma; Preoteasa Maria i-a răspuns, apoi a prins a recita mamei, c'o voce moale și repede, toată istoria acelui slujbaș boiereșc. Dăduca Profirița o asculta; cîte-o clipă se gîndea la altele, pe urmă iarăși era cu luare-aminte.

— Anastase Codoman: așa-i scris în condicele boierești.

Il cunosc de când era ca băiețelul matală și purta opincuțe și ițărași. Acu-i bărbat de ani douăzeci și opt. Tatu-său a fost unul Anghel Prisăcaru, îngrijind două prisăci boierești: una către marginea pădurii Brătești, în curăturile cele nouă; alta între fînațurile din șesul Siretului, la Lunca.

Aglăiță, ai pus de cafea? Ei, dacă ai pus de cafea, fă tu bine și adă-ne cîte-o dulceată de fragi. Dă și băiețelului; dar bagă de seamă să nu picure în carte, că se supără părintele.

Ascultă mata, cucoană Profiriță?

Moare mama băiețelului; moare pe urmă și bătrînul Anghel Prisăcaru; rămîne Nastasachă Codoman ȋrfan; și a prins a se oploși între curteni. S'a dovedit apoi priceput la carte. În clasa a șasea la școala satului, iese premiant al treilea. Boierul nostru, pe atunci tînăr și abia picat din străinătate, s'a aflat de față la sărbătoarea școlii de la Sîmpetru, 29 a lunii iunie, și a avut el un gust ș'o trufie: să dea la premianți ba plug, ba juncani, ba vacă, ba căluți de doi ani. Codoman Nastasache s'a ales cu trei mioare.

Îți place, cucoană Profiră? Sfîntul Petrea i-a pus golanului mîna în cap.

Apoi aceste mioare au fost temelia norocului lui Nastasache. Aflînd „cuconașul“ că băietanul face parte dintre oamenii curții sale, chiar în acea zi a poruncit lui Iorgu Stamate vechilul să-l primească practicant la cancelarie. După doi ani, Iorgu Stamate l-a făcut vatav pe acea parte de moșie unde fuseseră prisăcile bătrînului Anghel. Acele prisăci nu mai erau în ființă...

Auzi tu, Aglăiță? Mă rog ție, să nu faci cafeaua prea dulce. Acele prisăci, cucoană Profiră, nu mai erau în ființă; din an în an arăturile de grîu se întinseseră: raiurile albinelor fuseseră desțelenite: unde culegeau ele odinioară, acuma umbla în buiestru, pe cal pag, Nastasache, și secerau femeile, lepădîndu-și cu palmă sudoarea de pe obraz.

Amarnic slujbaș! Îți plăcea lui Iorgu Stamate pentru că-l vedea cu rîvnă. Niciodată nu ȋstenea; cînd răsărea soarele, el se afla înălțat în sa, priveghînd în patru părți de zare ca un hultan. Purta lucrătorii în sfircul harapnicului, cum e rînduiala. Era pîrlit de soare, cu ochii albaștri, — cînd se uita urît, parcă era dracu. Numai cît își trage puțintel piciorul drept. A rămas beteag dintr'o căzătură, din pruncie.

Auzi, tu, Aglăiță? Adă zahar, c'ai făcut-o prea amară.

De la trei mioare a ajuns la mai multe. La acestea s'au mai

adăogat și alte ciștiguri și foloase, fiind om priceput pe o moșie îmbielșugată.

Acu ascultă și ia aminte, cucoană Profiră.

După moda acestor curteni nesățioși de aicea, i-au plăcut lui Natasache desfătările mesei. E băutor lăudat. Pe lângă asta are aplecare spre tagma femeiască. Bine ar fi fost să se așeze cu rînduială creștinească la casa lui, dar lui îi place altfel. Muieri, cîte poțtești. Se zice că Domnul-Dumnezeu a lăsat curtenilor pe țigănci și pe văduve.

Mă rog ție, Aglăiță, vezi și de o leacă de vișinată.

Mai cu seamă cu țigăncușile îi place lui Nastasache să steie la conversație.

— Buna-vremea.

— Mulțămim dumnitale, domnule Nastasache.

— Bună-i apa dela izvor?

— Bună, precum se știe, domnule.

— Dar iarba-i moale?

— Moale, vezi și dumneata.

— Apoi mi-ași da calul să pască.

— Fă cum poțtești.

— Și ași sta și cu o țiră unde-i mai deasă și mai 'naltă.

— Domnule Nastasache, voia dumnitale e boierească.

Mă gîndesc eu: asemenea om buiac trebuie însurat și pus în rînd cu gospodarii. La sfînta biserică nu se prea duce; de mărturisit nu se mărturisește. Cărturar nu-i, și totuși cutează să se contreze cu părințele Petrea. Nu-i pasă de nimica, zice că nu este Dumnezeu; musai să-l aduc la calea dreaptă. Trimet eu vorbe încolo, trimet vorbe încoace, aflu de un țărănchiabur de la Broșteni: Manole Moroșanu, județul satului. Ai auzit poate de el; e consilier la primărie de zece ani; din vorba lui Ghenciu primarele, Manole nu iese: umblă îmbrîcat țărănește, — dar s'a îndulcit între surlucari și a făcut avere. Altă vorbă nu știe să spuie decît: „admit și aproh” — cu și ceilalți consilieri; dar el vorbește-acestea le spune în felul lui: „armît racolt”. Așa că de zece ani badea Armit Racolt primește simbrîe de la comună și daruri de la negustorii ovrei din țîrg.

Are o fată, Ilenuța, care învață la școala normală din Iași. Pun eu în lucrare vorbe și îndemnuri și, în vacanță de anșart, face pîpas Nastasache la casa lui Manole Moroșanu din Broșteni, s'o vadă pe Ilenuța. Casa, cuprinsă; zestrea fetei gata, la vedere. Gospodina lui Armit Racolt, țărancă, însă cuviincioasă femeie. Fata, cu pantofi și rochie de țîrg; măică-șă se

învîrte în juru-i, ca o roabă; n'o îngăduie să puie mina pe nimic. Ageră copilă; frumușică; ochi fără astâmpăr. Aduce vorba despre școala ei și o îndeamnă demonul să-l întreb pe Nastasache: „Domnule Codoman, ce cărți ai cetit dumneata în vacanța asta“? Atîta i-a trebuit unui bărbat boieresc. După ce a înghițit ca pe un nod dulceața și s'a opărit cu cafeaua, s'a ploconit cuviincios, a ieșit, a încălecat și nu s'a mai uitat înapoi. Manole și țărancă lui s'au întristat; fata a ris cu viclenie. Iar nu mult după aceea, cum și-a isprăvit școala, s'a măritat c'un învățător de la Tupilași.

Acuma uită-te mata pe fereastră, cucoană Profiră, și vezi-o pe demoazela Amalia, Franțuzaica, soră camardinerului de la curte. Trece în țîrg după cumpărături; nu se rușinează să umble cu panerul; și-i o gospodină prima, deși-i schismatică. Nu-i frumoasă, nu-i tînără, nu-i bogată, dar e înțeleaptă și l-ar da la brazdă pe unul ca Nastasache. Nu m'am așteptat la una ca asta: nu i-a plăcut Franțușei vatațul nostru, zice că-i grosier. Pe lingă asta cîrnește din nas, căci Codoman nu-i papistaș. Pe urmă copiii cu care ar binecuvînta-o Dumnezeu, ea nu îngăduie să rămîie în ortodoxie. Ți-o spune eu, cucoană Profiră, că Franțușca asta e o infumurată și nu lipsește niciodată de la biserică lor eretică de la gară. Așa încălzim noi șerpi la sînul nostru. Întăi m'am supărat pe dînsa; dar pe urmă mi-a trecut, și-o primesc la mine iarăși. Fată bătrînă, rămasă prin străinătăți... mi-i jală de dînsa.

Mai aveam eu și alte planuri cu acest Codoman, căci încă nu s'a stîrpit sămînța felelor din Țîrgul Pașcanilor, cînd ce aflu? Cu mare mirare aflu că vatațul Nastasache Codoman a poticnit într'o boală de inimă și a slăbit din semeția în care stătea. Cum cală ceas de hodină, i se tot învîrte o muscă în preajmă, o alungă cu dosul palmei, ea se întoarce neconținut. Nu-l lasă și-l zădărește; a căzut la slăbiciune pentru o fată din proști. Trebuie s'o știi, că și-i vecină. Nu-i spun pe nume, dar azi îngroapă părintele Petrea pe tatu-său.

L-ai văzut cum se ducea mai înainte? Dacă l-ai văzut, află că de-o vreme tot așa umblă fără astîmpăr în preajma ei. Mi se pare că vrea să săvîrșească o prostie.

Ce să fac eu cu dînsul? Știi mata la ce m'am gândit? M'am gândit că am și eu o nepoată — Aglăița asta pe care o vezi; dar e prea crudă; ar trebui s'o mai aștepte. Însă nu-i chip, cucoană Profiră, nici așa. M'aude vorbind, — copila asta înțe-

lege toate. Închipuie-ți: nu-i place Aglăiței mele acest
Codoman. Zice că-i beteag.

Dar nu-i nici un beteag, o învăț eu. E voinic cât un urs.

Atuncea ea îmi răspunde c'o pildă a lui Solomon. Una-
două, cînd are vreme, Aglăița mea apucă și citește sfînta
scriptură și se desfătează mai ales cu înțelepciunea lui Solomon
împărat.

— Mătușică, zice ea, acesta muri-va întru păcatele lui și
de mulțimea nebuniei lui va pieri.

De pe acuma nepoțica asta se pregătește să se ducă, atunci
cînd va veni vremea, la mănăstirea Agapia. Vra să se călu-
gărească. Îți închipui mata una ca asta?

Acea Aglăiță de care era vorba, mărunțică și bondoacă,
fără frumuseță, dar cu ochi împungători, se oprea din cînd
în cînd lingă umărul meu și silabisea cîte-un verset din car-
tea pe care o răsfoiam în colțul mesei. Pleca și iar venea,
dupăind îndesat și cutremurînd dușameaua. Împărțea dul-
ceața, punea felegenele de cafea pe măsulă și iar se oprea la
umărul lui băiețel și citea, smîrcîind, un stih sfințit.

— Nici nu-ți închipui, cucoană Profiră, ce dă dintr'un așa
dop de fată... suspina blajin presvitera Maria.

Ion Brad

CU SUFLETUL DESCHIS

*Măntrebi de ce sunt pentru pace?
Ți-o spun acuma, ca s'o știi:
Eu n'am avut copilărie,
Cum n'au avut-o mii și mii.
Pe fața casei, jos, în lut,
Am plâns amar și m'am sbătut.
Mai mare când creșui apoi
Purtam în brațe frații mici,
Ori peste câmpuri, pe sub ploii,
Simțeam al toamnei aspru bici.
La școală-am învățat minciuna,
Și să fiu mut și orb să fiu.
Căci inima ce-o port acuma
Bătu în mine mai târziu.*

*Dece sunt pentru pace? Iată:
În sat, la cincisprezece ani,
Văzui o mamă sfâșiată
De ofițeri fasciști, germani.
Sub cisme strălucitoare
Mâna ei albă se sbătea
Asemeni pasării ce moare...
O, chipul ei nu va dispărea
Din suflet, din privirea mea!
Și'n nopți tăiate de rachete
Am auzit țipând copii
Și tineri am văzut atunci*

Sub ziduri îngropați de vii.
In locul celor duși departe
Veneau, pecetluite gata,
Hârtii ce pomeneau de moarte:
„Căzut... cutare... locul... data...”
Dar vestea neagră, nemiloasă,
Cei mici n'o'nțelegeau prea bine:
— Mamă, când vine tata-acasă
Și ce ne-aduce el când vine?

Nu! Eu n'am să uit vreodată
Acel învălmășag smintit,
De cai, de tunuri și armată.
Măntrebi cum oare n'am murit?
Sub ochiul lunii, abătut,
In noaptea-aceea'nfrigurată,
A stat vieții noastre scut
Cea mai puternică armată.
Și-atunci, întâia dată, zorii
Ca porumbeii fâlșăiau...
Mergeau spre fronturi luptătorii,
Cântau meren și se duceau.

De ce sunt pentru pace eu?
Să-ți spun acuma nu mi-i greu:
Nu-i nici un sfert de veac de când
Am plâns meren pe-acest pământ
Sub toamna aspră ca un bici,
Purtând în brațe frații mici.
Și uite-acuma, ce sglobii-s,
La creșă'n leagănul curat
Unde se joacă azi, copiii
Colectiviștilor din sat.

Și-aci 'n oraș unde trăiesc —
Pe unde bombe lăsau goluri. —
Cu sufletul copilăresc
Privesc copiii, stoluri-stoluri...
Ei trec pe străzi reînviata
Sunându-și trâmbița în drum
Și parcă inima lor bate
In inima ce-o port acum.
O, voi iubirea și mândria

Constructorilor de pe-aici!
Vă știu cu sutele și mia,
Băeți vioi, - fete mici.
Înalți ca plopul foșnitori,
Mlădii ca sălciile sure,
Să fiți în anii viitori,
Bogată, tânără pădure.
Și vântul morții niciodată
Deasupra voastră să nu bată.

De ce sunt pentru pace? Vezi,
Cuvintele șuvoi se-adună:
Iubesc o fată cu ochi verzi
Și păr ca razele de lună.
Dar nu vreau să o văd nicicând,
Cu pletele în foc arzând.
Ei, tinerețe, tinerețe,
De câte inimi ești cântată
Și câte visuri îndrăznețe
Le crești cu cântecul deodată!
Noi vrem ca 'n veci să nu-ți trimiți
Căldura ta de printre noi,
Să nu ne vezi îmbătrâniți
Jos în tranșee, în război.

De ce sunt pentru pace? Iată:
Nu sunt eu singur, nu sunt doi
Cei care 'n limba lor curată
Rostesc cuvântul: PACE.

Noi

Suntem o mie și încă-o mie
Și zeci de mii și mii de mii;
Bărbați cu tâmplă argintie,
Tineri ca mine și copii
Și multe mame...

Tine minte,
Nu teama se strecoară 'n noi,
Ci ura, izbucnind fierbinte,
Ne crește 'n suflete șuvoi...
Și valuri peste valuri cresc
Să nece cavalerii ciumii,
Zarafi de sânge omenesc

Ce-ar da pe aur viața lumii . . .
Luăm ca mărturie-acum
Nu generalii lor, lacheii,
Ci pruncii care mor în drum
Și, arse, mamele Coreii.

Măntrebi de ce sunt pentru pace?
Ți-o spun, să nu uiți niciodată:
Aici în jur ni se desface,
Ca în pădurea fermecată,
O țară cu priveliști noi
Clădite zi de zi de noi.
Nu sunt palate de argint
Să-și cânte singure cântarea,
Dar viața noastră, clocotind,
Își cântă cântecul, ca marea.
Nu sunt copaci cu glasuri-vii,
Dar auzim cântând copii . . .
Și plouă, și din nou e soare . . .
Acesta e pământul care
Pe viața noastră am jurat
Să fie liber și bogat.

Cum soarele-și împarte lava
Eu tinerețea mea mi-o dau;
Ca pacea s'o simțim aproape,
Cu mii de tineri străjă stau.
În veci de veci să nu mai fie
Copii fără copilărie!

Cicerone Teodorescu

FATA CARE NU PLÂNGE

*Aci 'n Carpați își află adăpostul
Copiii coreeni sosiți la noi.
E legea noastră nouă: scutul nostru,
Dând ocrotire micilor eroi.*

*Un lac în munți . . . O curte românească . .
Și 'nch:puind dușmani în bîruieni
I atacă, hotărîți să-i nimicească,
Cu befele, copiii coreeni.*

*Cu ordine de luptă — militare —
Pe piept, în dreptul inimii, aici,
Se-apropiase un băiat mai mare
Privind pe gânduri lupta celor mici.*

*Căzu, din joc, o fată — mititica!
Și-i sângerează, văd, genunchiul stîng . . .
Imi face semn că „trece, nu-i nimică”,
Iar ochii-i rîd: „N'ai grije. N'am-să plîng”.*

*Imi spune — fără vorbe — gura-i strînsă:
— „. . . Vezi ochii mei? Obrazu-acesta sînt?
Sunt, da, o vale-a lacrimilor . . . Inșă
Cu lacrimile, — acum, stiu să lupt”.*

*. . . Să știi să lupți. Acesta este leacul.
Copii pe malul lacului . . . Ce grea,
Ce uriașă lacrimă și lacul
În genele-i de stuf, își reține.*

*E biruința vieții'n ochii fetei.
Ochi de copil. Ca'ntr'o oglindă văd.
E-o grea poveste: spusă pe'ndelete-i...
A răsbatut dezastre și prăpăd.*

*Fetița coreeană... Dece oare
Nu scöate niciun scăncet, cât de mic?
...Prvirea și-a'nălțat surâzătoare
Când m'aplecăi s'o mângâi, s'o ridic.*

*Un licăr mic în ochii ăștia arde.
O mână mică-mi ține mâna; strâns,
— Măi pui de om, măi oaspe de departe,
Fetița mea lovindu-se, — ar fi plâns...*

*I-s ochii ageri, lungi, ca de migdală.
Ce arde'n ei acolo, îndărăt?
Oglinzi adânci, tăiate cu migală,
Mă'mbie: — „Știi să vezi? Am să-ți arăți...*

*„Surăsul viu din ochii mei, ascultă,
Surăs ne'nvinș de marile urgi,
E-al mamei mele... Nu s'a adat bătută.
Intâi de-acest surăs te rog să scrii!*

*„Și-un chip, acumă, de soldat ți-apare?
E'ntors într'o permisie de-o zi...
Il vezi?... Cu zeci de răni — și tot mai tare
E tatăl meu. Așa a fost, să știi.*

*„Iar ca o flacără'n adânc, profilul
Ne'nfricoșat alătură de ei,
Partidul este...”*

*Mă ținti copilul:
— „Cum-am să plâng, crescut de-aceștia trei?”*

*... Acî'n Carpați își află adăpostul
Și-această mică-orfană de rășboi.
E legea noastră nouă: scutul nostru,
Dând ocrotire micilor eroi...*

Cornelia Sălăjan

TOAMNA

*Îți legi cravata la oglindă.
Te duci la școală, te grăbești.
Afară-i toamnă. Leneș cântă
Un vânt subțire la ferești.*

*La poartă mama te petrece,
Tu pleci și ea rămâne'n prag.
Spre școală drumul plin de frunze
Îți este cunoscut și drag.*

*A doua oară a 'nflorit
Un firav, subțirel salcâm.
E toamnă lungă. Cad pocnind
Castane mari pe caldărâm.*

*Și poate chiar când tu ascuți
Cum blând vorbește profesorul,
Depart, în Iran un princ
Își țese în covoare dorul.*

*Plutesc 'nainte-i mări albastre,
Se clatină corăbii 'n larg.
Ah, cum ar vrea spre zări să-l poarte
Corabia cu stea'n catarg.*

El vede țărături înverzite
Și-un turn de aur cu o' stea.
(Văzuse el o poză-odată,
Cu turnul ăsta undeva).

Covorul crește. Mări albastre
Înseamnă lăna pe război.
Și arde steaua dinspre țărături,
Cu vestea mare-a lumii noi.

Unde sunt mările albastre?
Unde sunt țărăturile verzi?
Ah, sunt atâta de departe
Minunile în cari te pierzi...

Spre casă vii. O zi de școală.
Și mama iar te-așteaptă'n prag.
Te'ntreabă cum a fost, fierbinte,
Tu simți că-i ești atât de drag!

În casă-i miros de gutuie
Și vântul cântă la ferești.
E toamnă. Încrățit tresare
Adâncul apelor cerești.

Cu grijă îți deslegi cravata
Carc-îi aduce'n muncă spor.
În clipa asta'n depărtare
Dorinți se țin într'un covor.

Și când te pleci asupra cărții,
Tu simți că țărături verzi vor fi
Și în Iran unde copiii
Au să zâmbească într-o zi.

Aurel Rău

*Am jurat cândva să ne iubim,
Orice depărtare ne-ar desparte.
... Alte munci mi te-au chemat departe
Și acum, ce rar ne întâlnim!*

*Uneori în calde seri, târziu,
Vara toată, nu suntem alături,
Iarna, pașii noștri pe omături
Urme-alăturate nu înscriu.*

*Știu, vei mai lipsi din jurul meu,
Poate luni mai sunt de așteptare,
Dar cu orice zi e tot mai mare
Focul ce ne-apropie mereu —*

*Și din ora când, iubita mea,
Ne vom întâlni — orice urmezel! —
Nimeni nu va ști să mai păstreze
Dragostea, cum noi o vom păstra.*

Leonida Neamțu

CERUL PATRIEI

*Arcadă nesfârșită-i al țării mele cer
Și străbătut e veșnic de mii și mii de unde —
Cu ploaie 'mprospătează ogoarele fecunde.
Și cu zăpadă'n iarnă le apură de ger.*

*În seară-i ca o mare: umbrit și legănat
De cule'mpletite între pământ și astre,
În zori parcă se nălță, mereu mai luminat
Când raze'ncep să bată în platoșa-i albastră,*

*Și holde cât e zarea, de-a lui căldură-s coapte —
Ieri răslețite încă, acum ca un talaz;
Sub bolta lui înaltă răsună codru'n noapte
Și spumegă șuvoaie în stavili la Bicăz.*

*Sub el luptase Doja... Sub el muri în chin
Scoțând un ultim strigăt din groaznică tortură;
Sub el, să-i fie ntinsul și pașnic și senin,
Luptară comuniștii în anii ce trecură.*

*În vremuri duse, Vlaicu, cercând aripi să-și facă,
Urcă în slavă primul... Azi mii de sburători
Înaripați, chiar vântul sunt gata să-l întreacă —
Tând în zarea largă furtună, viscol, nori.*

*Sunt tineri, și stăpâni sunt pe-aerianul drum,
Și veștile le poartă pe aripi iuți ca gândul;
... Copiii le fac semne urându-le drum bun
Din margine de drumuri, motorul urmărindu-l.*

*Ei n'auzit-au bombe cum şueru-şi îngaimă,
Detunături şi vuet . . . Din somn ei nu tresar
Ca'n ţara depărtată, unde crispaţi de spaimă
Pumni mici blestemă cerul aprins ca un pojar.*

*Arcadă luminoasă e'ntinderea cerească,
Sub ea cresc pruncii noştri ca lanul nesfârşit.
Noi vom veghea, ca dâşii nicicând să nu cunoască
Alt cer decât acesta, senin şi liniştit.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Mircea Zăciu

BĂLCESCU*

— scenariu cinematografic —

— A suspenda lucrările comisiei înseamnă a trăda libertatea! — Vocea lui Bălcescu e grea, amenințătoare. O clipă sunte că toate nădejtile ce și le-a pus în această comisie, se năruie. Proprietarii fuseseră mai puternici. Și totuși, cu câtă îndârjire și-au cerut țăranii drepturile!

— Libertatea! — exclamă Eliade teatral. — Unde e libertatea e Dumnezeu și unde e Dumnezeu e dragoste și unire. Unde e tiranie e iadul. Numai tirania întărește inimile, numai ea amărește sufletele... Pe semne acestea le urmărea Bălcescu, inițiind aceste lucrări. Astăzi, locotenența domnească, alcătuită din mine, Tell și Nicolae Golescu, socotim că lucrurile nu mai pot dura. Iată așa dar decretul pe care l-am dat azi, 19 August 1848: „Văzând că comisia pentru învoirea articolului proprietății, în loc de a se pătrunde de dreptate, de frăție și de pace seamănă că iese din misiunea sa și ședințele devin tot mai tempestoase, suspendăm...”

— În zadar! — strigă Bălcescu, întrerupând citirea decretului. Decretele voastre n'au să împiedice poporul să-și facă singur dreptate. Comisia l-a învățat că n'are nimic de așteptat din partea proprietarilor. Boerul n'are patriotism căci n'are suflet. El e boer și atâta tot!

Ultimele cuvinte ale lui Bălcescu sunt acoperite de o zarvă iscată la intrare. Se aud voci mănătoase, ușa se deschide și căpitanul Fărcășanu — pe care-l știm din primele zile ale revoluției — năvălește înăuntru. Mantaua lui e sfâșiată și plină de praf, semn că a venit în goană, de foarte departe. Fața îi e răvășită.

*) Continuare din nr. 12, Decembrie 1952

Îl caută din ochi pe Bălcescu și reprezentându-se la el îi cade în brațe, gemând sugrumat:

— Frate! Frate!

— Ce este, Fărcașene? — Bălcescu îi cuprinde umerii, sgâlțându-l ușor. Membrii guvernului se ridică cu toții, uluiți. Cercul se face mai strâns. Căpitanul e în mijlocul lor, năucit încă.

— Turcii sânt la Giurgiu, spune el, și mâinile îi cad nepuțincioase, de-a-lungul trupului...

*

Pe zidurile caselor bucureștene apar chemările guvernului revoluționar:

„Patria este în pericol! Patria nu are arme!“

Trecătorii se îngrămădesc să citească proclamațiile.

*

— „Patria este în pericol! Patria nu are arme! În această extremitate delegăm pe cetățeanul A. G. Golescu, secretar al Guvernului provizoriu, în toate provinciile învecinate cu România și lângă toate puterile Europei, ca să tracteze în numele nostru și în numele Țării Române să ceară ajutor de arme și oameni pentru a apăra o nație slabă ce pierе sub loviturile inamicului...“

Bălcescu lasă hârtia pe masă și adaugă, cu o voce sugrumată:

-- Membrii guvernului să treacă s'o iscălească. (Către Golescu): — Trebuie să pleci cât mai curând!

— Frate! Am să mă sbat să obțin totul ca să salvăm revoluția

— Vezi de le obține mai bine decât Ghica. Fără ploconeli, cu mândrie. De va fi să cază această revoluție, să cază cu cinste, la datorie!

— Te caută cineva, Bălcescule! — îl întrerupe Voinescu, intrând în sala palatului. — Iată carta lui de vizită.

— A! Aristide Tavennier! — citește celălalt. Și întorcându-se către Golescu:

— Iată unul care vrea să ne ajute... E ceea ce-ți spuneam, Arăpila: poporul trebuie înarmat, iar noi să luăm legătura cu toți revoluționarii. Am avut până acum unele discuții cu colonelul Zablovski, agentul lui Czartoryski... Vom reuși să înodăm unele legături. Acesta e lucrul cel mai de seamă, ține minte: nu căuta sprijin la curțile marilor puteri; acelea nu ne vor ajuta, sau o vor face din calcule, ca să ne robească apoi, la rândul lor... Du-te la cei din Transilvania, la Iancu, du-te la Kossuth, la Buda-Pesta, la bătrânul Bem... Spune-le că revoluțiile noastre trebuie să meargă mână în mână, ca avem dușmani comuni. Și noi și ei luptăm pentru aceeași libertate socială și

națională, împotriva tiraniei. Cere-le ajutorul! Căci prin căderea noastră, și ei sânt amenunțați...

Cei doi prieteni se îmbrățișează. Goleșcu îi îmbrățișează pe rând și pe ceilalți membri ai guvernului. Eliade își șterge o lacrimă și schițează o binecuvântare:

— Domnul fie cu tine!

Goleșcu mai privește odată îndărăt. Și în clipa aceea toți îl însoțesc cu o strângere de inimă: se va mai întoarce? Sau, și presimțirea aceasta tulbure îi doare, el va fi primul pribeag al acestei revoluții...

În privirile lui Bălcescu se ghicesc aceleași temeri, învălmășite

*

Bărbatul care stă în fața lui Bălcescu în anticamera modestă este ofițerul Aristide Tavernier, pe care o scrisoare a consulului Franței din Belgrad îl recomandă revoluției românești. E un om sprinten, cu o mustecioară scurtă și înfățișare deschisă.

— Serviciile pe care ni le oferiți ne sânt astăzi foarte prețioase, domnul meu, — îi spune Bălcescu, cercetându-l cu seriozitate. — Înțelegeți însă că noi avem nevoie de oameni care să servească cu trup și suflet revoluția...

Și îl mai privește odată, cași cum l-ar bănuî a fi un simplu aventurier.

— Sânt francez, domnule, și toată viața mea am să regret că n'am putut lupta pe baricadele Parisului...

— Eu însă am fost acolo! — se luminează Bălcescu. Prin fața ochilor îi trec, fumegoase, amintiri ce par atât de îndepărtate! Străzile baricadate... nopțile fără somn, răsunând de împușcături și mirosind a praf de pușcă, mulțimea care năvălea în Tuilleries... o fată care i-a întins într-o dimineață o cană cu lapte: — Vous êtes un étranger! — a exclamat ea. Pe urmă, cu înțelegere: — E adevărat, libertatea n'are patrie. Dacă m'aș afla acum la voi și ar fi revoluție, aș face la fel... La plecare ea l-a sărutat pe frunte... Ce s'o fi făcut acum fata aceea din foburgul împresurat? Il mai măsoară odată pe Tavernier și, mișcat, îl bate încetișor pe umeri:

— Așa dar?

— Vreau să vă ajut. Tocmai fiindcă n'am avut fericirea să lupt „acolo“, o voi face dincoace... M'am bătut cu sârbii și cu ungurii împotriva imperialilor. În Austria am comandat expedițiile cele mai primejdioase... De pildă, avangarda care a deschis focul la Karlovitz împotriva garnizoanei din Peter-

wardein, eu am condus-o... Dar la Ali Bunar! Ce-a mai fost și-acolo! O mână de oameni împotriva a trei escadroane de lăncieri austrieci...

— Ești omul de care avem nevoie, Tavernier. Sântem puțini, țî-o spun cîstit: aici va trebui să lupți mereu ca la Ali-Bunar, cu o mână de oameni împotriva a trei escadroane deodată... Am să-ți fac o scrisoare către Magheru, la Cîmpul lui Traian.. Acolo sânt concentrate armatele noastre .. Zâmbește cu sfială: — Să nu te aștepți la nu știu ce: sânt vechi panduri și flăcăi: care nici oaste n'au făcut. Nici arme nu avem destule. Numai brațele și inimile noastre. Crezi că e de-ajuns, Tavernier?

— E tot ce ne trebuie!

*

Tabăra dela Cîmpul lui Traian, noaptea. Cîmpul e presărat cu corturi. Ard focuri. Se aude nechezat de cai și, din cînd în cînd, strigătele sentinelor care înconjoară tabăra. În jurul unui foc sfătuiesc câțiva oameni mai vrăstnici și vreo doi flăcăi.

— Și el? El ce-a zis? — întrebă un flăcău.

— Bălcescu?

— Da.

— A zis — vorbește domol Toader Lipan — că țărani au să capete pămînt. Chiar dac'au fost mai tari ciocoi, acolo, la Comisie... Tot o să căpătăm...

— Și Turcu? — îndrăznește o voce, din întuneric.

— Turcii! D'apoi noi unde-om fi? — îl scrutează Lipan căutându-i ochii, prin întuneric. — Că de ce-am venit acilea?

— De-acuma, tot una-i... oftează cineva. — O să ne batem. Decît să se'ntoarcă viața cea de căne, cu dorobanțu' după tine cu claca în spinare, cu ciocoiu... mai bine moartea.

— Acu, ce cobești și mneatale, nene Matache, — îl muștră un flăcău ciolănos, cu ochii țintă în flăcările focului: — O să ne batem și... gata De ce moarte?

— Apăi, băiete, bătaia cu turcu' moarte se chiamă, asta așa a fost, de cînd lumea.

— Turcu-i tare, mormăie altul.

— Cum să te pui cu el?

— Și dacă avem să-l învingem? — se sumește flăcăul.

Ceilalți îi aruncă o privire iute, ca și cum vorbele acestea neașteptate i-ar fi trezit dintr'un somn.

— Dacă-i batem? — insistă celălalt — Nu sântem acuma ca pe vremea zaverei...

— E și el, Bălcescu, acilea, vorbește Lipan. — De două zile sfătuiesc cu generalul... Ce crezi că sfătuiesc?

Cu toții își întorc privirile către cortul lui Magheru. La lumina unei feștile care arde în fața cortului, se zăresc două umbre.

*

— Așa dar, pleci la noapte...

— Trebuie. La București sânt așteptat. Vezi doar, din depeșele de azi că Tell și-a pierdut capul...

— Ah, scrâșnește Magheru, aceste spirite slabe, gata să plece spinarea, să facă tot felul de concesii care ar zădărnici revoluția noastră... Nu, frate, spune-le că noi dobândim pe zi ce trece tot mai bună oaste, că trebuie să ne împotrivim (îi prinde brațul, cu exasperare): Bălcescule, spune-mi, tu ce crezi? Ești de partea mea sau a lor? Și tu vrei capitulare?

— Turcii au călcat în picioare tractatele. Ne vom apăra.

— Frate! — îl îmbrățișează, copleșit. — Dac'ai ști de câte nopți mă frământ... M'am gândit în tot chipul cum am putea sluji mai bine revoluția noastră și m'am pătruns de ideea că numai făcând o împotrivire desperată am putea s'o salvăm...

Ne trebuie doar curaj... Și să nu socotim că vom compromite țara, apărând, ca disperatii, drepturile noastre! Vezi, poate noi o să cădem și nu vom mai prinde victoria, dar exemplul nostru are să găsească întotdeauna următori, până ce în sfârșit, ideea pentru care ne-am sculat va triumfa, mai frumoasă, mai măreață...

S'au îndepărtat de cort și noaptea caldă i-a învăluit din toate părțile. Li întâmpină acum sgomotele taberei, dar mai ales sgomot de ciocane care bat nicovala.

— Astea sânt atelierele noastre — îi arată Magheru șoproanele sub care sânt instalate fierăriile.

*

O ploaie de scântei. Un meșter, desbrăcat până la brâu, se învârte în jurul unui cuptor încins. Un ucenic — n'are poate nici 15 ani — suflă în foale.

— Am primit ieri 420 de puști, dar toate stricate. Noroc de meșterii din Craiova... Aveți grije de arme, — își amintește Magheru — uitai să ți-o spun asta: trimiteți încoace cât mai multe...

Dar Bălcescu nu-l aude. Privește țintă forfota atelierului improvizat sub șopron, grămada de arme, meșterul mătăhălos și fața palidă a ucenicului

— Cum te cheamă? — se apropie de băiat.

— Fane... — Ridică ochi negri, sclipitori, închinși de dogoarea focului.

— Și... cum de te-ai rătăcit într-o tabără soldățească?

— Nu m'am rătăcit, cetățene, îl privește Fane de sus, fără să-l cunoască. — Am venit de bună voie... volintir...

Și tot vorbind, nu se oprește din treabă. Se învârte în jurul nicovalei, dă meșterului sculele de trebuință, mai su li în foale și apoi iar îi mai spune străinului câte o vorbă apăsată:

— Ce-i drept, maică-mea nu m'a lăsat. M'a bocit o ziuli-căntreagă... Bătrânii, ce știu ei despre libertate! Dumneata ai citit ce scrie Bălcescu? N'ai citit. Se vede. Altfel nu m'ai întreba așa, fără rost. Parcă dumneata la ce-ai venit în tabără? Nu știi că turcii sânt la Giurgiu? Și pe Dunăre... le-am văzut ghimiiile care duceau arme... Eu sânt de jos, dela Calafat... Eeh, să avem noi armele alea! Praf i-am face!

— Păi ce-ai face tu, mă țică? Știi tu să mânuești flintele?

Băiatul l-a privit lung, cu dispreț, a apucat prima armă din grămada celor gata reparate și sprijinind-o de umăr, a ochit.

— Iacă...

*

O pocnitură, un norișor de fum care se risipește și un hohot de râs. Oamenii se îmbălbesc lângă cortul neamțului cu „comedia”. Halepliu lasă arma, înciudat. N'a nimerit ținta. Turcul, cu fesul lui roșu și ochii bulbucăți, fioroși, e tot acolo, atârnat pe panoul cu ținte.

— Pe semne, dumneata, cuconașule, n'ai inimă să izbești în turc — râde un țăran voinic, luându-i din mână arma.

— Ia'n uite la mine... așa... — ochește. O împușcătură. Și când norișorul de fum se risipește, turcul și-a pierdut fesul.

— I-ai sburat fesul! Mare treabă, pufnește Halepliu.

— Eee! N'ai grijă, când o fi la o adică, știm noi să țintim și ceva mai jos.

— N'are să le sboare lor numai fesul... — râde cu toată gura un târgoveț. Oamenii se îndeasă, veseli. Halepliu, strâmbă buzele, a dispreț. Nu-i place să stea de vorbă cu țopârlanii, chiar dacă e îmbrăcat ceva mai săracuț, pentru că așa cere treaba care l-a mânat încoace, în mijlocul acestui bilciu de sântă măr. mică Halepliu se strecoară prin mulțime, fără să ia seama la vânzătorii ambulanți care-și strigă în gura mare marfa, la muzicile care străpung aerul cu sunetele lor ascuțite.

*

Cerul e înalt, fără pic de nor. În zare, scânteiază Dunărea.

În învălmășeala de țărani, țigani lingurari și vânzători, Halepliu cu greu se poate întâlni cu cel pe care-l caută. Dar el e totuși aici, îl așteaptă. E omulețul cu caschetă cadrilată.

— Iată-te. Uf, ce căldură! — își șterge fața asudată. — Ai vești?

— Da, cetățene, surâde celălalt, cu ironie. — Corabia...

— Țvanțih! — i-o taie Halepliu, roșu. — De câte ori ți-am spus că pentru tine nu-s „cetățene”. Te rog să-mi respectezi rangul. N'am mâncat dintr'un blid!

— Voia dumneavoastră, coane. Corabia angleză se apropie...

— Ești sigur?

— Tot așa de sigur cum e astăzi sănătă mării mică.

Dintr-o parte a bălciului se aud strigăte. Lumea se îngrămădește într-acolo. Halepliu și Țvanțih își fac cu greu loc. Un tânăr negricios s'a cocoșat pe o ladă și vorbește mulțimii. În sgomotele bălciului nu se aud decât cuvinte răzlețe:

— ...mântuirea noastră nu poate veni decât prin noi înșine... A ne înrola în oastea de volintiri, fraților, alături de Magheru, care pe Câmpul lui Troian...

— Cine e? — mormăie Halepliu.

— Unul din comisarii lui Bălcescu. Un ardelean. Constantin Romanu...

— Nu-l cunoașteți? — se întoarce un târgoveț, cu fața mirată. — Un om, domnilor, grozav aprinzător de inime moarte; predică prin toate satele și bălciurile, prin povestire de fapte ale eroilor, prin cântece de eroism...

Halepliu și-a făcut loc cu coatele până în fața comisarului.

— ...turcii, fraților, au călcat pământul sfânt al patriei. Cine nu va asculta glasul libertății, cine nu va ridica armele, să ne apărăm libertatea cucerită cu atâtea...

— Destul! — strigă, scos din fire, administratorul Halepliu. Oamenii se întorc, mirați, uali căscă ochii mari, alții murmură: — Lasă-l să vorbească!

— Ce vrea?

— Destul, domnule, ai amăgit mințile simple ale acestor clăcași... Oameni buni, nu credeți în vorbele măglistoare ale celor care caută să samene spaima și tulburarea în țară... Turcii...

Dar n'apucă să termine. În învălmășeală, comisarul a sărit de pe tribună lui improvizată și i-a tras două palme sunătoare.

— Asta, pentru vorbe. Trădarea are să ți-o plătească Dumnezeu...

— Indrăznești! — strigă, înebunit, Halepliu. — Sânt administratorul județelor...

Oamenii se îndeasă, curioși, unii vociferează, strigă.

— Turcii! — strigă deodată o voce, cu spaimă. Peste bâlci s'au învălmășit o clipă țipete de femei, muzici, trompete, pocnete. Apoi au tăcut, oamenii s'au întors cu fața către Dunăre. Acolo în lumina bogată, lunecă pe luciul apei un șir de gaimii întunecate.

— Și să mai zică cineva că ăștia nu caută războiul cu lumânarea — a șoptit o femeie, urmărind ghimiile.

— Unde ești musiu, că-ți sosiră prietenii! — se întoarce batjocoritor un târgoveț.

Dar Halepliu s'a strecurat prin mulțime și s'a făcut nevăzut.

Pe Bălcescu noaptea l-a surprins pe drum. Drumul de poștă e luminat de lună. Trăsura a ajuns din urmă un șir de căruțe, în urma cărora merg, pe jos, țărani de toate vârstele. În tăcerea nopții se aude un cântec vechiu:

Auzit-ați de-un oltean

De-un oltean, de-un craiovean

Ce nu-i pasă de Sultan?... Library Cluj

Bălcescu a scos capul din trăsură și a privit lung ceata de oameni înarmați cu furci, sulii vechi, flinte de pe vremea lui Tudor...

— Da'ncotro o luarăți, fraților?

— Ei — mormăie câțiva, cu neîncredere, văzându-l „boer“ — ne ducem și noi, așa...

— Ni s'a urît să stăm pe-acasă, zice un flăcău.

— Nu cumva îți fi volintiri și-l căutați pe Magheru?

— Ba, volintiri, volintiri...

— La Câmpul lui Traian! — strigă oamenii, însuflețiți.

Trăsura se îndepărtează. O bucată o însoțește numai cântecul:

...câte lupte a privit

Câte oști a mistuit

Câte oase-a înălbit...

*

La București. În fața lui Bălcescu stă un curier dela Giurgiu. E plin de praf, suflă greu.

— Turcii sânt numeroși?

— Câteva mii, dar vin mereu. Au așezat lagărul alături cu cazarma, lângă morile de vânt iar după două zile au așezat caraula împrejurul orașului, ne lăsând să intre nici să iasă nimeni... Domnului comandir Nicolescu i-au ordonat să nu cumva să se miște din oraș sau să trimită vreun soldat undevași că-i vai de el...

— Atunci, tu cum ai ieșit din cetate? — zâmbește Bălcescu.

— Ei, ne pricepem și noi, nițeluș... și... mai e ceva. O corabie englezească a aruncat ancora ieri... E plină cu arme...

— Consuli vă așteaptă! — anunță un funcționar în redingotă neagră.

Bălcescu a rămas o clipă gânditor, ca și cum n'ar fi auzit nimic. Apoi, grăbit deodată:

— Bine, vin acum. Să i se dea curierului de mâncare și un așternut, să se odihnească. La noapte, frate, ai să pleci îndărăpt... Ce zici, la întors ai să fii la fel de isteț?

*

— O putere armată a călcat teritoriul patriei noastre — vorbește Bălcescu. — Nici guvernul, nici delegatul său dela Constantinopol n'au fost vestiți de acest fapt și nici de intențiile pe care le urmărește Poarta prin această invazie...

— Mă văd silit, — îi răspunde consulul Franței, domnul Hory, să vă transmit conținutul instrucțiunilor pe care generalul Aupick mi le trimite dela Constantinopol. Generalul vă sfătuiește să aveți toată încrederea în intențiile binevoitoare ale Sublimei Porți, să nu vă speriați de disgrația în care a căzut Soliman, nici de limbajul, cam nepoliticos, al noului comisar, Fuad Efendi...

— Guvernul Majestății Sale britanice, se înclină Colquhoun, vă sfătuiește prudență și moderație. Aceasta trebuie să fie linia dumneavoastră de conduită, pentru a preveni cele mai mari nenorociri... Personal, socot că orice apel la violență, orice ridicare armată ar compromite viitorul acestei provincii...

— Tineri exaltați, adaugă Timoni, consulul austriac, preconizează pe Câmpul Libertății, la reuniunile populare, prin sate, războiul împotriva turcilor. Dacă informațiile mele sânt exacte, vă informez, domnule Bălcescu, că guvernul nu se va bucura de înalta protecție a Casei de Habsburg...

*

— Corabia englezească cu muniție și praf de pușcă a aruncat ancora la Giurgiu.

— Ai dat ordin să fie confiscată încărcătura? — întreabă Bălcescu.

— Am trimis acolo un om de încredere. Dar... Rosetti ezită. Apoi, hotărît să-i spună totul: — Nu crezi că măsura această e deosebit de primejdioasă? Colquhoun are să protesteze...

— Lasă-l s'o facă. Tot n'avem nimic de așteptat din partea lor. I-ai auzit, adineaori? În schimb, avem nevoie de arme, Rosetti, de foarte multe arme...

În redacția Poporului Suveran, o odăiță cu plafonul înclinat. Prin geamurile acestei mansarde se văd coperișele Bucureștilor și clipirea nămolosă a Dâmboviței. Printr-o ușă de sticlă se zărește forfota zețarilor. Printre ei înamtează un bărbat înalt, palid, cu o foaia de hârtie în mână.

— Lăsați la o parte articolele... Apelul către populația capitalei trebuie tipărit de îndată.

Mașinile tipografice acoperă vocile. Bătrânul zețar ia foaia, o citește și îi aruncă celui alt o privire îngrijorată:

— E chiar așa de rău, cetățene Bolintineanu? Am auzit că turcii se apropie. Au trecut de Giurgiu. Ce zici, o să-i răzvim?

— O să-i răzvim, nene Iancule, n'avea grijă...

— Eu, până una alta, mi-am scos flinta din cui...

— Până una alta, culege apelul, râde Bolintineanu și zărîndu-i pe Bălcescu și Rosetti, se îndreaptă către ei:

— Dreptate și frăție!

— Apelul se publică? — se interesează Bălcescu.

— Acuma se culege... Am aici și note după răspunsurile diplomaților apuseni la adresele guvernului... Crezi că e necesar să fie date publicității?

— Ah, da, le recunoaște Bălcescu, strâmbând din buze: — scuzele bâgurate ale domnului de Lamartine și cele echivoce ale lordului Palmerston. Nu, n'are niciun rost. Publică mai bine scrisorile cetățenilor simpli, care-și dau ultimul ban din casă pentru revoluție. Pe aceștia ne bizuim, acuma

Un ghișeu strâmt. Oamenii nevoiași, negustori, femei, se îngrămădesc, așteptându-și rândul:

— Numele dumitale, cetățeanco?

— Safta, văduva... Scrie acolo, maică, Safta dela Podul Calicilor, că așa mă știe toată mahalaoa. Cusătoreasă. Așa, maică — și desfăcând o batistă înodată, pune banii pe marginea ghișeului: — 66 de lei, atâta am putut strânge: prețul cusuturii a șase cămăși...

În spate, un evreu cu caftan, îi destăinește bărbatului de alături:

— Adică cum, i-am spus, noi să nu ne socotim în rândul patrioților? Frații noștri au tămăduit durerile noastre, au turnat peste ele balsamul mângâierii și noi să nu le întindem o mână de frate? Am făcut rost de 400 lei; 325 dela mine, 75 din economiile copiilor... Dar dumneata, dumneata ce aduci?

— Iată, face celălalt, un o.n gras, cu favorite și-și deschide palma în care strângea două bijuterii.

— Ihîm. Astea au preț, nu glumă. Crede-mă, mă pricep nițel la diamanticele... Mă numesc Davicion, — se înclină, cu respect.

— E un inel al meu și o podoabă de granate a soției mele... Deocamdată n'am avut mai mult — face, modest, bărbatul, cu favorite. — Sacrificiul e cam mic, dar nici noi nu sântem decât niște modești comediați, cu destule nevoi. Numele meu e Costache Caragiali...

*

Alții se îngrămădesc la ghișeu:

— Doi galbeni, un ceasornic de aur cu cilindru, douăsprezece zarfuri de argint și leafa pe 18 zile...

— Numele?

— Mavromati-Mitescu...

— Altul...

— Fotache Valtir: trei galbeni și un ceasornic de argint.

— Oprea Condescu: cinci sfanți.

— Următorul!

— Ghiță Slomnescu: un galben și o pușcă cu două țevi...

— Puștile, cetățene, se predau în mahalaoa Izvor, la casele Cămărășescului...

*

Acolo, într-o curte pustie, o altă mulțime se îngrămădește în jurul unei mese șchioape la care, un funcționar cu ochelari pe nas notează tot ce se predă într'un catastif. Oamenii se adună în liniște, și predau cu oarecare solemnitate flinte vechi,

pistoale turcești, carabine, săbii... Un bătrân se desparte cu greu de carabina lui.

— Hai, moșule, zi-i mai repede: o dai sau n'o dai?

— Haide cetățene, îl îndeamnă grav, funcționarul. Patria are nevoie de arme...

— Bine, bine, firește c'o dau, numai cât mă despart cam greu de ea. Cu asta am luptat pe vremea zaverei, la 21. Asta l-a văzut pe Domnu' Tudor, așa să știți! Hei! Ș'apoi, nu se împacă bătrânul, dacă ne dăm toate armele, noi cu ce avem să luptăm?

— Găsim noi! Cu furcile!

— Nu, oameni buni, se amestecă în vorbă un omuleț piper-nicit, cu caschetă cadrilată: — o să ieșim cu mâinile goale, cu preoți, cu prapore și cu sfintele rugăciuni. Dumnezeu e mare și are să ne ajute, înduplecându-l pe păgân!

Vocea lui pițigăiată nu le place celorlalți. Bătrânul îl stropșește, cu scârbă:

— Ia auzi la el, farmazonul!

— Parcă el știe ce-i turcul! Să-l îndupleci cu rugăciuni!

— Poftim încoace, musiu, să-ți arăt eu rugăciuni!

Dar omul cu caschetă s'a strecurat printre cei adunați și s'a făcut nevăzut. Incet, încet, hărmălaia se potolește. Un soldat al gărzii naționale păzește tăcut mormanul de arme. Pe stâlpul porții e scris, cu litere strămbe: „Patria are nevoie de arme“.

*

— Dacă le trebuie arme, să cumpere! — strigă Colquhoun, plimbându-se nervos prin încăpere. — Unde ne trezim, mă rog? În țara nimănui? Jeluim bunurile statelor civilizate? Eee, asta întrece orice închipuire! Dar să fi spus un singur cuvântel: „vindeți-ne nouă încărcătura!“ Nu ziceam nu. „Oferim atâta și-atâta!“ — Am fi tratat, s'ar fi putut să cădem de acord...

— Sir, îl imploră vocea tremurată a căpitanului corăbiei, un englez mărunț, uscățiv. — Numai dumneavoastră mă puteți salva...

— Când a fost confiscată încărcătura?

— Azi dimineață. Erau trei persoane oficiale. Nu pricepeam nimic din ceea ce mi-au spus...

— Ce era să pricepi! Aștia nu cunosc decât limba lor barbară... Și... ce-au făcut?

— Au pus peceți.

— Va să zică nu e totul pierdut, armamentul se află pe corabie.

— Firește. — Marinarul clipește des, căutând să prindă firul întortochiat al gândului celuilalt.

— Turcii cât ți-au oferit?

— Un câștig de sută la sută. Rifaat Pașa a fost extrem de dărnice...

— Cred și eu. Când ești pe punctul de a pierde o provincie ca asta, nu te mai târguești. Dar dumneata cât ai pretinde ca s'o cedăm guvernului?

— Aceasta era și ideea lui sir Canning, încă dela Stambul. Dar, sir, mă nenorociți! Turcii sânt la Giurgiu, portul e împânzit cu spioni și ieniceri. În orice clipă poate izbucni o încăierare grozavă. Nimeni n'are să ne mai plătească atunci munițiile.

— Atunci de ce n'ai rămas pe bord, să aperi încărcătura? Am să te trag la răspundere în fața guvernului Majestății Sale regina!

— Pentru numele lui Dumnezeu, să nu faceți una ca asta! E o încărcătură secretă! Asta ar da naștere unui mare scandal diplomatic... Lordul Palmerston...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pe la aprinsul felinarelor, Sali Aga, trimisul Comisarului extraordinar al Sublimei Porți, Fuad Effendi, e introdus în dormitorul mitropolitului. Neofit, învelit cu plupuma de mătase, cu o scufă de noapte pe cap, îl primește cu lungi văicăreli:

— Allah te aduce, Sali Aga, la un biet muribund. Domnul Dumnezeu și-a întors fața lui dela robul său. De trei zile zac de friguri, împrejmuit de dușmani...

— Armatele Sublimei Porți aduc pacea și potolirea zăvisțiilor. Vin la sfînția ta ca la un ministru al lui Dumnezeu și al păcii... Fuad Effendi îți trimite urările sale de însănătoșire. Ar vrea să te vadă.

— Dacă puterile m'ar ajuta să merg și să-i arăt cu viu grai credința mea, aș face-o bucuros. Am să mă rog pentru sufletul lui, Sali Aga, și sânt fericit că mântuirea ne vine printr'un atât de strălucit sol. Spune-i toate acestea cinstului fiu al lui Izzet Effendi Kitehezadi, poetului delicat al Bosforului, lui Fuad Effendi...

— Prea sfinte, timpul meu e măsurat. Am venit sub protecția nopții și tot sub mantaua ei trebuie să mă întorc. Dar nu

mă pot întoarce singur. Fuad are nevoie de sfatul și înțelepciunea ta. El e un poet delicat, cum însuși ai spus-o, și meseria lui e medicina, pe care a deprins-o la Galata Serai. În politică se teme să nu facă vreo greșală. Sultanul nu i-ar ierta-o. Ajută-l.

— O, deșertăciunea deșertăciunilor, toate sânt deșertăciune, Sali Aga. Aceasta și profetul vostru o învață...

— Așa este, dar politica rămâne tot politică, prea sfinte.

— Politica mea este biserica și nădăjduesc să dobândesc curând iertarea păcatelor mele în fața celui prea înalt.

— Înainte de a o dobândi pe a celui de sus — subliniază turcul pe un ton mai aspru — trebuie s'o implorăm pe aceea a Majestății Sale Imperiale, Sultanul. Singur Fuad Effendi o poate obține.

Neofit rămâne o clipă pe gânduri. Ochii lui clipesc, speriați.

— Măine dimineată o să poți îngenuchia în această încăpere, să mulțumești lui Allah marea Lui bunătate...

*

La miezul nopții o cupea întunecată duruie pe podul de lemn al Mogoșoaiei și iese din oraș. Duruitul roților pătrunde până în încăperea palatului, unde membrii guvernului sunt adunați.

— Corabia englezească a fost zărită de departe și anunțată posturilor noastre de grănițeri. Ea a înaintat pe gura fluviului, pe la Sulina, apoi a coborât către Giurgiu, unde se află tabăra turcească. După rapoartele secrete pe care le-am primit — răsfoste Rosetti prin hârtiile dosarului — reiese că „Queen Victoria” poartă o încărcătură de arme și praf de pușcă. Am dat ordin să fie sechestrată această încărcătură, în portul Giurgiului...

— Pentru cine bănuiești că veneau armele? — întreabă Nicolae Golescu, locotenentul domnesc.

— Firește, pentru turci.

— Oeeace ne arată încă odată că turcii au călcat tratatele, sare Bălcescu. — Ei nu vin cu intenții pașnice!

Golescu cere tăcere.

— Consulul Colquhoun în protestația ce o face locotenentului domnesc arată că transportul nu avea nicio legătură cu armatele turcești aflate la Giurgiu, căci trecerea vasului îi era anunțată de mai bine de o lună, când încă nimeni nu știa despre

sosirea trupelor lui Soliman. . Cu atât mai puțin despre schimbarea politicii Porții.

— Și care ar fi fost, — după domnul consul, destinația corăbiei? — întreabă Bălcescu, ironic.

— Serbia. Muniția trebuia vândută răsculaților sârbi. Era, susține Colquhoun, o afacere a unei case de comerț și tocmai de aceea — aceasta mi-a spus-o verbal — puteam obține noi praful de pușcă...

— Dar plătind cu bani grei!

— Păi, cum altfel?

— Nu recunosc, ridică vocea Bălcescu, de adevărate vorbele consulului. El nu ne este prieten, luați aminte!

— În repetate rânduri ne-a făcut dovada prieteniei sale, frate! — îl mustră Eliade — Englitera are interese vitale în Orient.

— Pe care ar vrea să le câștige pe pielea noastră Demult ne-a vândut turcilor!

— Și chiar de-ar fi așa, face plictisit Golescu, — incidentul în loc să ni-l apropie, îi va indispupe pe engleji. Și pe Fuad în primul rând. — Și întorcându-se acuzator către Rosetti: — Cine ți-a ordinar să procedezi cu atâta neprevădere?

— Eu! — se ridică Bălcescu. Cei alți îl privesc în tăcere, dezaprobator. Dar lui Bălcescu nu-i pasă. Știe să înfrunte privirile lor stingherite, în care se strecoară spaima și lășitatea. — Rosetti a procedat bine, spune el. — Avem nevoie de arme; de câte ori vreți să vă repet acest lucru? În jurul lui Magheru se adună tot mai mulți panduri. Dar cum îi vom trimite în fața oștilor turcești? Cu brațele goale? Cu pieptul descoperit?

— Nu vrem să ne batem cu turcii! — strigă Tell. — E o nebunie.

— Turcii vin cu intenții pașnice! — se alătură Brătianu.

— Și armatele? — sare Rosetti.

— Armatele se vor retrage de îndată ce vom accepta propunerile lor rezonabile...

— Aceste „propuneri“ înseamnă trădarea revoluției noastre!

— Fraților! — strigă îndurerat Bălcescu, — treziți-vă și dați-vă seama că stăm în fața unui dușman și nu în fața unor prieteni. Turcii nu vin să ne facă vizite de curtoazie. Încă nu e târziu. Să înarmăm poporul, să declarăm războiul de partizani...

— Nu sântem în Spania, pe vremea lui Napoleon! — îl întrerupe Voinescu.

— Să-i hărțuim, — continuă Bălcescu, netulburat, — să-i atacăm noi cei dintâi, noaptea, să-i izbim dela spate, să le ie-

șim înainte, să se creadă încorjurați de o mare armată... Să baricadăm capitala, să facem din fiecare casă o fortăreață. Să pierim mai bine, dar să nu ne predăm!

— Turcii vin cu ramura de măslin, intervine Eliade. — Dacă o să-i primim cu brațul înarmat, o să ne taie!

— Turcii nu taie decât capul ce se pleacă! — vorbele lui Bălcescu au căzut, grele. S'a așezat la locul lui, frânt. Nimeni nu vrea să-l mai asculte. Se aud strigăte:

— Trebuie să tratăm cu ei! Să le vedem întâi intențiile!

— Poarta ne-a fost mereu favorabilă. Ghica scrie liniștitor dela Constantinopol!

— Să fie delegat Voinescu, să stea de vorbă cu Fuad.

— Să plece Voinescu!

— Voinescu!

Sunt cinci poște dela București la Giurgiu. Portul e așezat în fața orașului turcesc Rusciuc. Dunărea curge leneș printre stâncile înalte și meterezele dărâmate cu care e împresurat malul turcesc. În port e o forfotă de ieniceri, hamali, fenei cu feregea și cerșetori. Corăbiile ancorate se leagănă ușor. Printre ghimiile turcești, cenușii, se zărește, mai la o parte, corabia cu pânze „Queen Victoria”. Pe șesul din spatele portului, se văd corturile turcești. Pe o ridicătură, prin re câțiva salcâmi zdrențuiți de vânt, e locuința lui Fuad. Un steag mare, verde, flutură pe coperișul țuguiaț. E o zi înăbușitoare de sfârșit de vară. Cerul înorat prevestește furtună. Înserează.

Fuad a primit delegația boerilor trădători după toate regulile etichetei occidentale. Poet, medic, călător prin îndepărtata Spanie, e un om cu gusturi rafinate, plictisit de atmosfera orientală. Chiar și locuința pe care tapițerul Bosselt i-a aranjat-o la Giurgiu, are un aer puțin turcesc, cu patul uriaș de nuc, fotelurile trase în damasc roșu aprins, șifonierele și perdelele de tulpan dela ferestrele ce dau spre port.

— Soleyman s'a purtat omenește, observă Fuad cu o clipire ironică, și i-a mers prost. Eu sunt poet și nu diplomat. Nici obiceiul locului nu-l cunosc. Je suis tout à fait dépaysé...

— Spuneți Excelenței Sale — se întoarce Neofit către Sali Aga — că purtarea lui Soleyman a fost umană. Dar a fost ea politică? N'a greșit oare în calculele sale? Noi socotim că da

— se întoarce către ceilalți membri ai delegației, cerându-le aprobarea.

Marele vornic Cantacuzino, viitorul caimacam, maiorul Lăcusteanu, boerul Vulpe și Filip Lenj, care sânt de față, aprobă cu gravitate.

— Excelența Sa trebuie să știe — continuă mulțumit mitropolitul, jucându-se cu mătaniile de chihlibar — că focarul acesta de comunism și de revoltă pe care predecesorul său l-a lăsat să se întindă, e un adevărat cancer ce nu va întârzia să înghită și alte regiuni limitrofe imperiului...

— Întreabă-l dacă mă previne sau îmi dă un sfat, — îi spune Fuad lui Sali Aga.

— Nu îndrăznesc să-i dau un sfat Excelenței Sale. Dumnezeu, care e unul singur, îl va lumina...

— Spune-i, insistă comisarul turc, că Allah vorbește prin muezinii săi.

— Nu sânt decât un călugăr prost, se smerește Neofit, plecând privirile. — Nu mă trag din strălucita spiță a lui Izzet Effendi Katehezadi, n'am cutreerat mările până la capătul lumii, acolo unde se află țara Maurilor; dar, după mintea mea proastă eu socot că în loc de a tractași cu răzvrățiții dându-li-se astfel importanță, revoluția trebuie întâi zdrobită...

Ceilalți aprobă, în tăcere, în vreme ce Sali Aga îi traduce șoptit lui Fuad gândirea întortochiată a mitropolitului.

— Excelența Sa, spune în sfârșit Sali Aga, vrea să cruce pe supușii săi. Ea e dispusă chiar să aducă ameliorări în starea Prințipatului, dacă acestea i s'ar cere cu umilință...

Neofit și ceilalți se înclină după moda turcească, în semn de mulțumire.

— Dacă Excelența Sa — în nețărnamurita-i bunătate și milă — vrea să ușureze soarta boerimii noastre, s'o facă după ce va fi zdrobit întâi răzvrătirea. Atunci ceea ce astăzi ar părea o concesiune, are să fie privită ca o mare binefacere.

— Altfel, se amestecă Cantacuzino, țara e pândită de tulburări și zavistii. Spuneți-i Excelenței Sale să nu dea crezare promisiunilor guvernului vremelnice...

— Să cerceteze întâi faptele! — se simte dator să adauge Lăcusteanu.

Dar Fuad nu mai apucă să răspundă. Afară izbucnesc strigăte și împușcături. În tabăra turcească se iscă o învălmășeală groaznică, se aud tropote de cai, trompete. Fuad sare în picioare, Kerim Pașa a ieșit în ușa locuinței, iar ceilalți se îngrămădesc în spatele lui, speriați. Printre sulțele încrucișate ale

sentinelelor din fața porții, boerii trădători urmăresc o scenă neobișnuită: jos, în port, o mare mulțime a împresurat cheiul și înaintează către corăbii. Un vuet surd năvălește dintr'acolo, amestecat cu mugetul fluviului. În întuneric nu se văd decât torțele cu care e înarmată mulțimea

*

Ienicerii, crezând că mulțimea vine să-i atace, s'au trezit, cu țipete sălbătice. Sus, în tabără, o trompetă stingheră mai sună alarma...

*

Oamenii s'au îngrămădit în jurul corabiei englezești. În frunte merge un om de statură voinică, cu pieptul desfăcut. N'are niciun fel de armă. Pe piept, se vede încă vechiul semn al ocnașului, E Marin Plăpămaru. În urma lui vin hamali, ucenici de pe la atelierile din Giurgiu, femei, un om cu o eșarfă tricoloră, poate o persoană oficială. Barcagii le-au făcut semn de departe, cu felinarele aprinse. Lotcile pescărești sânt trase la chei. Mulțimea se îmbarcă, gălăgioasă. În aerul fierbinte din preajma furtunii, se întretaie fraze, strigăte, chemări:

— Hai, dați-i drumul mai repede!

— Voi o să stați gata, pe chei. Noi, de pe punte, aruncăm lăzile...

Bărcile pescărești taie apa neagră a fluviului. Oamenii vâslesc cu nădejde. Au ajuns la corabie, o înconjură. Marin Plăpămaru a sărit. Se cațără sus, pe punte. E aproape. A ajuns. Aruncă celui care-i urmează, frânghia. Acum puntea e plină de oameni. O scurtă încăierare. Umbre. Pe chei, chipurile femeilor, încordate, mute.

*

Prin mulțime își face loc un grup de bărbați cu cocarde tricolore. Sunt cei din comitetul revoluționar din Giurgiu.

— Cetățeni! — strigă cel dintâi, un bărbat cu favoriți. — Împrăștiati-vă! Portul e împresurat de turci! Împrăștiati-vă! — strigă, disperat.

— Cine ești dumneata, îi pune mâna în piept un tânăr cu fața smeadă. — De ce vrei să împiedici înarmarea revoluției?

— Comisare Vâlcu! — îl previne cel cu favoriți. — Vrei să cază asupra-ți blestemul unui război cu turcii? Kerim Pașa a scos cavaleria! Sântem împresurați...

Si smulgându-se din strânsoare dă să strige, cu ochii măriți de groază: — Imprăștiați-vă! —

— Trădătorule! — îl îmbrânțește comisarul Vâlcu.

— Turcii!

— Turcii!

— Sântem împresurați! — sboară cu-vintele prin mulțime. Dar nimeni nu se clintește, Vâlcu s'a cățărat pe o grămadă de lăzi.

— Cetățeni! — strigă — Patria are nevoie de arme. Ne vom lăsa noi înfricoșați de o mână de turci și nu vom ajuta patriei, pentru salvarea revoluțiunii noastre?

Mulțimea freamătă, strigă.

*

De pe punte sânt aruncate primele lăzi cu muniție și buto'ășele cu praf de pușcă. Unii le coboară în bărcile pescărești care se îndreaptă plescăind din vâsle, către chei. Alții desfac acolo, pe punte, lăzile, și împart armele.

Armele trec din mână în mână... E o mare tăcere.

*

Se aude plescăitul apei, scârțâitul otgoanelor. Marin Plăpămaru a sărit pe chei. Cu arma pe umăr, își face loc către locul unde e comisarul Vâlcu.

*

O ceață ușoară plutește deasupra fluviului, înghite corăbiile, ghimiile turcești. De undeva crește un vuet surd, mai aproape, mai puternic.

*

— Lăzile, buto'ășele, trebuiesc duse către București! — îi spune comisarul. Plăpămaru zâmbeste, cu fața asudată:

— Prea târziu, comisare! Ele au și pornit.

— Și turcii?

— Turcii cred că armamentul se află aici.

— Atunci, du-te și tu!

*

Ceața se destramă, încet. Mulțimea înaintează, compactă. E ca și cum fluviul ar fi ieșit din albia sa și s'ar revărsa peste orașelul întunecat. Cheiul rămâne pustiu. Mulțimea se retrage în tăcere. E o tăcere grea, încordată. Numai vuetul se apropie, se apropie.

La marginea portului, pe fâșia care-l desparte de oraș, — Kerim Pașa și-a răspândit cavaleria. Steagurile, pădurea de sulici, freamătă ușor. Intunecată, uriașă, amplificată în proporții de ceață și întuneric, mulțimea vine în față. Caii sforăie, nerăbdători, tropăie pe loc. Apoi deodată un strigăt puternic sfâșie tăcerea:

— Să apărăm revoluția, fraților!

— ... ațilooooor

Același strigăt izbucnește din toate piepturile și fâlfâie deasupra portului înghesuit între stâncile și meterezele vechilor fortificații turcești. Mulțimea se avântă, sparge rândurile cavaleriei lui Kerim, ca-i sar în două picioare, speriați, turcii, luați pe neașteptate, sânt apucați de mulțimea care-i prinde asemenea unor vârtejuri, într-o apă umflată de ploi.

— Dor, dor, be cardași!

— Be, cardași! — strigă turcii, încercând să scape din mulțime și să-și refacă rândurile.

Pâlcuri, pâlcuri, cavaleria se retrage, în galop. Tropotul dezordonat al cailor acoperă celelalte sgomote...

Tropot de cai, pe drumul de poștă. Câmpia Dunării, pustie, tristă, se întinde către București. În cupea, figurile alungite, livide, ale boerilor trădători. Neofit e zgriburit, bolborosește rugăciuni; Cantacuzino e crunt; Vulpe, s'a ghemuit într'un colț și icnește la fiecare zdruncan al trăsurii care aleargă besmetic Singur Lăcusteanu a adormit și capul frizat, rumen, se bălăngăne încoace și'ncolo, în hurducăturile cupelei.

Au ajuns din urmă un convoi de care țărănești. Oamenii merg pe lângă boi. Carele scârțâie, alene. Înăuntru, cocoțat pe lăzile acoperite cu paie, Marin Plăpămaru socotește pe un colț de hârtie, cu un capăt de creion:

— Cinci butoiașe... Și armele? — îl sgâlțâie pe un băețandru care a adormit, alături: — Mă, Fane, armele câte sânt, mă?

Convoiul de căruțe se încrucișează cu altele, care vin de pe necuprinsurile bărăganelor. Trăsura boerească abia poate înainta acum. Drumul e plin de căruțe, de oameni care merg pe jos în urma lor. E o procesiune de femei, bătrâni, copii. Legați de căruță, vin dulăi flocoși...

— Da' încotro, oameni buni? — își scoate capul prin gemulețul cupelei, Cantacuzino.

— Ia, spre București, boerule. Cică vin turcii, îi răspunde un om care merge pe lângă trăsura, desculț. Un bătrân adaugă, fără să-l privească:

— Cată să apărăm și noi cele dobândite.

— Cică Suliman a șters putina — se amestecă o femeie — a venit în loc altul, mai căinos la suflet.

— Om încerca să-l înduplecăm, vorbește moșneagul.

Picioarele lor desculțe răscolesc colbul și înaintează grăbite, către geana de lumină dela orizont.

*

La o poștă, învâlmășeală de cai, trăsuri, țărani care fac popas. Trăsura boerilor a oprit mai la margine. Caii sânt deshămați și se aduc alți, în loc. Alături, o altă trăsura, din care coboară Voinescu, e întoarsă cu fața către Dunăre, semn că se îndreaptă într'acolo. Infășurat într'o pelerină de călătorie, Voinescu se pierde prin mulțime. De după perdelele trăsurii, îl urmăresc ochii galbeni ai mitropolitului și ai lui Cantacuzino.

— Se duce să cerșească iertarea, chicotește Neofit.

— Are să găsească spăngile și săbiile scoase!

*

Fața lui Voinescu e trasă, obosită. Mulțimea aceasta neobișnuit de agitată, care se tot îndeasă, tot mai numeroasă, îl neliniștește.

— Incotro? Incotro? — apucă brațul unui flăcăuș care se strecura către han. Băiatul s'a smucit și a fugit.

— Ei, face un bătrân care a urmărit scena, iacă, s'a urnit țara... Și zâmbind tainic: — Vrem să vedem și noi cum arată turcu'la față. Nu l-am văzut cam de mulțșor...

— Păi turcul, moșule, e jos, către Dunăre, nu către București — îl bate pe umăr Voinescu.

— Parcă dumneata îi cunoști gândurile!

*

Atmosfera e grea, apăsătoare. Veștile proaste sosesc din oră în oră. Fețele sunt palide, răvășite. Numai Bălcescu și-a păstrat tot calmul și vorbește cu aceeași hotărîre de nezdruccinat, ca în prima zi.

— Apărarea revoluției o numiți imprudență? Și apoi, nu noi ci poporul s'a dovedit și de data aceasta admirabil: armele au fost sechestrare și împărțite poporului. Poporul le-a luat singur.

— Iar acum turcii vor cere satisfacție. Nu, strigă Brătianu, nu putem lupta împotriva turcilor. Ne împiedică și tratatele, legalitatea...

— Sărmana legalitate a tratatelor! Dar care tratate? Regulamentul? Vechile stipulații de pe vremea lui Mircea și Vlad? Pe acestea turcii le-au călcat demult în picioare. Iar recunoașterea guvernului și a constituției n'au călcat-o tot ei? Ce rost aveau armele, ce rost avea armata lui Omer și Kerim Pașa pe câmpia dela Giurgiu? Venea ea să apere tratatele?

— Nici celelalte guverne ale Europei nu au recunoscut guvernul nostru...

— Pe noi ne-a recunoscut poporul și asta e de-ajuns. I-am respectat până acum voința sfântă. Trebuie s'o facem și de aci înainte. Poporul ne dictează acum să luptăm împotriva turcilor! Și o vom face! Cu voi sau fără voi, poporul are s'o facă!

— Niciodată! — strigă Eliade. — Poporul nostru e blând și pașnic!

— Dar nu laș, Eliade! El știe să-și apere cu dinții libertatea, nu dă bir cu fugiți.

Eliade a tăcut, posomorît. Dar în locul lui se ridică Nicolae Golescu, cerând liniște:

— Fraților, lăsați certurile și acuzele inutile. Acum când patria e în primejdie, trebuie să ne unim spre a salva rămășițele revoluției noastre...

În clipa aceea ușa se deschide și Voinescu, nebărbierit, cu fața trasă, prăfuit, vine spre ei, cu capul în pământ.

Ajuns în dreptul lui Bălcescu, se oprește. E o tăcere grea, cu toții s'au ridicat în picioare dar au rămas încremeniți, cu ochii țintă la delegatul lor.

— Excelența Sa nu poate primi delegația guvernului revoluționar, fiindcă Sublima Poartă nu recunoaște existența unui astfel de guvern... De altfel, Excelența sa doarme... — vorbele sânt rostite cu un fel de cinism dureros; în clipa cealaltă, Voinescu ridică privirile către Bălcescu și spune, sfârșit:

— Iartă-mă... Noi... vroiam să vindem revoluția... Excelența sa doarme... Noroc că dormea... Nu mai vroia s'o cumpere.

— Îi trece prin fața ochilor, fugară, imaginea trăsurii boerești dela Iianul de poștă: — S'au gândit alții, dinainte, să ne vândă...

*

Pe dealul Cotrocenilor, înserează. Printre copacii stufoși se zăresc zidurile mănăstirii iar în partea cealaltă, vederea largă, prăfuită, a capitalei. Trei oameni privesc orașul depărtat:

— Voinescu a fost respins de către Fuad, vorbește Goleșcu, grav. — Dar Fuad nu va putea refuza poporul bucureștean. Să-i ieșim înainte, să mergem până la Giurgiu, pe jos, să-l rugăm.

— Inarmați, turcii ne vor respecta — vorbește Bălcescu, cu ochii țintă către oraș — altfel... ne vor strivi. Tirani n'au inimă să se înduioșeze...

Dar ceilalți nu-l mai aud. Exaltat, Eliade continuă ideea lui Goleșcu:

— Desculți, purtând steagurile noastre sfinte, cu preoții în frunte, cântând imnuri de slavă și de rugăciune către cel atotputernic... Unde e libertatea e și Dumnezeu... Domnul Dumnezeu! Părinților noștri... Să-i aducem lui Fuad felicității, să-i arătăm dragostea noastră, credința noastră...

*

Un sol, călărind pe deșelate, a ajuns în dreptul copacilor. Coboră și ținând calul de căpăstru, îi anunță găfâind:

— Turcii au ridicat tabăra dela Sântești! Ei se îndreaptă către Cotroceni...

*

Pe fețele tuturor se citește o nespusă încordare. E o mulțime imensă, întunecată și neclintită ca o mare mută. Deasupra, cerul își vânzolește norii. Plouă. Inceput timpuriu de toamnă. Ca lungi fuioare de fum, norii, zdrențuiți în crângurile de pe dealul Cotrocenilor, se târăsc aproape de pământ, pe câmpia din fața Bucureștilor. Către răsărit se luminează de zi. O goarnă sună stingher la cazarma din Dealul Spirii. Alta îi răspunde, din tabăra turcească. Un freamăt trece prin mulțimea care așteaptă de trei zile în ploaie, pe câmpul Filaretului. Acolo, lângă mahalaua Podul de Pământ, către heleșteul lui Șerban Vodă, unde se sfîințiseră în ziua aceea luminoasă de vară steagurile revoluției...

*

— Aici, vara vin fetele să-și limpezească în cișmeaua Filaretului restemelele lor colorate cu hurmuzuri. Le întindeau apoi la uscat, pe iarba verde, înaltă... Aș fi vrut să pictez într'o zi această veche scenă bucureșteană — șoptește Rosenthal.

Bălcescu îl ascultă cu o încordare mută. Fruntea lui înaltă, palidă, s'a întunecat.

— Pe câmpia asta, spune, după o clipă de tăcere, am jurat să luptăm pentru libertate... în 1843... era pe la culesul viilor, tot în zori. Cu Ghica, cu Tell. Și acum? O vom ști: apăra oare? Ghica, la Constantinopol, Tell răzvrătit împotriva-mi, laș. Și totuși acum sânt mai puțin singur ca atunci... Toată mulțimea asta a ieșit să-și apere libertatea, nu s'o cerșească. S'o pretindă, s'o smulgă.

— E o nebulie, se frământă Rosetti. — Fără arme, e o sinucidere...

— Chiar și fără arme. Acuma e tot una. Cu brațele, cu pieptul desgolit.

*

— Ce știți voi! vorbește un bătrân, în alt grup. Pe câmpul ăsta veneau, pe vremea lui Mavrogheni, șase mii de soldați de făceau muștră. Pe unii îi învăța un fugar neamț iar pe topcii un călugăr descălugărit, franțez dela mănăstirea din Pera... Ș'apoi ce s'a petrecut? Mavrogheni s'a dus, iară oamenii s'au făcut panduri...

— Și dumneata ai fost pandur, moșule? — îl întreabă un bățandru.

— Apoi, vezi bine. M'a învățat franțezul să trag cu tunul. Ș'am tras, în oastea lui Tudor. Am să trag și aici, dac'o fi trebuință...

— Eh, da, oftează Marin Plăpămaru, numai tunuri de-am avea...

— Are Magheru, n'avea teamă — vorbește altul — armată câtă frunză și iarbă...

*

Incet, încet, se luminează. Se disting fețele.

— A crea o nație! O nație de frați și de cetățeni liberi — vorbește Bălcescu.

Tot mai multă lume se îngrămădește să-l asculte. Printre caperele care se îndeasă se zărește acela al lui Marin Plăpămaru. E și Ene Cojocaru, care a vorbit la Comisia proprietății, și popa Șapcă, care a sosit peste noapte, dela Islaz. Femei o însoțesc pe Maria Rosetti, care, cu Liby în brațe, împarte pâinișoare celor de față.

Cuvintele lui Bălcescu se ridică, mai puternice, peste vuetul mulțimii, care tace și ascultă:

— ... In zadar veți îngenunchia și vă veți ruga pe la porțile împăraților, pe la ușile miniștrilor lor. Ei nu vă vor da nimic, căci nici vor, nici pot. Fiți gata, dar, a o lua voi, fiindcă împărații, domnii și boerii pământului nu dau decât ceeace le smulg popoarele. Fiți gata dar, a vă lupta vitejește... Numai prin sângele vărsat își cunoaște poporul dreptatea și libertatea sa... Apărați-o...

*

— De ce, discursul acesta? — se agită Brătianu. — Așă mulțimea... O întărită în loc s'o îndemne la supunere.

*

— Aici sântem în primejdie, socotește Vulpe. Lăcustene, ia'n vezi, mitropolitul a venit?

Prin gemulețul carâtei, Lăcusteanu caută să zărească trăsura lui Neofit.

— Dă-l naibii! L-or fi apucat frigurile!

— Se teme, asta e tot, ce friguri!

— Cât o fi ceasul? — mormăie Cantacuzino, nervos. — De ce nu se dă semnalul?

*

Căpitanul Zăgănescu s'a suit pe meterez, alături de sentinela a cărei umbră se proiectează până departe, pe câmpia înțesată de lume. Norii s'au îngrămădit către apus. E soare. O zi blândă de Septembrie.

— La turci nicio mișcare?

— De trei zile, de când au venit cu tabăra dela Sântești, tot așa stau.

— Doamne, exclamă căpitanul, îmbrățișând cu privirea câmpia, — să-i fi înarmat pe toți ăștia! Ce armată strașnică!

— Sânt peste o sută de mii, îi spune Deivos, care stă alături.

— Și, uite, încă mai vin...

— Aceia-s dela noi, din Vlașca, spune sentinela, cu chipul luminat.

Cu bărbia a arătat un șir de căruțe care își caută acum loc de tabără, mai spre margine, către malul eleșteului. De altă parte, vin alte șiruri de căruțe. Femei și copii le însoțesc, cu steaguri și prapore. In frunte merg preoți, cântând „Doamne al puterilor!”... Și mul-

țimea curge mereu, întunecând zărilor. În fund, orașul a rămas pustiu, cu turlile bisericilor încremenite pe cer.

*

Prin mulțime înaintează acum locotenența domnească, sosită călăii, din București. Mulțimea o primește cu lungi ovații. Atmosfera se însuflețește. În centru, unde stau conducătorii poporului, s'a făcut un cerc mare. Tell a apucat-o spre cazarma pompierilor. Garda prezintă armele...

*

— A venit locotenența...

— Mai încurcă și ăștia treburile, bodogănește Lăcusteanu.

— Tell urcă spre cazarma pompierilor. Ce naiba urmăresc?

*

Pe metereze, Tell, însoțit de Deivos și Zăgănescu, privesc către sabără.

— De dimineață e oarecare mișcare.

— Hm, face Tell. — Poate că-și schimbă planurile. Se retrag.

— Și dacă turcii reușesc să pătrundă în capitală și ne vor cere să predăm cazarma? — întreabă Deivos. Iși trec binoculul unul altuia. Prin ocularele acestuia se văd corturile cu steaguri verzi, fâlfâind în vânt. În adevăr, în jurul cortului lui Fuad e un du-te vino de ofițeri și slujitori. Conversația continuă, scurtă, înfrigurată:

— Turcilor o să le predăm cazarmele, ca unor oaspeți, spune Tell. — Cea de călărime am deșertat-o cu acest scop. În cea de pedestrimă să stea și compania de pompieri, să dea onorul generalului turc și oștirii. Apoi soldații noștri să se tragă în oraș...

— Și... nu vom apăra orașul? — zice Zăgănescu, cu vocea sugrumată.

Deivos arată mulțimea:

— Cu ăștia am putea ține piept câteva zile. De ce să ne închinăm?

Tell a lăsat binoculul și-l fixează cu ochi severi:

— Căpitane Deivos, ordinul se execută fără crâcnire. Aceasta e hotărârea locotenenței domnești!

— E o trădare... — murmură Zăgănescu, fără să-și dea seama.

— Zăgănescu! — strigă Tell, scos din fire. Asta înseamnă rebeliune!

— Dar dacă ne vor cere armele? — insistă căpitanul.

— Prietenii nu cer armele, zice, cu o voce seacă generalul. Pe fața lui a trecut o umbră de spaimă. Vorbele celor doi ofițeri l-au tulburat vizibil. Rostește, fără convingere:

— Turcii nu vin ca niște dușmani. Ei ne întind o mână prietenească...

O salvă de tun sgudui câmpia. Apoi alta îi urmează. Și din tabăra turcească ies călări delegați lui Fuad...

Locotenența se retrage către oraș.

— Adio, fraților! — le strigă Eliade, înfășurându-se în mantia-i albă.

— Vă întoarceți în capitală? — întreabă Bălcescu.

— Vom rămâne la datorie până'n cel din urmă ceas...

— Ceasul acestă a sosit, Eliade. Delegații lui Fuad se apropie.

— Aduc oare pace sau război? — se întreabă Rosetti, tulburat.

— Locotenența are să vegheze. Poporul ne-a ales, numai el are dreptul să ne destituie. Să ne dați de știre dacă s'a numit alt guvern, fie prin alegere sau prin impunere...

— Iți e tot una?

— Oricum, nu ne-am putea abate dela înțelesul Proclamației însăși. Ar fi un semn că avem ambiția de a guverna împotriva voinții suzeranei noastre...

— Pe noi poporul ne-a ales. Chiar tu ai spus-o! — strigă în urma lui, Bălcescu. Locotenenții s'au îndepărtat. Poporul le face loc, fără să priceapă.

Delegații lui Fuad coboară costișa, printre plopi.

Pălcul locotenenților, însoțiți de slujitori armați, se încrucișează cu rădvanul mitropolitului. Neofit, înfășurat în blănuri, galben, binecuvântă mulțimea.

— Bine că veniși, prea sfinte! — îl întâmpină înciudat Cantacuzino. — Acuși începe și fără sfinția ta...

Delegații se apropie, călări. Mulțimea îi urmărește, cu răsuflarea tăiată, cu mii de ochi. În frunte călărește un pașă, urmat de secretarul lui Fuad și de o suită de cinci, șase turci.

Au străbătut spațiul pustiu dintre cele două tabere și au ajuns la primele șiruri de care ce înconjoară tabăra poporului. Oamenii se dau la o parte, făcându-le loc. Delegații trec țănoși prin acest coridor viu, care se desface pe măsură ce ei înaintază către cercul gol din mijloc, unde, în picioare, guvernul revoluționar îi așteaptă.

*

Târgoveții se amestecă cu țărani din Ilfov, din Dâmbovița, Vlașca și Prahova. Tot câmpul e o mare de oameni peste care flutură steagurile corporațiilor, drapelele tricolore, sticlesc crucile, praporele se leagănă în vânt. Nedormită, flămândă, crispată, mulțimea așteaptă în fața taberei turcești. Intrarea în oraș e barată de această baricadă vie... Delegații au ajuns în fața revoluționarilor.

*

De sus, de pe metereze, cei doi căpitani urmăresc scena, cu binoclul. Sali Aga se ridică în șea și citește o proclamație. Vorbele lui răstute nu se pot desluși dela această distanță. Mulțimea, tăcută, așteaptă să i se transmită mesajul lui Fuad. Vrea pace sau război? Întrebarea se citește pe toate fețele. Sali Aga a împăturit hârtia și, salutând după moda turcească, delegații au întors cari, luând-o către dealul Cotrocenilor.

Între membrii guvernului se produce mișcare. Vestile se întretaie deasupra capetelor.

— Fuad îi primește pe delegații poporului!

— Să plece delegații!

— Fuad chiamă guvernul la el!

*

— Fuad are de gând să impună o caimăcămie, — zice Bălcescu.
— Altfel, la ce-ar fi chemat și boerimea contra-revoluționară? Se vede că se sprijină pe ea, împotriva noastră...

— Totul e pus la cale — face Rosetti, amărât. — Dacă am putea să ne batem, măcar...

— Acum e prea târziu! — spune cineva.

— Nu, nu e târziu. Il mai avem pe Magheru! — tresare Bălcescu.

-- Și tot poporul ăsta minunat care ne înconjură... Dacă am

putea rezista măcar o zi și o noapte... Magheru trebuie înștiințat.

— Nu trebuie să ne gândim la o ciocnire armată, intervine Brătianu. — Să încercăm să-l convingem pe Fuad că noi avem dreptate. Hai, Bălcescule, arma elocvenței trebuie să fie mai tare!

— Și rugăciunile lui Eliade, — face celălalt, cu dispreț. Și deodată înfrigurat: — Cineva care să plece la Magheru, să-l cheme încoace... Unde-o fi Rosenthal? Dar, n'are importanță, poate s'o facă oricine... Dumneata, de pildă... Ochii i-au căzut pe un flăcău voinic, cu pieptul desfăcut. Fața lui s'a luminat la vorbele lui Bălcescu.

— Știi unde e câmpul lui Traian?

— Cine n'o știe! — face celălalt, mândru.

— Te repezi până acolo. Ți trebuie un cal. Ia-l de undeva, fură-l dacă e nevoie... Spune-i generalului Magheru cele ce se petrec aici... Să vină cu armata încoace... Ai să știi să-i spui tot? Cum te cheamă?

— Marin Plăpămaru.

— N'am să uit numele ăsta. Ai grije, în mâinile tale stă acum soarta revoluției întregi...

Rând pe rând delegații se desprind din mulțime.

— Haide, Bălcescule! — îl cheamă.

Bălcescu a mai aruncat o privire către Marin Plăpămaru. Flăcăul s'a pierdut în mulțime. Apoi o ia și el în urma guvernului. Și alții se desprind, alăturându-i-se: Rosenthal, condicarul Ipătescu, agronomul Ion Ionescu...

*

O femeie plânge, încet. Pe fețele multora curg lacrimi, șterse pe furis, cu un fel de rușinare. Fete aruncă flori. Poate sânt chiar acelea care își limpezeau testemelele înflorate în cișmeaua Filaretului, în fiecare primăvară, gândește Bălcescu. Și ochii lui cuprind mulțimea toată, câmpia, turlele capitalei, meterezele cenușii ale cazărmilor, dincolo de bariera dela Mihai Vodă, crângurile Cotrocenilor, vesele în lumina blândă a soarelui de Septembrie. Acolo, printre plopii aceia, în ziua când s'au sfințit steagurile, stătea Maria Cantacuzino, într-o rochie albă...

*

Drumul urcă, urcă. În urmă se vede, șerpuită, delegația celorlalți, a boerilor. În frunte merge lectica mitropolitului, purtată pe umeri de patru slujitori. Apoi arhimandriții în odăjdii scumpe, cădelnițea. Țărcovnicii cântă pe nas, călugării le țin isonul. Vin în fine boerii vânzători: marele ban Filipescu Vulpe, vornicul Cantacuzino, Lăcusteanu, Filip Lenj...

- Trădătorilor!
- Duceți-vă de vă ploconiți lui Fuad! — strigă cineva.
- Înapoi, în oraș!
- Cine v'a chemat?
- Huoooo!

*

Până departe, mulțimea se frământă, valuri, valuri...

Revoluționarii înaintează încet. Ochiul lui Bălcescu privesc neastâmpărați în dreapta și în stânga. Parcă ar căuta pe cineva. Și în adevăr, peste tot descoperă figuri cunoscute. Pe unii i-a văzut poate numai o singură dată, în vâlmășeala dela 19 Iunie... Iată-o pe Ana Ipătescu, cu părul negru, cu fața plânsă... sau la ocele dela Telega... sau pe un drum de poștă... E acolo și Iancu, ipocomisarul de Verde care le furniza știri dela agie, înainte de revoluție. Și Costache Seighie, actor dela Giurgiu. Lângă el, Costache Caragialii, cu favoritele asudate, sbârlite, neliniștit. Și Iordache, legătorul de cărți, la care a stat ascuns Golescu, când era urmărit de poliție. Și ochii lui Bălcescu caută mai departe, înfrigurați, neliniștiți... Ah, iată încă o figură cunoscută, furișându-se ca un țipar: omulețul cu caschetă cadrilată, care îl urmărea în seara aceea, la hanul de lângă Telega. Toate acestea îi par atât de depărtate că îi vine să zâmbească... E și Tufelnică și țărani, aceia dela Comisia Proprietății... Dar acolo, lângă Podul de pământ, a oprit o trăsură, într'un nor de praf. Căii asudați arată că au străbătut în goană ulițele orașului părăsit. Și îndată își face loc prin mulțime o femeie de o frumusețe nespusă. Fața ei palidă e răvășită. Își face loc cu coatele, îmbrânțește, se înghesuie, aleargă. Părul i s'a desfăcut, eșarfa care-i acoperea capul i-a lunecat pe gâtul desvelat, brațele ei flutură deasupra capetelor și, ca ale unui înecat, dispar pentru câteva clipe, reapar în altă parte, cași cum ar cere ajutor. Bălcescu a zărit fluturarea lor albă și ochii lui — deși împăienjeniți — au ghicit chipul drag prin mulțimea de chipuri care-l atingesc cu îngrijorare și dragoste. Atâtea brațe se agită, urându-le noroc și izbândă, atâtea batiste flutură căre e și totuși el vede distinct mâna celei care — de departe, fără să poată ajunge la ei — își ia rămas bun, tot mai obosită, mai pierdută în mulțimea care se frământă...

*

... Și care, descătușată, se urnește deodată, uriașă, greoaie, cu steagurile, cu copiii în brațe, cu bătrânii orbi și cu fetele tinere. Și toată câmpia s'a pus în mișcare, înaintând ca o apă ce se revărsă,

urmându-și conducătorii. Câmpia toată răsună acum de un cântec nedeșlușit. Poate e un imn războinic sau o veche doină de robie ori nu e decât un murmur de durere și revoltă.

*

La câteva sute de metri de tabără, un cordon de ien'ceri a oprit mulțimea, făcând loc numai delegaților. Poporul s'a frământat o clipă, apoi a rămas neclintit, cu ochii arși. Câmpia arată acum ca o mare în furtună, ale cărei valuri răscolite până la ameteitoare înălțimi, încremenesc așa, surprinse de un uriaș îngheț.

*

Fuad stă înconjurat de suita sa, în fața cortului, cu firmanul în mână. Boerii s'au înclinat adânc, cu mâinile duse la piept. Revoluționarii au rămas drepti, mândri, privind-l pe trimisul sultanului fără teamă. Slujitorii mitropoliei au pus jos lectica și au ridicat perdelele. Neofit și-a scos capul sfrijit și a binecuvântat cu două degete inelate, asistența. Fuad se înclină ușor, ca în fața unei vechi cunoștințe.

— O revoluție izvorâtă din acel duh al comunismului, împotriva căruia se bate și triumfează acum Europa întreagă, s'a ivit între noi și a tulburat liniștea prințipatului care se bucură de înalta noastră protecție... — citește Sali Aga, firmanul ce i l-a înmănat Fuad. — Sublima Poartă nu poate să recunoască un guvern care a lucrat împotriva intereselor....

*

Dincolo de cordon, mulțimea așteaptă, într'o mare tăcere. Numai departe, către București, se aude bătaia unor clopote, mărunță, fricoasă. Parc'ar cere ajutoare, parc'ar plânge un mort...

*

— ...pentru care numește o caimacamie formată din marele vornic Cantacuzino....

— Tată, strigă Iancu Cantacuzino, făcând un pas către bătrânul vornic. — Nu primi!

— Domnule, i se alătură Bălcescu — dacă ești român, nu poți primi să trădezi patria și revoluția!

Dar marele vornic nu ia în seamă vorbele celorlalți, ci întorcându-se către fiul său, ridică pumnul greu, gata să lovească.

— Tată!

— Tacu! — îl înșfacă. — Indrăznești să te scoli împotriva părintelui tău?

— Nu-mi ești părinte, se smulge Iancu Cantacuzino, strigând

sălbatic. — Ți-ai trădat țara, ai vândut-o străinilor, asupritorule! Nu, nu — strigă tot mai tare — nu-mi ești tată! Marele vornic l-a îmbrâncit cu dispreț, roșu de mânie și de rușine. Bălcescu l-a ridicat pe Iancu Cantacuzino, l-a îmbrățișat în tăcere și privindu-l în luminile ochilor i-a spus:

— Rămâi alături de noi.

— O rog pe Excelența Voastră — se întoarce noul caimacam către Fuad, adresându-se în turcește — să ierte această rușine pe care mi-o face un fiu nevrednic. Eu, continuă suflând greu, am să fiu credincios până la moarte curților protectrițe, Țarului și Majestății Sale Imperiale, Sultanul . . .

— Să fii, domnule, credincios patriei dumitale — îi observă cu ironie și d-spreț comisarul extraordinar al Porții.

Și întorcându-se către ceilalți deputați:

— Primiți-l pe noul vostru caimacam. Și acum, cine vrea să respecte porunca Sultanului, să mă urmeze în cort, iar cei care vor să apere o cauză pierdută, să rămână!

Boerii se bulucesc către intrarea cortului, cuprinși de spaimă. Dar glasul lui Bălcescu se ridică limpede, tăios:

— Niciodată, dealungul veacurilor, dreptul Majestății Sale Sultanul nu s'a întins în țara noastră dincolo de tributul hotărât ce eram datori a-i da. Așa prevăd stipulațiile tuturor tratatelor. Nu însă de a porunci în treburile interne ale țării!

Boerii ascultă înmărmuriți, un membru al guvernului, strigă, speriat:

— Frate nu atrage furia turcului asupra-ne!

— Cârtește! — strigă noul caimacam. — Nici acumă nu ți-ai potolit setea de revoluții, iuncăre Bălcescu?

— Numai izbânda libertăți m'ar putea face să tac. Călăii, — niciodată!

Și răsucindu-se către cei din jurul lui și cu fața către poporul nesfârșit ce inundă câmpia până sub zidurile cenușii ale orașului:

— Acestea, sânt, frați români, drepturile noastre! Părinții noștri și-au vărsat prețiosul lor sânge pentru a ni le lăsa moștenire și datoria noastră este a le păstra cu aceeași sfințenie, pentru fiii noștri . . . Să nu uităm că sântem datori a apăra libertatea și naționalitatea noastră, chiar de vom fi nevoiți a ne da sângele nostru pentru ele . . .

Strigătul lui, tot mai înalt, mai curat, se ridică peste murmururile celor din jur și străbate câmpia asemenea unei disperate chemări la luptă. În liniștea grea a întinsurilor răsună o împușcătură. Soldații lui Fuad i-au împresurat pe revoluționari. Un ienicer a încercat să pună mâna pe Bălcescu, dar el s'a smuls și strigă:

— . . . de vom cădea în această sfântă luptă, să cădem bărbătește.

cum, au trăit părinți noștri! Și ca dâșii să strigăm: „Mai bine țara noastră să se prefacă într'un întins mormânt, numai să rămâie țara românilor“...

Ienicerii îi împing pe revoluționari către inima taberei turcești. Aceștia se sbat, protestează, strigă. Mulțimea a rupt cordonul soldaților și năvălește către corturi. Bălcescu mai aruncă o privire într'acolo, mai zărește un colț al câmpiei, oamenii înghesuindu-se, și a zărit sau i se pare că vede — ca prin ceață — chipul prelung al unei femei care flutură cu eșarfa o chemare sau un rămas bun... În clipa cealaltă izbucnesc țipetele războioase ale meterhanelei și din spatele corturilor, cavaleria lui Kerim Pașa, șarjează mulțimea...

*

Dar poporul strânge rândurile, formează la repezeală un zid viu, prin care ienicerii nu mai pot trece. Cavaleria se regrupează și ea, hotărâtă să treacă la atac, cu săbiile scoase. Tunurile sunt aduse în fața mulțimii. Dar ea rămâne neclintită, mută, îndârjită. O trompetă sună undeva, tobele încep să răpăie îngrozitor. Turcii atacă, cu țipete sălbatice și năvălesc cu caii în mulțime, spărgând rândurile din față. O femeie cade, caii trec peste ea, dar alte femei își ridică copiii în fața cailor și călăreților, încercând să-i înduplece... Tufelcică a prins un cal de căpăstru și l-a imobilizat. Turcul a rid cat sabia. Băiatul s'a ferit însă, furișându-se pe sub burta calului. Un alt ucenic l-a târât pe turc de pe cal și-l ciomăgește.

*

De sus, de pe metereze, Zăgănescu și Deivos urmăresc scena cu inima strânsă. De aici câmpul pare răscolit de o mare furtună. Țărani se apără, cu ciomege, cu flinte vechi, cu furci. Turcii cad de pe cai. În locul lor pătrund prin breșele ivite în mulțime, ienicerii cu săbiile. Cu părul despletit, fetele se bat, alături de bărbați. Carele, puse unele lângă altele, formează un fel de baricadă, în dosul căreia se îngrămădesc femeile și copiii. Aerul răsună de țipetele și strigătele luptei, de gemetele și vaierele răniților. Un bubuit prelung. Fum. În mulțime se face un mare gol. Oamenii fug zăpăciți încotro văd cu ochii. A doua bubuitură mătură încă o parte a câmpiei. Turcii au rupt acum rezistența mulțimii, care se retrage în dezordine. Kerim cu cavaleria își croește drum, peste trupurile celor prăbușiți. În urma coloanelor turcești, câmpul rămâne presărat cu leșuri de cai și trupuri de oameni. O femeie cu un copil la sân, împușcată pe la spate, se clatină, apoi cade, cu fața în țărână. Caii, ienicerii, tunurile, trec, tot trec. Răpăie tobele...

*

— Incotro, se îndreaptă? — întreabă, palid, Zăgănescu.
— Nu merg spre oraș. Vin încoace.
Deivos sare de pe meterez.
— Pompierii, pe două șiruri, la poartă!
— La poartă! — ordinul trece din gură în gură. Tropotul înfundat al armatei turcești se apropie, crește...

*

În curtea cazarmii, Zăgănescu e întâmpinat de strigătele înfierbântate ale soldaților:

— Ne aduseși aici cu puștile goale!
— Turcii ne ucid ca pe niște vite!
— Sântem vânduți! Vânduți!
— Vânduți, fraților, strigă Zăgănescu, dar cei care ne-au trădat au fugit!
— Turcii sânt în fața cazarmei!
— Vreți să vă predați?
— Nu! Nu!
— Mai bine moartea!
— Să murim!
— Să murim!
— Să mu...

*

Cazarma e împresurată. Turcii încearcă să pătrundă cu cavaleria. Înșiruiți pe trei rânduri, pompierii și pedestrașii lui Zăgănescu, așteaptă. O comandă turcească. Puștile încep să răpăie.

— Foc! — strigă Deivos.

Câțiva turci cad. Alții reușesc să pătrundă în curtea strâmtă. Pompierii ies atunci afară și bătaia se încinge lângă ziduri. Dar turcii au adus tunurile. Obuzele sparg zidurile cazarmii. Ingroziți, soldații se culcă pe burtă, apoi se ridică, trag cu flintele lor vechi.

— Patrontaș! strigă cineva. — S'au isprăvit patroanele!

— Să meargă unul după patroane!

Turcii atacă din nou. Pompierii încarcă repede armele. Calul unui maior turc cade, împușcat. Maiorul se ridică, încearcă să ochiască cu un pistol scurt. Zăgănescu l-a ochit. Trage. Turcul s'a agățat de căpăstrul unui cal învecinat; calul, speriat, sare în două picioare, îl târăște pe ofițer, zdrobindu-l pe pietre. Acum turcii încarcă din nou tunurile. Au aprins fitilul...

— Pe tunuri, copii, că ne prăpădesc! — strigă Zăgănescu. Cu o

repeziciune uimitoare, pompierii au sărit în spatele topciilor turci și i-au culcat la pământ, apoi au întors tunurile către pedestrimca turcească tocmai în clipa când fitulul a ajuns la pulbere. Detunăturile răsună una după alta, din cele șase guri de foc. Turcii cad, grămadă. Ceilalți fug, în dezordine. Trompetele răsună, îi cheamă, călăreții se frământă pe loc, neputincioși în mulțimea deasă.

*

Înăuntru, pe metereze, Fălcășanu ochește chibzuit, trage. Incarcă din nou arma, caută câteun of-ter, ochește. Alături, un pedestraș a căzut, împușcat drept în frunte. Ochiul împăenjeniți au rămas ațintiți pe cerul înalt, fără nori. Fălcășanu a mai tras odată. Un glonte l-a nimerit în umăr. Cu o strâmbătură de durere încarcă din nou arma...

*

Prin geamurile înguste ale mănăstirii Cotroceni, unde s'a retras Fuad cu suita și boerii trădători, se vede învăluit în vălătuci de fum, câmpul Filaretului, pe care zac în neorânduială, corturi, căruțe, cai morți, leșuri, răniți. Bubuital tunurilor se aude, înfundat, dinspre Dealu'Spirii, semn că lupta nu s'a terminat.

Mitropolitul se închină, îngrozit. Fuad, ironic, se apleacă spre Sali Aga:

— Spune-i că n'am făcut decât să-i urmez sfatul. Revoluția este zdrobită, după propria sa voință...

— Doamne, se prăbușește Neofit, și Avram l-a întrebat pe Ingerul răzbunării ce venea să dea pierzării Sodoma și Gomora' „— N-mici-vei tu pe cel drept odată cu cel păcătos? Poate că se află cincizeci de drepti înăuntrul cetății; oare prăpădi-vei tu și nu vei cruța locul pentru cei cincizeci de drepti dinlăuntru?”

— Sali Aga, rostește caimacamul cu o voce îngrozită, roagă-o pe Excelența sa să cruțe așezările noastre și viețile nevestelor și copiilor noștri... În învălmășeală, cu ușurință vor pieri și cei care cu credință au slujit Poarta...

— Dar cine vă oprește să intrați singuri în oraș și să restabiliți ordinea? — intervine Omer, pe turcește. — Sânteți caimacam. V'am dat în mână puterea. Ce mai așteptați?

Cantacuzino clipește cu neîncredere. În momentul de liniște care s'a lăsat, se aude doar bubuital tunurilor.

— Cât despre prădăciuni și omoruri, dacă vor fi fost, luați aminte că ele s'au făcut de către ciutacii de nerând și nu de soldații armatei mele — continuă Omer — privindu-i pe cei de față, cu ochii micșorați.

Fuad se întoarce către Neofit, curtenitor:

— De îndată ce veți intra în oraș, veți întocmi, prea sfinte, —

fiindcă aveți condeiu mai ager — un înscris în care veți arăta că turcii au intrat în cetate în cea mai bună rânduială, că nu s'au atins de nimeni ci fură primiți cu urări de veselie și bucurie...

O nouă bubuitură face să zăngănească ferestrele mănăstirii. Fără s'o bage de seamă, Fuad continuă, zâmbitor:

— Drept pentru care, obștea de locuitori, mulțumește Sultanului pentru trimiterea acestor oști atât de blânde și omenoase. Ele scăpară țara de turburare și restatorniciră liniștea, odihna și pacea...

*

Peste ultimele cuvinte se suprapune imaginea turcilor care năvălesc călări, pe ulițele întortochiate ale Bucureștilor. S'a înserat. Ici colo izbucnesc focuri. Ienicerii poartă torțe aprinse. Copii și femei sânt târâți în urma cailor. Un pâlce de turci năvălește într'o biserică, alții aruncă în stradă, dintr'o prăvălie, testemele, pânzeturi albe... Pânza flutură o clipă în aer, apoi cade pe caldărâmul prăfuit.

În vârful unei sulii, flutură o cârpă albă. Insează și umbrele cuprind zidurile cenușii ale cazărmii de pe dealul Spirii. Se mai aud înpușcături obosite, dintr'o parte și din alta. În fața cazărmii zac o mulțime de răniți și morți. Căi nechiază încet, dureros. Călăreții turci n'au putut lua cazarma. De pe meterez, Fărcășanu îi privește, cu ură. Carabina e alături. Nu mai are niciun glonte. Umărul îi sângeră...

*

Se lasă liniște. Pe poarta cazărmii ies ultimii pompieri. Cei teferi îi poartă pe răniți. Sunt scoși morții. Zăgănescu se sprijină de umărul lui Deivos, care vine cu sabia scoasă. Fărcășanu, cu chipul crispat, cu dinții strânși, înaintează printre șirurile de turci. O comandă scurtă. Puștile răpăie. Răniți cad, unul câte unul. Câțiva reușesc să fugă, în jos, către mahalaua Dudescului, peste grădinile cuprinse de înserare...

*

În oraș, turcii năvălesc în case, târăsc afară femeile, le desbracă. În capul scărilor unei case iese un bătrân. E înșfăcat, un turc îi despică țeasta. Omul se clatină, beat, cu fața năclăită de sânge, apoi se rostogolește pe scări. Înăuntru ienicerii sparg oglinzile, golesc scrinurile și dulapurile. Perdelele s'au aprins și ard cu repeziciune. Vălătuci de fum ies pe geamuri, învâluie casa, grădina, ulițele întunecate. Troznetul focului care se întinde acoperă țipetele meterhane-

lei, cimpoaiele ascuțite și ropotul tobelor. Valuri de fum îneacă priveliștile îngrozitoare ale ulițelor devastate. Incet, o liniște nefirească se lasă peste orașul pustuit. Casele ard cu troznete seci, un clopot bată undeva, departe, un clopot de moarte sau de luptă...

*

În casa lui Rosetti totul e învălmășit: paturi cu așternutul spintecat, perdelele atârnă jalnic, tablourile sânt sfâșiate cu sabia. E noapte. Legănându-și încet copila, Maria Rosetti privește cu ochii goi, măriți, orașul care arde. Deasupra grădinilor flăcările luminează cerul, joacă pe fața ei plânsă. O umbră se strecoară lângă zid. A ieșit în lumina flăcărilor. Femeia a scos un țipăt stins. E ucenicul Tufelcică, cu părul vâlvoi, cămașa sfâșiată și pieptul sgâriat. Din rana deschisă sângele curge pe eșarfa tricoloră pe care băiatul o ține la sân, sub cămașa de cânepă.

— E steagul, zice sugrumat și cu o strâmbătură de durere, îl smulge dela piept.

— Ești rănit, bâiguie Maria Rosetti.

— N'are nimic... Vorbește cu înfrigurare, ca în ceasul morții, cu o voce șuerată: — Numai Magheru de-ar veni mai degrabă... Steagul, să-l păstrezi mata... Sântem vreo două mii de oameni prin vâlcelele dela Cotroceni și prin porumbiștile din jurul Bucureștilor... Am îngropat arme și steaguri... Capii sânt tot acolo, în tabără... Numai Magheru... de-ar ve...

*

— Armata pe care o ține Magheru pe Câmpul lui Traian e o primejdie permanentă, — vorbește Lăcusteanu. — Excelența Sa va trebui să ia o hotărîre în această privință. Dacă trupele disponibile...

— Nu avem trupe disponibile, i-o taie Omer. — Lichidați înși-vă acele bände de tâlhari. Caimacamia e răspunzătoare de liniștea întregului prințipat...

— Este un om care singur ar putea să rezolve această afacere plicticoasă, vorbește Neofit. — Să n'o mai indispunem pe Excelența Sa cu...

Ușa se deschide și un slujitor al lui Fuad anunță, cu oarecare solemnitate:

— Sir Robert Colquhoun!

— Ah, face Fuad, pregătindu-se să iasă în întâmpinarea oaspetelui.

— Care e omul acela? — se apleacă Lăcusteanu la urechca mitropolitului.

— Halepliu.

*

Pe drumul de poştă, călărind pe deşelate, Marin Plăpămaru goneşte către Câmpul lui Traian. Noaptea l-a surprins pe drum. Trece printr'o pădure de meteceni, apoi iese iar în câmp deschis. Drumul trece acum pe malul unei ape. Trapul mărunţ al calului se pierde în depărtare...

*

...trăsura lui Halepliu a părăsit oraşul răvăşit de lupte. Infăşurat într'o pelerină largă, cu o pălărie cu boruri mari, acoperind-o faţa buhăită, Halepliu priveşte drumul ce se întinde neted, în faţă. La piept are împuternicirea caimăcămiei, pentru orice întâmplare neprevăzută.

*

În încăperea consulatului englez e o lumină scăzută care pâlpăie, temătoare, sub globul de sticlă. Miss Harriet a servit ceaiul. Maria Cantacuzino nici nu s'a atins de ceaşca aburindă.

— Această barbarie, domnule consul, nu poate rămâne nepedepsită! — continuă ea o conversaţie începută. — Toate marile puteri ar trebui să protesteze! Când Grecia a căzut sub loviturile ienicerilor, însuşi Byron a plecat s'o elibereze...

— Oh, chère madame, il ne faut pas exagerer. Aici vina principală a fost a revoluţionarilor...

— Ei şi-au apărat libertatea. Turcii spuneau că vin să trateze, nu să ocupe. Şi în loc de asta...

— Fireşte, nu sânt decât nişte asiatici! Pot totuşi să vă dau veşti îmbucurătoare: l-am văzut pe Fuad Effendi. Excelenţa sa m'a asigurat că în trei zile revoluţionarii vor fi puşi în libertate...

— Vi s'au dat şi asigurări?

— Madame, după o declaraţiune de felul acesteia, între gentilom şi gentilom, între trimisul Porţii şi Consulul Angliei, aş socoti o crimă să nu-i dau tot crezământul... Fireşte, situaţia a fost dificilă: turcii se temeau ca nu cumva revoluţionarii să organizeze rezistenţa. Procedura lor a fost inteligentă. Nici noi n'am fi făcut altfel, madame...

Pe drumul de poștă, trăsură lui Halepliu a ajuns din urmă calul obosit al lui Marin Plăpămaru și l-a întrecut. Noaptea se destramă încet, făcând loc zorilor...

În câmpul lui Traian. Tabăra e cuprinsă de neliniște. Vestile care au ajuns până aici nu prevestesc nimic bun. Când trăsură lui Halepliu intră în tabără, îndreptându-se către cortul lui Magheru, pandurii o împresoară din toate părțile. Magheru îl îmbrățișează pe oaspete, poftindu-l în cort.

— Sânt administratorul Halepliu, se prezintă acesta. — Vechi revoluționar, am zăcut închis cu C. A. Rosetti, în preajma sculării dela 11 Iunie. Mai pe scurt, generale Magheru, îți aduc un mesaj trist din partea capilor noștri...

Privește în pământ, pătruns de tristețea momentului. Afară se aud murmururile pandurilor, voci, strigăte.

— Ce este, frate, pentru numele lui dumnezeu? — sare Magheru.

— Revoluțiunea s'a prăbușit. Capii au fost prinși. Cine știe unde zac acuma. Ultima lor dorință, iată, au transmis-o prin mine: — eliberează oamenii, îndeamnă-i să se ducă la casele lor. Revoluția a murit, încheie, cu glas îndurerat.

— Nu, asta n'o pot face... Magheru se frământă, mut. Apoi, apucându-i brațul: — O să pornesc cu oamenii împotriva Bucureștiului. Acesta a fost planul de totdeauna, așa ne-am înțeles... acum... nu mai înțeleg... nimic.

— Viața lor e în joc, Magherule. Dacă ai să te apropii de București, turcii au să ucidă ostatecii.

— Ostateci? Ei?

— Da, cu toții. Și Bălcescu și Rosetti, toți... Chibzuește. Viața lor ne e scumpă. Ei m'au rugat să te împiedic dela această nebunie. Spune-le asta, oamenilor...

— Nu pot să le spun, face, frânt, Magheru. — Dumneata ai vorbit cu ei... Haide, povestește-le... Induplecă-i...

Afară, pandurii s'au adunat, cu armele, în fața cortului. S'a luminat de zi. O zi înorată, tristă.

— Să ne ducă să-i scăpăm! strigă vocile.

— Dacă turcul a îndrăznit să pătrundă în București, o să-l alungăm!

— Fraților! — strigă Halepliu, palid, înfricoșat de mulțimea care se agită, mâniașă. — Iubiții noștri conducători au trimis prin

mine aceste ultime dorinți ale lor... Imprăștiati-vă, duceți-vă la casele voastre... Turcii au venit cu o putere prea mare, nu-i mai putem răzbi! Dar libertatea, zeea noastră, va luci mai tare încă! Europa are să ne ajute, Europa care e cu ochii ațintiți asupra noastră...

— Nu lăsăm armele!

— Magheru să ne ducă să-i liberăm pe cei prinși!

— Să tacă! Cine l-a trimes?

— Țsta nu vorbește din încredințarea lui Bălcescu!

— Bălcescu n'ar zice să ne lăsăm înfrânți!

— Fraților, geme Halepliu. — Dacă n'aveți să vă potoliți, turcii au să...

N'apucă să mai spună altceva. Marin Plăpămaru a intrat în tabără, târînd de căpăstru calul care șchiopătează ușor. Văzându-l pe Halepliu, s'a aruncat în mulțime, i-a îmbrâncit pe cei care-i stăteau în cale și a strigat:

— Nu-l credeți! Nu-l credeți!

— Ce vrea?

— Cine e ăsta?

Marin Plăpămaru l-a înșfăcat de haină pe Halepliu și l-a scuipat în obraz: — Câine! Pe mine m'a trimis Bălcescu, fraților, „spune-i lui Magheru — a zis — să vină cu armata încoace” Așa a spus!

Pandurii s'au urnit, cu strigăte. Halepliu, cu fața nădușită, cu ochii măriți de groază, încearcă să scape. Dar e prea târziu. Oamenii l-au împresurat din toate părțile. Sufocat de mulțime, mai încearcă să strige: „Frațiloroor!” apoi un urlat prelung străbate tabăra, mâna lui se sbate deasupra oamenilor care-l sfășie, cu topoare și furci.

*

Două nopți mai târziu, în casa Mariei Rosetti. Bagajele sunt făcute. În mijlocul încăperii, Maria Cantacuzino mai adună ultimele lucruri. E o liniște stranie, surdă. Numai din când în când se aud împușcături răzlete, depărtate. Cele două femei par singurele ființe vii în orașul mohorît.

— Se face ziuă! — spune Maria Rosetti, întorcându-se dela geam. — Așa dar, azi dimineață? Așa ți-a spus consulul?

— Și-a dat cuvântul de onoare. Al lui și al lui Fuad. Cu o condiție: să plecați din țară... Ii ia mâna: — Plângi? Doar nu pentru totdeauna... pentru un timp...

Maria Rosetti își șterge grăbită lacrimile:

— Doar nu plâng pentru asta... N'am să cred nicio clipă în

prăbușirea revoluției... Ea are să renască curând mai măreață, mai frumoasă...

Se reculește, pregătindu-se de plecare:

— Poate că el n'are să se mai întoarsă pe aici. O iau pe Liby cu mine. Lucrurile pune-le în vânzare. Și banii... banii trimite-i la Paris...

— Curând, am să vin și eu acolo.

— El o să te aștepte, îi spune Maria Rosetti, cu gândul la Bălcescu. Cealaltă își pleacă privirile, înciudată că nu poate opri lacrimile.

— Dar ei nici nu știe... — vorbește stins. — Și poate că n'are să știe niciodată...

Cele două femei se îmbrățișează în tăcere. Cu fetița adormită în brațe, înfășurată într-o pelerină largă, cu glugă, Maria Rosetti a ieșit în strada întunecată. Dinspre Cotroceni se ivesc zorile tulburi. Femeia străbate cu pași grăbiți stradă pustie după stradă pustie. Case arse își arată orbitele goale ale geamurilor. Ușile sânt date la o parte, vraiste. Pe marginea trotuarelor zac oameni împușcați pe la spate. Pașii femeii au trezit un cal spintecat de sabie. A nechezat ușor ridicând capul, apoi l-a lăsat să cadă iar pe caldarâm. Cerul se luminează. E o zi cenușie de toamnă, cu nori și vânt. Carbonizate, turlile bisericilor se profilează pe cerul palid. A ieșit prin mahalaua Podului de Pământ, afară din oraș, fără ca nimeni s'o fi oprit. Inima îi bate repede, speriată. Il va găsi acolo? Le va da drumul?... Pașii ei, sună ciudat prin orașul mort, trezind ecouri spăimoase. Casele se răresc, grădinile își desfac frunzișul, desvelind câmpul Filaretului.

*

Dar tabăra turcească nu e nicăeri. Câmpia se întinde pustie măturată de vânt, presărată de leșuri. Numai corbi croncănesc, rotindu-se deasupra câmpului de luptă, poposind pe stârvuri, ridicându-se iar, negri, grași...

Vântul o învăluie, rece, fluturându-i părul negru. De jur împrejur zarea e închisă, mohorâtă. Și totuși femeia rămâne acolo, încremenită pe câmpul pustiu, deslușind parcă prin țiuitul vântului chemări, vaere, sunet de trâmbiță, tropotul unei armate ce se apropie...

*

Convoiul căruțelor cu prizonierii revoluției, a ajuns la Dunăre. Aceleași metereze dărâmate și același port înghesuit între stânci. Între cordoanele de ieniceri, prizonierii coboară pe chei, apoi urcă pe pun-

tea unor ghimii întunecate. Vântul încrețește apele tulburi ale fluviului. Pe punte îi întâmpină un agă turc, însoțit de un chiatib. Aga se așează pe o pernă. Doi neferiți aduc câte un cubuc lung. Chiatibul deschide un catastif. Incepe trierea prizonierilor.

— Zane...

— Bălcescu...

— Rosetti...

— Voinescu...

— Bolintineanu...

— Rosenthal...

Fețele celor strigați, în prim plan.

— Rosenthal. Sudit austriac. Consulul Timoni a cerut să-i fie cedat acest prizonier, se apleacă la urechea agăi pitarul Andronache din Giurgiu, care servește și de tâlmaci. Aga îi aruncă o privire repede pictorului. În picioare, cu mâinile încrucișate, cu pletele bătute de vântul care suflă dinspre fluviu, Rosenthal îl înfruntă, cu dispreț.

— Treci la o parte! — îl poștește pitarul. — Ai să rămâi aici.

— Nu! — strigă Rosenthal. — Doresc să rămân aici, printre tovarășii mei!

— Ești supus austriac. Poarta n'are nimic cu dumneata.

— Sânt român, cași ceilalți. Am luptat în revoluție. Vreau să-i urmez până la capăt.

— Ești revoluționar?

— Da.

— Au să te judece după legile austriece.

Doi iericeri îl apucă, coborîndu-l de pe punte. Pictorul se sbate, strigă:

— Adio, fraților!

De sus, Bălcescu îl privește, ștergându-și pe furis o lacrimă.

— Brave Rosenthal! — exclamă Voinescu. — Amintirea ta ne va rămâne neștearsă...

Barca pescărească se îndepărtează, clipocind. Chiatibul își continuă meseria, scriind conștiincios numele răsculaților în catastiful lui.

*

La București, pe ziduri, au apărut primele publicații ale caimăcămiei:

„Poruncă severă se dă ca nimenea să nu mai poarte cocarde tricolore, nimeni să nu vorbească mai mult despre Constituțiune, nimeni să nu mai poarte arme...”

Oamenii se îngrămădesc să citească, apoi se împrăstie, încruntați.

*

Slușitorii caimăcămiei, cățărați pe scări, trag cu bidineaua peste inscripțiile de pe frontispiciul palatului vechiu:

DREPTATE! FRĂȚIE!

Literele se șterg, una câte una...

*

...dar reapar scrise strâmb, cu un capăt de cărbne, pe zidurile așiei. Copiii le scriu cu tibișir pe casele vechi, pe gardurile locuințelor boerești. Apoi fug...

*

În curtea cazărmii de pe Dealu'Spirii, șiruri, șiruri de soldați sânt dezarmați. Ofițeri turci și români asistă la dezarmare, sub un umbrar. Slușitori turci servesc răcoritoare. Afară, de sub arșiță, foștii pedestrași și pompieri, îi urmăresc cu ură. Armele se îngrămădesc unele peste altele. O santinelă cu fes le păzește.

*

Dar alte arme se adună într'un beci întunecos. La lumina tremurată a unei feștile îl recunoaștem pe Marin Plăpămaru:

— Niță Magheru s'a tras către Ardeal...

— De-acum de acolo ne așteptăm la tot ajutorul, vorbește un om cu mâna legată într'o eșarfă. E Tufelciță.

— Așa zicea și Bălcescu. Dela revoluția de dincolo de munți... de acolo are să vină libertatea...

*

Un băiat cu cămașa suflecată și pantalonii cârpiți, cu mâinile înfundate în buzunare, se strecoară prin mulțime. Citește proclamațiile caimăcămiei și scuipă, scârbit. Pornește mai departe. Pe piept, în dreptul inimii, prinsă pe cămașa albă, lucește o cocardă tricoloră. Un omuleț cu caschetă cadrilată s'a desprins din grupul celor ce citeau proclamația și s'a luat după el. L-a ajuns la o cotitură a străzii:

— Hei, tu ăla de colo, scoate cocarda!

— Ce te bagi? — ripostează băiatul, întorcând capul.
 — Dă-o jos! S'a zis cu revoluția!
 — Ce treabă ai dumneata? — se îndeasă lumea .
 — Lasă băiatu'n pace!
 — Să scoată tricoloru! Ce scrie la proclamație?
 — Nu-mi sună mie! — se răstește băiatul. — Aia e pentru cei vânduți! — arată cu bărbia hârtia lipită pe zid.
 — Pentru turciți, d'alde tine! — strigă o femeie.
 — Huo!
 — Puneți mâna pe el!
 — Tărbăciți-!l!

Oamenii l-au prins pe spion din toate părțile și-l înghesuie către zid. Se aude un tropot de cai și de după colț apare Lăcusteanu, cu un pâlc de dorobanți.

— Heeei! Heeei! — strigă dorobanții. — Ce-i aici?

Lăcusteanu încrunță din sprâncene. L-a zărit pe băiatul cu coarda în piept. Intinde cravașa către el:

— Tu, ăla de colo, vino mai aproape!

Băiatul e la scara calului. Cei doi se înfruntă. Lăcusteanu l-a recunoscut pe ucenicul tabac care l-a urmărit în ziua aceea de 19 Iunie, când s'a refugiat în clădirea consulatului englezesc...

— Legați-l! — strigă, răsucindu-se către dorobanți.

Dar băiatul s'a strecurat ca un țipar. Oamenii s'au învălmășit, făcându-i loc și oprind cail dorobanților. Ucenicul a apucat-o pe uliță în sus și fuge mâncând pământul. Inebunit de furie Lăcusteanu a scos revolverul și trage foc după foc, apoi dă piteni calului și năvălește prin mulțime, în urma fugarului. Femeile țipă. Dorobanții împrăstie lumea, lovind în dreapta și stânga. În învălmășeală, o mână sfășie proclamația caimacamiei. Sub ea rămâne un singur cuvânt, scris cu litere mari: **LIBERTATE!**

*

În livada care îngălbenește în toamnă, mulțimea freamătă. În cerdac, un trimis al ocărnuirii, purtând un fes roșu cu moț negru, caută să potolească oamenii.

— Revoluția s'a mântuit, oameni buni. Intoarceți-vă la arăturile de toamnă, la clacă...

— Nu mai vrem clacă!

— Revoluția ne-o eliberat de clacă!

— Fiți oameni de înțeles, intervine și boerul, care șade în cerdac, cu ciubucu'n gură. — Cine are să vă mai sprijine? Golanii s'au risipit. Intoarceți-vă la rânduilele din moși strămoși...

— Apo! din moși strămoși am trudit și am sângerat, vorbește Petre Corcodel, un om costeliv, înalt. — Ne-am săturat!

— Ne-om face și singuri dreptate!
Dorobanții năvălesc, îi înconjoară...

*

La isprăvnicie, pe peretele spoit alb, portretul de junete al căimacamului: cu turban uriaș, liliachiu, brâu de mătase și hanțer. Subcârmuitorul iese în fața căpitanului de dorobanți:

— Dați-mi voe: subcârmuitorul Iordache Căcalețeanu. Iată lista celor arestuiți!

— Unde sânt răzvrătiții?

— Iată-il

— O voce care citește, nazal:

— Petre Corcodel...

Marin Aitul, pârcălabul...

Stan Buga... Marin Burcea...

Din livada ce se întinde în spatele isprăvniciei, răspund, sec, gloanțele.

Subcârmuitorul Căcalețeanu tresare la fiecare împușcătură. Dar, străduindu-se să pară liniștit, arată căpitanului livada îngălbenită:

— Ce toamnă frumoasă, domnule căpitane!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

Frunzele copacilor au ruginit și cad, suflate de vânt.

*

Lungi șiruri de țărani în lanțuri, pe drumuri prăfuite de țară... În spate, dorobanți călări. Imaginea se deștrămă încet, încet. Aceași voce incoloră, citește rapoartele ocârmuirii:

— „... și în satul Hodivoia, adunând obștea locuitorilor și citindu-le poruncile stăpânirii și îndemnându-i la supunere, m'am pomenit cu strigări că nu voesc a cunoaște noua stăpânire și nu muncesc nicio zi de clacă proprietarilor...”

*

Peste raportul din satul Hodivoia se suprapune altul:

— „... și în satul Stăncești nu numai că nu s'a supus niciun locuitor a eși la clacă, dar încă unul și anume Stoica Gâscă, puind mâna pe un lemn a dat de a rupt mâna isprăvnicelului...”

*

Rapoartele se adună, teancuri, teancuri. Apoi, peste ele se suprapune imaginea conyoaielor de țărani în lanțuri. Umbrele lor se pierd în praful răscolit, ca într'o ceață...

*

— Se lasă ceață. spune cineva, din întuneric. — Ceață și ploaie.

Ghimia înaintează cu greu împotriva curentului. Beznă. Se aude clipocitul apei, țipătul unei păsări de noapte, strigătele târăgănite ale vâșlașilor. Siluetele sentințelelor se văd profilate pe cer.

— De cinci zile plutim pe aceste vase blestемate, fără să știm încotro sântem duși, vorbește Voinescu.

— De când am pornit din G'urgiu, n'am poposit nicăeri.

— Malurile sânt sălbătice. Nu se vede nicio așezare omenească...

— Rogojinile le-a muiat ploaia. Sântem uzi learcă.

— Am înșepenit, culcat pe ghiulele. Fundul ghimiei n'are altă pardosea..Intre ele clipocește apa...

— Ce ne-ar mai putea salva de aici? — se aude vocea lui Rosetti.

— Vă amintiți cuvintele lui Lammenais?

— Hăide, spune-le, îl îndeamnă Ipătescu. — La auzul lor parcă prind puteri. Vuetul apei m'a amețit...

Rosetti recită rar, răspicat, să-l audă toți: Library Cluj

— „Fiindcă te-am iubit, o patria mea, fiindcă vroiam să te văd mare și fericită, cei ce te-au trădat mă aruncară în această temniță... Ei mi-au pus trupul în fiare, dar sufletul își râde de dânsii: el e liber...”

Cineva a suspinat. Incet, se deslușesc contururile fețelor. E aici Rosetti, Zanne, Ipătescu, Ion Ionescu, Voinescu... Inghesuit într'un colț, se deslușește abia, Bălcescu.

— De-vreți îmbărbătare, se aude vocea lui, grea, apoi mai bine ziceți-i un cântec. Uite, de pildă asta... — Și începe să cânte, cu un glas neșigur la început, apoi tot mai puternic. Vocea lui acoperă acum mugetul fluviului, șuroiala ploii:

Auzit-ați de-un oltean,

De un oltean, de-un craiovean,

Ce nu-i pasă de Sultan?

Auzit-ați de-un viteaz

Care veșnic șede treaz

Cât e țara la necaz?

O rază furișă de lună cade pe grupul întunecat al prizonierilor. Chipul lui Bălcescu, luminat de o văpaie lăuntrică, are ceva schimbat. În cele câteva zile câte s'au scurs dela 13 Septembrie, pe fața lui prelungă s'a lăsat o umbră. În ea se deslușesc, aspre, trăsăturile matu-

rității dar și pecetea bolii. Acum seamănă mai mult cu portretul ce i l-a făcut Negulici. E o figură dramatică, în care se amestecă lucrarea melancolică a ochilor și zâmbetul amar cu neclintită hotărâre. Fața îi e suptă de istovirea luptei.

... Câte lupte a privit

Câte oști a mistuit...

N'a terminat de cântat vechiul cântec haiducesc de pe Telega. O tuse îl înecă. Se sprijină de Rosetti. Capul îi cade în piept. Dar ceilalți au reluat cântarea. Au auzit-o și cei de pe ghimia cealaltă:

Spuie râul cel oltean

Spuie valul dunărean...

Și așa plutesc mai departe, sfâșiind ceața și apele de smoală ale fluviului. O pasăre de noapte țipă ascuțit, luna o acoperă norii...

*

Căruțașul a strâns hăturile. Cu codirișca biciului arată o fâșie întunecată, la capătul câmpiei:

— E Dunărea...

Mugetul ei se aude înfundat. Locul e sălbatic și pustiu. Stânci răzlețe, sălcii pipernicite, tufărișuri care-și zornăie frunzișul uscat. Bărbatul a prăpădit caii și i-a ajutat femeii să coboare. Istovită, Maria Rosetti s'a lăsat pe umărul lui. E pictorul Daniel Rosenthal. Se apropie amândoi de mal.

— Așa dar, aceasta ești... șoptește femeia, vorbind fluviului.
— Nesfârșită întindere de ape...

— De câte zile alergăm s'o ajungem!

— „Dunăre, Dunăre, drum fără pulbere... — fascinată, femeia rostește parcă un descântec. Ochii ei măriți, sclipitori, ar voi să străpungă ceața care plutește deasupra apelor. Tresare. Din beznă se ridică voci nedeslușite, departe...

— Auzi? — s'a ncleștat de brațul bărbatului.

— Potolește-te. Sunt numai apele. E vuetul lor.

— Nu... nu... e un cântec... Sunt voci care cântă.

— Poate că e un sat prin apropiere. Sau sunt pescarii. Ei ies întotdeauna noaptea, pe furtună.

— Nu sunt pescarii... Iată-i! Sunt ei! — strigă, sgâlțâind brațul bărbatului.

Din ceață s'a desprins o umbră. Pare un vas sau o nălucă a apelor. Alta îi urmează, la scurtă distanță.

— Ah — exclamă șoptit pictorul. — Sunt ghimiile...

Și din închisoarea plutitoare se ridică, tot mai aproape, mai distinct, mai răscolitor, cântețul vechiu. Cele două umbre au rămas

încremenite pe mal. Maria Rosetti a scos o eșarfă și o flutură în vânt. Dar ceața a înghițit ghimiile. Cântecul se depărtează, se pierde, s'a stins ... Pe chipul femeii a rămas întipărită o mare emoție. Numai privirile-i vorbesc: ei trăesc, lupta continuă ...

— Și acum? Ce-ai de gând să faci? — o întreabă pictorul.

— Îi voi urma pretutindeni și le voi împărtăși soarta ...

— Nu ... nu e cu putință. O astfel de călătorie, pentru o femeie slabă, care-și alăptează copilul, prin aceste ținuturi sălbătice, pe aceste drumuri pline de primejdii ...

Ea s'a răsucit spre el și l-a privit în luminile ochilor:

— Daniel Rosenthal! Mi-e rușine de tine. Pot să-mi urmez calea și singură ...

El i-a cuprins umerii, mișcat:

— Hai, hai, nu vezi că vroiam să te încerc? — și după o pauză, privind în urma ghimiilor pe care le-a înghițit ceața: — Am să-i urmez până departe ... Până la revoluția viitoare. Știu c'am să mor pentru ea, într-o bună zi. Dar dac'ai ști ce fericit sânt că pot servi o cauză atât de mare! Fericit că pot iubi, fericit de putere-mi ce nu cunoaște nici stavile, nici sacrificii ... Da aceea sântem tari noi ăștia, revoluționarii; de aceea vom învinge!

Cântecul condamnaților se aude tot mai slab, mai depărtat ... Dar apele Dunării îl poartă cu ele îndărăt, către mare ...

*

A doua zi. Fluviul scânteiază în soarele de toamnă. Intunecate, ghimiile înaintează tot către apus, către apus. Sus, pe malul prăpăstios, o harabă țărănească la care au fost înhămați doi căluți de munte, urmărește lunecarea greoaie a ghimiilor. O femeie face semne prizonierilor cu o năframă albă.

*

— Cineva face semne! — tresare Bălcescu. — O femeie!

— Abea de se zărește.

Adunați pe punte, prizonierii privesc încordați către malul înalt. Harabaua trece printre trunchiurile stinghere ale copacilor desfrunziți.

— E îmbrăcată țărănește — a reușit să distingă Voinescu. — Mai e și un bărbat. Ea poartă un copil la sân.

— Eh, oameni necăiți de prin partea locului, spune cineva.

— Dar ea flutură mereu năframa!

În clipa aceea Rosetti o recunoaște:

— Dumnezeu! E Maria!

Dar harabaua s'a pierdut la o cotitură, printre stâncile mohorâte.

Ceilalți își privesc tovarășul cu milă. Lumina zilei pare că a scăzut și ea. Apele fluviului nu mai scânteiază ci curg domoale, întunecate, nepăsătoare.

*

În zare se profilează, negre, zidurile cetății Vidinului. Ghimiile se îndreaptă către ele. Pe metereze sticlesc armele sentinelor turcești.

*

Apoi iar apele domoale ale Dunării. Peste ele se suprapune imaginea ostroavelor și a malurilor sălbatice. Insula Adakaleh. Câteva bărci pescărești așteaptă pe mal. În zare se ivesc ghimiile.

— Ei trebuesc anunțați de cele pregătite, vorbește Maria Rosetti, cu înfrigurare în glas.

— Frate, treci cu barca către insulă. Când turcii o să-i coboare — explică Rosenthal — strecoară acest bilet unuia dintre prizonieri. Pe Bălcescu îl cunoști?

Tânărul întunecat, cu pieptul desgolit și părul răscolit de vântul ce bate pe malul fluviului, tresare deodată:

— Dar cum să nu-l cunosc? Și se întoarce brusc. E Marin Plăpămaru. — Când a fost să-l vestim pe Niță Magheru, pe mine m'a trimis să-l vestesc. Numai că ceilalți au fost prea tari. Toate câte s'au făcut au fost târzii. A, de l-aș vedea odată liber, știu că nu s'ar lăsa până n'ar pune la cale o nouă sculare. Ia'n uitați-vă, ghimiile! Vin! Hăi, hăăăi! — le strigă celor din bărci. Și fluturându-și mâna către perechea de pe mal, se aruncă în apă cu picioarele goale, se agață de lotca greoaie și începe să vâslească cu nădejde. Celelalte bărci au și pornit. Le ajunge din urmă și le întrece. Barca lui taie apele lăsând în urmă o dără albă de spumă. Ghimiile se apropie. Sus, pe mal, silueta Mariei Rosetti și a pictorului au rămas încremenite pe cerul coborât, cenușiu.

*

La Adakaleh se face popas. Prizonierii sunt scoși din închisoarea plutitoare și, printre sentinele, duși către inima insulei.

*

Barca lui Marin Plăpămaru se apropie. În picioare, flăcăul pân-dește convoiul prizonierilor. Apoi sare pe mal și se ia în urma lor.

*

După ce au părăsit insula, ghimiiile au apucat-o tot către apus, în susul Dunării. În dreptul unuia din satele care încep să populeze malul stâng, i-a ajuns din urmă o stafetă dela Adakaleh. Ghimiiile au oprit, aruncând ancorele cu zornet de fierărie.

*

Marin Plăpămaru a dat frunzișul crângului la o parte. Crângile uscate troznesc sub pași. Undeva, în hățiş, flueră o mierlă. Se aude distinct mugetul fluvîului și zornetul ancorei aruncate în apă. Ghimiiile s'au înfundat în mîl, lăsându-se ușor într'o rînă, cu un aer obosit. Solul începe parlamentările cu cei de pe punte.

— Când oi șuera odată, săriți toți! — vorbește, cu dinții strânși, Plăpămaru. Și semnalul trece din om în om:

— ...săriți cu toții...

*

Turcii ies pe punte. Stafeta strigă de pe mal, pe turcește:

— Intoarceți convoiul! Pașa vă chiamă să vă întoarceți!

— Ce spune?

— Ia'n arată-ne hîrțiile tale!

— Să urce pe punte, trimisul!

Cel de jos flutură o hîrtie, în vârful sulitei:

— S'a dat mezam ca să întoarceți ghiaurii! Să-i întoarceți către Vidin.

*

În clipa aceea a răsunit un șuerat subțire. Mai că semăna cu mierla ce se auzea cu puțin înainte, prin crângurile sălbatice de pe mal. Doar că fu mai tare. Apoi îi urmă un fel de chiuit și din toate părțile năvălesc țărani cu furci, topoare și coase.

Marin Plăpămaru a prin solul dela spate, i-a răsucit mâinile de-i trozniră oasele și l-a legat fedeleș. Apoi, îl lasă în grija unui flăcăuș cu căutătură semeață. Ceilalți au intrat în apă. Turcii, surprinși în prima clipă, își încarcă acum carabinele și ochesc.

*

— Ce se întîmplă? — strigă Voinescu, cu ochii ațintiți la Bălcescu, care, palid, se desprinde dela fereștriuca cu gratii.

— Fraților! reușește Bălcescu să strige. — Fraților! Sântem eliberați. Hai, puneți umărul!

Năvălesc cu toții pe punte. Turcii, apucați din două părți se apără greu. Răsună împușcături scurte, înfundate. Dar malul e pustiu, fluviul curge nepăsător, înainte.

*

Ca un semnal răzbat împușcăturile până în poiana unde stau ascunse căruțele și caii pregătiți pentru fugă. Cu copila în brațe, Maria Rosetti, palidă, ascultă zgomotele luptei.

— Dacă nu vor reuși? Turcii sânt înarmați!

Rosenthal îi pune mâna pe braț, liniștitor:

— Se pricep ei. Nu erau prea mulți turci. De aici nu-i poate auzi nimeni. Dar ... ce văd? iată-i ... sânt chiar ei!

— Ei!

*

Lupta a fost scurtă. Marin Plăpămaru s'a bătut cu trei turci deodată. E rănit la umăr și cămașa sfâșiată îi atârână. Cei câțiva turci care au rămas încearcă să scoată ghimiile în larg și să fugă către Orșova.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La capătul poienii, printre tufărișurile pișcate de brumă, vin prizonierii revoluției dela 48. Așa cum pășesc umăr lângă umăr, cu fețele luminate de soarele palid al toamnei, însoțiți de țărani înarmați cu coase și furci — par mai degrabă o solemnă compoziție picturală.

*

Maria Rosetti își îmbrățișează în fine bărbatul. Apoi îi îmbrățișează, stângaci, pe toți ceilalți. În fața lui Bălcescu pălește ușor: bărbos, palid, abia-l recunoaște. Fața lui e răvășită dar bucuria îl copleșește. Incercând să-și ascundă emoția o ia pe Liby din brațele mamei și o ridică în sus. Soarele ce se strecoară printre crengi luminează buclele de aur ale fetei.

— Dar Maria? — întrebă Bălcescu, fără tranziție.

— Ea a rămas la București, îi răspunde simplu soția lui Rosetti.

— Ne vom întâlni la Paris. Așa a spus.

— Da ... la Paris ... îngaimă bărbatul.

— Si foarte curând — îl încurajează ea. La Svinița prindem vaporul care urcă pe Drava. Curând ajungem la Viena. Sântem liberi, liberi!

Ea bate din palme, cu lacrimi de bucurie în ochi.

— Haidem, mai repede, îi îndeamnă ceilalți. — Aici nu sântem deloc în siguranță.

— Bălcescule, urcă și tu în căruță — îl bate pe umăr Ipătescu.

— Noi, ceștialți, luăm caii. Și, — la drum!

*

Convoiul pornește, urmărind un timp malul Dunării. Apoi dă de o răscruce și de o pădure. Vântul a măturat norii. Soarele apune mare, roșu. Cai și căruțe se înfundă în desiș. Unul dintre țărani cântă:

Dragă țara Oltului,
Câte lunci
Atâtea cruci
De-a dragul să te tot duci.

Dar țara Ardealului,
Câte lunci
Atâtea furci,
De urât să nu te duci...

Bălcescu a desfăcut o hartă și, în legănarea căruței, o cercetează atent. Marin Plăpămaru urmărește, peste umăr, linia pe care o trage Bălcescu peste petele cafenii și verzi.

— Ai să te întorci la București, îi spune flăcăului, cu voce scăzută. — Il cauți pe Niță Magheru din fundul pământului și-l vestești că am luat-o către Ardeal... Să vină și el. La Sibiu. Acolo ne-am putea întâlni.

— Doamne, Nicule, exclamă Maria Rosetti, palidă. — Ce-ți dă prin gând? Vrei să te întorci, să începi din nou? Încă nu-i timpul. Ei te pot prinde în orice clipă.

— Încă nu-i târziu, o privește el deschis. — Ii mai putem prinde noi pe ei. Uite, coborînd pe aici, cu armatele lui Iancu... — Și întorcându-se către Marin Plăpămaru: — Ai auzit de unul Iancu? Acu el ar putea să ne ajute. Și Kossuth. Frații se ajută între ei. Și nouă ni-i frate oricine se bate pentru libertate!

— Nu, frate, nu-i bine ce faci — încearcă să-l domolească și Rosetti. — La Paris trebuie să mergem. Să ne regroupăm forțele, să organizăm emigrația, să protestăm la guvernele întregii Europe.

Bălcescu l-a săgetat cu o privire iute, tăioasă:

— N'am obiceiul să cerșesc libertatea. O smulg. Și tot mai înfrigurat, îi apropie de harta despăturită pe genunchi: — Vedeți voi, ținuturile astea seamănă cu un fund de mare unde apele au

îneacă totul. Numai erupția unui vulcan mai poate scoate la lumină ce-a rămas viu.

— Ce fel de vulcan? — întreabă Rosetti, contrariat.

— Revoluția, îi răspunde Bălcescu, împăturind harta cu mișcări ferme. — Revoluția trebuie să o urmezi, nu să fugi de ea.

Peste pădure s'a lăsat liniștea. Numai tropotul cailor se aude înfundat, pe poteci tainice. Și cântarea se depărtează, se stinge:

... Dar țara Ardealului,
Câte lunci
Atâtea furci,
De urât să nu te duci...

*

Intr'un port dunărean, înghesuit între stânci și dealuri domoale, cu podgorii. Casele mici, albe, par niște capre cățarate pe coastele roșietice. În față, Dunărea se desface largă, obosită. Pe chei, mișcare, un vapor gata de plecare. Pe punte e lume pestriță: femei, negustori, revoluționari sârbi care se ascund sub nume străine, exilați, țărani. Printre ei se zărește grupul românilor. Maria Rosetti poartă din nou pelerina ei cu glugă. Vântul îi flutură părul. E gata să urce podețul care duce spre punte.

— Așa dar, rămâi.

Bălcescu îi strânge mâna, cu emoție:

— Trebuie. Doar e datoria mea; viața mea.

O sirenă sună, plângător peste ape. Cu toții se îmbrățișează grăbiți. Ultimele pregătiri de plecare. De pe punte exilații îl privesc pe Bălcescu cum a rămas pe mal, cu capul descoperit, palid, neclintit și întunecat ca stâncile pe care apele fluviului nu le-au putut doborî în curgerea lor de atâtea secole.

*

Vaporul se depărtează în larg. Se aude o bubuitură înfundată, apoi încă una. Bat undeva tunurile, printre dealurile roșcate. Într-acolo e țara Banatului și apoi Ardealul, unde bântue, mărează, furtuna. Mulțimea de pe chei s'a înfiorat. Femeile scot țipete, se închină, oamenii alcargă de colo colo, mai grăbiți parcă să-și încheie treburile și să se zăvorească în casele mărunte, tupilate după zidurile cetății. Patrile de schwartz-gelbi tropotesc pe ulicioarele înguste. Intre cei de pe chei numai Bălcescu și-a întors fața luminată către dealurile de

unde, răsună când și când tunurile. Încă odată el și-a întors fața către furtună.

*

Vaporașul s'a pierdut în zare. O dără de fum mai stăruie doar, la orizont, frântă ca aripa unei păsări oboșite. În învălmășeala de oameni dela stația de poștă se zărește din nou figura lui Bălcescu. O patrulă de „schwarz-gelbi“ cercetează actele călătorilor.

— Actele dumneavoastră!

Bălcescu le întinde cu acelaș zâmbet subțire cu care i-a răspuns odinioară maiorului Lăcusteanu, într'altă împrejurare.

Pe pașaportul gălbui scrie citeț, mare:

„Michel Marle hac, cetățean al imperiului francez.“

Ofițerul austriac îi aruncă o privire bănuitoare, severă, dar îi înapoiază actele.

— Următorul! — strigă, profesional, urmărindu-l încă, cu coada ochiului, pe „francez“. Dintre cei ce-și așteaptă rândul, un omuleț cu cășchetă cadrilată urmează privirea ofițerului. Cearcă să nu-l piardă din vedere pe celălalt.

— Actele dumitale! — îl trezește vocea aspră. — Schnell! Schnell! Printre hârțiile omulețului se află și aceste rânduri, scrise în grabă, dela căimăcămia vândută turcilor:

Înfățișătorului cu aceasta, domnului Ghiță Tvanțih ce merge în Transilvania, în minutul ce va sosi la trecătoare, să-i dați toate înlesnirile a ieși din Prințipat și a merge peste hotar...“

La care era adăugată o adresă, în nemțește, către poliția secretă imperială și către toate comandamentele schwartz-gelbilor...

*

...și diligența se urnește, greoaie. Un pâlc de călăreți imperiali înarmați, o însoțește pe aceste drumuri cu primejdie. Banatul e răscolit de ofensiva bătrânului Bem, Transilvania e sfâșiată în două de revoluție. Dar nimic nu poate nimici frumusețea fără seamăn a peisajului. Aceasta izbucnește, dimpotrivă, încă mai vie, însuflețită de suflul luptelor ce se poartă pretutindeni. Căci acest orizont vălurit, ca apele încremenite ale unei mări de piatră, exprimă sbuciumul neostoit al pământului ardelean.

Acestea sunt gândurile ce trec, în goana diligenței, pe chipul frământat al lui Bălcescu.

Câmpul ars fuge pe lângă drumul de poștă. În fund, doi stejari bătrâni amintesc și ei luptele trecute. Apoi iar câmp. O casă de țară,

un iaz cu stuful îngălbenit în toamnă, o fată care fuge către cum-păna unei fântâni, încremenită în înserare, un car cu strujeni și vocea căruțașului, trăgănată, aspră:

Doamne, doamne, mult zic doamne!
Dumnezeu gândești că doarme
Cu capul pe-o mănăstire
Și de mine n'are știre...

Apoi un colț de pădure și, la o cotitură, asemenea unui zid de cetate, albastru, șirul munților. Și imaginile acestea fugare se organizează încet, încet, ca și cum o voce răscolitoare, din adâncul acestui pământ chinuit, i-ar dicta lui Bălcescu viitoarele pagini ale unui mare poem:

„... un brâu de munți ocolește, precum zidul o cetate, toată această țară și dintr'însul, ici colea, se desfac, întinzându-se până'n centrul ei, ca niște valuri proptitoare, mai multe șiruri de dealuri nalte și frumoase, mărețe pedestaluri înverzite... Păduri stufoase în care ursul se plimbă în voie, ca un domn stăpânitor, umbresc culmea acelor munți. Și nu departe de aceste locuri care-ți aduc aminte natura țărilor de miază-noapte, dai, ca la porțile Romei, peste câmpii arse și văluite, unde bivolul dormitează alene. Astfel miază noapte și miază-zi trăesc într'acest ținut alături, armonizând împreună. Aci stejarii, brazii și fâgii trufași înalță capul lor spre cer; alături, te afunzi într'o mare de grâu și porumb, din care nu se mai vede calul și călărețul...”

Peste peisaj se suprapune chipul lui Bălcescu, în prim plan. Oboseala luptelor și istovirea bolii s'a șters. Acum figura eroului e în sufletească de acea mândră hotărâre care — țâșnind din tainice adâncuri sufletești — o lumina și într'altă călătorie, odinioară, către Telega...

Ca și atunci, înserează.

Ca și atunci, sunet de corn însoțește diligența. Tulnice răspund, de foarte departe.

Așa îl poartă pe Bălcescu căruța de poștă, către viitoarele peri-peții ale sbuciumatei lui vieți: încheștarea de sânge și moarte a revoluției transilvane, priveliștile dunărene ale Ungariei răzvrătite, după amiezile înfrigurate de studiu, la Paris, cețurile Londrei, zidurile mohorâtului hotel *Trinacria*, groapa săracilor, la Palermo.

Mistuit de mari gânduri ce n'au să-și afle poate răgaz de înfăptuire, repetă în gând:

— Mai repede... mai repede...

Și diligența aleargă printre plopii subțiri, bătuți de vântoasele toamnelor ardelen. Așa se pierde diligența printre plopii subțiri...

Acum tunurile bubuie tot mai aproape. Bălcescu tresare, înviorat.

Acolo e furtuna. Fulgerele ei brăzdează cerul nopții, îi fac semn, îl chiamă.

Cu chipul luminat el se îndreaptă într'acolo.

El iese în întâmpinarea furtunii.

Cluj, Octombrie—Decembrie 1952.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

N. A. Necrasov

TROICA

Dece, despărțită de-a tale surate,
Rămân cu privirea pierdută pe drum?
Prin inimă, tainic fior îți străbate,
Și-obrazul îți arde în flăcări acum!

Și spune dece-alergi așa de grăbită,
O troică, ce fugi'n galop, urmărind?
Frumosul cadet, legănat de ispită,
Te soarbe cu ochii ușor tresărind.

Că el te admiră nici nu-i de mirare:
Oricine s'ar prinde iubirea să-ți dea,
O roșie fundă șagalnic răsare
În părul tău negru ca noaptea cea grea.

Pe fața ta brună și îmbujorată
Abia se vede un puf diafan;
Sub negre sprâncene-arcuite, s'arată
Un ochi de cărbune șiret și viclean.

Și, plină de farmec sălbatec, privirea
Stârnește în sânge jăratec păgân.
În tinere inimă aprinde iubirea
Și scoate din minte pe orice bătrân.

Viața va curge din plin și ușoară,
Va fi sărbătoare și cântec și vis...
Dar nu! Căci un aspru mujiț dela țară
Te-a lua de nevastă... Această ți-i scris!...

*Apoi vei lega șorțulețul la spate,
Iar sâni-alârna-vor în largul veșmânt.
Bărbatul, cu toane, scrâșnind te va bate,
Și maștera soacră te-a duce'n mormânt.*

*De neagra robotă, udată cu sânge,
Păli-vei'nainte de-a fi să'nflorești.
Vei crește copii, vei mânca, te vei stânge,
Trăind pe pământ, făr'a ști că trăiești.*

*Din toată ființa aceea senină
Și plină de viață, cu ce te-ai ales?
Cu masca răbdării, prostească și plină
De-o spaumă lipsită de orice'nțeles...*

*Te-or pune în groapa de veci, friguroasă,
La capătul drumului aspru și greu,
Din glodul cărnii dorita-i, sfioasă,
Norocul fugarnic — zadarnic mereu.*

*Deci nu mai străbate cel drum cu privirea!
Pe urmele troicei tu nu te-avânta!
Grăbește să'năbuși, mai bine, iubirea,
Pe veci îngropând-o în inima ta!...*

*Tu n'ai s'ajungi troica! Alungă-ți regretul:
Is caii sălbateci și tari și sături
Și-i beat surugiul... Și-aleargă cadetul,
Aleargă ca vântul la dragostea lui!...*

In românește de D. Florea-Rariște

Vladimir Mătacovski

DE VORBĂ CU INSPECTORUL FINANCIAR

Tovarăşe inspector!
Iertaţi pentru deranj.
Mersi ...
lăsaţi ...
O treabă delicată voi sta şi în picioare ...
cu dumneata
am azi:
rostul poetului
în orânduirea
clasei muncitoare.
La rând cu negustorii
de lemne şi făină
sunt pus la bir
şi am în plus o vină.
Mată îmi ceri
pe şase luni
cinci sute,
Şi două 'şi cinci
de nişte declaraţii nefăcute.
Eu truda mea
o văd
cu orice muncă rudă.
Te uită numai —
pierderile-s val
Ce cheltuială'n fabricaţie-i
întreşută!

Și ce risipă
 la material!
 Cunoști,
 desigur,
 fenomenul „rimă”.
 Să zicem,
 versul s'a sfârșit cu „șap”:
 atunci,
 peste-un vers,
 când suma de silabe e deplină
 pui ceva cam ca
 „șap — țarap — țatșap”.
 Pe limba dumneavoastră
 o rimă e o trata.

Scadența-i peste-un vers!
 — se cere plată.

Și cauți
 mărunțiș
 — sufixe și flexiuni —
 prin cassa
 tot mai goală
 de conjugății și declinațiuni.

Incerci,
 în vers,
 să vâri acest cuvânt,
 dar intră greu,
 — împingi, și pac! se rupe, neică!

Tovarășe inspector,
 pe cuvânt,
 poetului
 cuvintele
 îi pică cu copeica
 Pe limba noastră,
 rima e butoi.

Butoi cu dinamită e.
 Versul — fitil.

Ia versul foc,
 explozie în strofă, —

Și zboară
 tot orașu'n aer.
 Catastrofă!

La ce tarif
 și unde
 găsești cuvântu-acela
 ce,
 dintr'odată
 potrivit în rimă,
 la țintă nimerind,
 ceeace vrei suprimă?
 Poate
 vr'o cinci să fi rămas
 de-acestea
 pe undeva 'n Venezuela.
 Mă ia, așa,
 cu friguri și călduri.
 M'asvârl,
 ca zăpăcit,
 după avans și împrumut.
 Tovarășe, biletele de drum —
 ce bani și ce alergături!
 Căci poezia
 — toată —
 o călătorie
 în necunoscut.
 Extragere de radium
 e poezia.
 Un an trudești
 la gramul de metal.
 Pentru 'n cuvânt,
 scoți tonele cu mia
 de minereu verbal.
 Dar,
 ca cenușa caldă,
 sboară'n vânt
 toate aceste vorbe trecătoare —
 Rămâne doar
 curatul
 nou cuvânt,
 Și-această
 milioane inimi
 ani o mie
 pune'n mișcare.

Sunt și poeți,
 firește,
 fel de fel
 Câți n'au
 la scris,
 o mână ușurică!
 Mi-ți scoate
 — panglicar —
 și dela alții și dela ei
 din gură
 versurile,
 fără frică.
 Ce să mai spui
 de liricii castrați?
 Iau versul tău
 și se blîzesc.
 Asta e furt sadea
 comis de hoți calificați
 ai bunului obștesc.
 Odele astea
 de astăzi,
 aceste tăios țipătoare
 valuri de stihuri,
 sub ploaia de-aplauze,
 de câmpiu să-ți iei,
 vor trece 'n istorie
 drept spese
 suplimentare
 la tot ce zămislirăm noi —
 cei doi sau trei.
 Ocale,
 cum se spune,
 de sare mănânci
 și sute de țigări
 topești în fum
 până ce
 cuvântului de preț
 dai drum
 din omeneștile
 arteziene
 puțuri adânci.

Drept care birul
 trebuie -mi să scadă.
 Din socoteală
 o roată-a unui zero
 să mi-o radă!
 Vr'o nouăzeci de ruble
 o sută de țigări,
 tutun mai tare,
 O rublă șasezeci
 chilul de sare.
 La dumneata'n anchetă
 chestiuni sunt pas de pas:
 — Dac' ai plecat
 ori dacă n' ai plecat?
 Dar dacă eu,
 — vr'o zece, cred, la număr, —
 pegas după pegas,
 în ultimii vr'o cinci-șpe' ani
 am deșelat?!
 Apoi întrebi
 — închipue-ți că ești în locul meu —
 de am și slugi,
 de sunt de bunuri posesor.
 Dar dacă,
 poporului meu,
 eu
 îi sunt și slugă
 și conducător?
 Prin vorba noastră
 clasa
 glasu-și ridică,
 noi,
 proletarii,
 motor suntem, de scris.
 Cu anii
 mașina inimii
 se strică.
 Și ni se spune:
 la arhivă,
 v'ați istovit,
 cu voi s'a zis! —

Îți iese tot mai mult
 iubirea și'ndrăzneala
 din circulație,
Și fruntea
 ți-o despică
 timpu 'n avânt.

Sosește
 cea mai grea
 amortizație:
e sufletul și inima la rând.

Iar când
 soarele ăsta
 ca un vier îngrășat
va răsări
 pe-o lume
 fără calici,

atuncea eu
 voi putrezi
 lâng'un gard fulgerat
la rând
 cu vr'o zece colegi.

Scoate,
 te rog,
 bilanțul meu postum!

Te-asigur
 și știu că nu mint:
pe-un fond
 de șmecheri și de-afaceriști
 de-acum,

eu
— singur —
 cu datorii până 'n grumaz
 am să mă prezint.

Ni-i datoria
 din gât de sirenă de-aramă
 să urlăm
în ceața burgheziei,
 în clocot de furtună,

Poeții, noi,
 întregii lumi
 mereu îi datorăm,
plătind pedepse și procente 'ntr'una

Eu sunt dator
 față de a Broadwayului lampioane
 față de voi,
 ceruri din Bagdad,
 față de Armata Roșie,
 de ai Japoniei cireși în floare,
 față de tot ce
 pân'acuma
 n'am cântat
 Dar la ce,
 în sfârșit,
 această tiradă se cere?
 Ca să devii
 cu rima și ritmul
 săgetar?
 Cuvântul de poet
 vi-i vouă înviere,
 vă este nemurire,
 tovarășe
 funcționar.
 Ia, peste veacuri,
 în ramă de hârtie
 aceste versuri
 și vremea o recheamă!
 Și-această zi
 cu inspectori
 va să învie
 cu duhuri de cerneală
 din zarea năzdrăvană
 Al zilelor noastre
 convins viețuitor,
 mată 'n registru 'nsemnează-mi
 bilet spre nemurire,
 și,
 socotind efectul,
 din versul meu sonor,
 câștigu-mi-
 pe trei veacuri
 supune-l la împărțire.
 Dar forța de poet
 nu e atâta numa',

să căşune,
 inspectorii readucând în minte,
 la cei ce vin
 Nu, nu! rima şi ritmul,
 sughiţ
 aceea şi acuma,
 Lozincă-i, mângâiere,
 e baionetă, bici.
 Tovarăşe inspector,
 eu cinci am să plătesc,
 iar după cifră
 peste zero
 cruci să tragi!
 Căci
 eu de drept
 m'aşez la rând cu muncitorii şi țăranii
 cei mai săraci
 Iar de socoţi cumva
 c'acestea toate
 sânt numai
 o străină vorbărie,
 tovarăşe,
 atunci,
 luându-mi locul,
 de se poate,
 poftim stiloul meu
 şi scrie!

In româneşte de Mihai Beniuc

V. Saianov

LENIN LA GORCHI*

*Al doilea deceniu plecat e...
Un sat lângă Moscova știu...
Furtuna, sub zări despicate
Răsună'n păduri, peste râu.*

*Hățișuri în codri se'ndoaie...
Ia vezi, mohoritul întins;
Cad sukuri albastre de ploaie
Cu ropot din cerul aprins.*

*Aici însă liniștea-i deasă —
Sub nori ciocârliia străbate,
Vii triluri pe câmpuri revarsă,
Pe'ngustele poduri arcate.*

*Pe-atunci eram tânăr...
 Departe
Sunt zilele duse și-mi parz
Că văd cum din rîpele joase
Străvechea grădină risare,
Și gardul. Cărmîță, sub dâmb,
O casă din bârne bătrâne,
Doi oameni pe-acolo trecînd:
Bătrînul cel orb și cu mine.*

*O, cât mă miram de găteala
Pămîntului drag, înflorit.*

*) E vorba de orașul Gorchi, din apropierea Moscovei

*Pe-acolo cu orbul Șelgunov
In zorii senini, am venit...
Spre-al Moscovei râu, amândoi,
Mergând, călăuză-i fusei —
Prin iarba călcată de noi
Mesteceni plângeau cu cercei.
Cărarea, domoală, cotilă,
Spre porți cunoscute ducea...*

*Și orbul, în mână c'o bătă,
Zâmbind, înainte mergea.
El n'avea necazuri în viață,
Trecea fericit pe pământ.
Iar ami, departe, din ceață
Și-acum îi vedea, luminând.
Și rece simțea răsufărarea
Venind dinspre Neva de-atunci...
Și steaguri mișcându-și culoarea..
In ceață stau lei de tuci...
Grilajuri de fontă pe chei...
Landouri — perdele lăsate.
Din nori, licăriri de scântei
Lunare se cern peste toate.
Și'n râu felinarul privește
Scăldându-se 'n foc orbitor;
Cu sgomot, pe Nevski, grăbește
Tramvaiul cu cai, până'n zori.
A ploaie stau semnele vremii
Și fumul plutește, arar...
Atunci îl văzuse pe Lenin,
Intâi, peste-al Narvei hotar.*

*Vin zorii... E veacul pe duse...
Cresc cercuri și grevele cresc...
Din fabrici, căărăile-ascunse
Spre râu, prin maidane, pornesc.*

*In anii aceștia de seamă
Crescu Unirea de luptă,
Din veacul trecut ea mai cheamă
Cum glasul trompeteri în luptă.*

*Vorbea pe cotita cărare,
Șelgunov, cu vocea-i mlădie...
Și veacul din ncu ne risare.*

Pe Lenin de tânăr îl știe.

*Gonesc călăreții pe drum,
Un grup de cursanți, curajos. .
— Știi, Lenin la Gorchi-i acum,
Curând iar va fi sănătos.*

*Mi-au spus cunoscuții pe stradă
El munca începe-și-va iară,
Din nou, Sovnarcom-ul să-l vadă.
Iar, șapca-i la Cremlin s'apară.*

*Aleargă pe drum o mașină,
Sburând pe câmpii, clacsonând,
Mirosul ușor de benzină
Ne-ajunge pe aripi de vânt.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*La margine-oprim amândoi,
Mașina, deodată, țâșni...
Dar bine, acesta e Stalin!...
In parc duce drumul, de-aci...*

*Un fulger luci pe poteci,
Da, Stalin la Gorchi pornit e.
Urmasii păstra-vcr pe veci
Povestea 'ntâlnirii iubite.*

I

*Portițele'n vânt răsunară
Și Lenin trezindu-se 'n zori
De vuetul vesel de-afară,
Deschise fereastra ușor.*

*Grăbit se'mbracă și ieși
In larma grădinii, voioasă.
Răcoarea din porii o simți,
Văzu porumbelul pe casă.*

Lumina se'ntinde în zare
Și steaua e stinsă în iaz —
El merge încet pe-o cărare,
Prin tufe, spre arborii dragi.

Pe dâmb e-un stejar. Grădinarul
Lui „Nefericitul“ îi spuse,
Căci lung despicaț-e stejarul
De-un trăznet ce'n crengi îi căzuse.

Deunăzi, stejarul frumôs,
Furuna, să-l frângă-a'ncercat;
Iar Lenin gândi, bucuros:
„Și totuși, el nu s'a predat“.

E forță în el, e'ndrăsnală.
Așteaptă! va crește'n cunând!
Căci ploaia-i dădu umezeală
Și hrana-i veni din pământ.

Fr.n frunze mereu va lua
Din soare — întreaga-i putere
Și pentru urmași, el va sta
La porțile lor, mângâier.

Cărarea e-acum desfundată...
Tușuri de rouă sunt pline...
Pe crengule svelte s'arată
Al sevei, de aur, ciorchine.

Ce dragi i-s aces'e-așezări,
Modeștu mesteceni din cale
Și câmpu'nflorit până'n zări,
Pământul Rusiei Centrale.

Dar, iată, odihna-i sfârșită.
El trebue'n Moscova iar
Să fie, la munca-i iubită,
Din noapte până'zoriu apar.

O pasăre'n ceruri plutește...
Văpăi sunt câmpurile toate.
Un fulger din nou licărește —
Deasupra Cremlinului, — poate...

În parc sentinele veghiază...

.

*Departe un cântec răsună;
În el fericea e răzădă
Și zorii Rusiei se-adună.*

O, gânduri și griji de-altădată!...

*Se'ntoarce în casă, apoi...
I-e greu fără munca'ncordată...
Și cum ar pleca înapoi...*

*Aici 'n Podmoscovia-i dragă
El vede, în vie lumină,
Sovietica pair e'ntreagă,
Cu glia bogată și plină.*

*E cerul senin și sever...
Nespusă-i a lui frumusețel
Și ziua răsare sub cer,
Vin clipele muncii mărețe.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

II

*Din glia poporului viu
Tot alte vlăstare vor crește —
Din zori până seara târziu,
Poporul într-una muncește.*

*Lui Ilici, nespus îi ești drag,
Pământ ce nu poți putrezii
Și muncii și marelui veac
Doar noi pe măsură-i vom fi.*

*Tu muncă, severă, frumoasă!
În inimi rămâi, neuitată.*

*Pe strada Cozlov e o casă
Tăcută și tare ciudată.*

*Dincolo de-albastri-i zăplaz,
Stau vesele șiruri de meri;
Sunt puși de Miciur.n. Și azi
Rodesc cu'ndoite puteri.*

*In vară, sub raza căldurii
Pământul, dă rod însutit.
Trecând prin grădină, Miciurîn,
El, pomii pe rând și-a privit.*

*Vor crește și plantele-aci
Și vița spre pol o să vină;
Urmașii putea-vor grăi:
„Pământul întreg e-o grădină.“*

*Așteaptă grădina bogată
Pe-acel neștut grădinar.*

*Pe-o râpă-i Caluga și iată
Și Oca descrie un arc.*

Țiolcovschi-i acasă.

Devreme

Bătrânul se scoală.

Pe masă

*Sunt linii și cifre, — probleme.
Prin ceruri, o linie-i trasă.*

*Zărește departe planeta
Ce-l cheamă din spații stelare.
Slăbit, ia în mână racheta
De mari fericiri vestitoare.*

*La Moscova-i ceas de amiază.
Tramvaiele sună ușor.
Acum Maracovschi Excrează
La Tass, un afiș-luptător.*

*Curg apele Nevei, bogat.
Și iată, în clinica lui,
Savantul Pavlov a intrat:
— „Ei, suflete, ce-ai să ne spui?“*

*E bolta arzând, — nesfârșită
Și holde pe câmpuri foșnesc.*

*Ești, coaje de pâine, stropită
Cu lacrimi și sânge-omenesc.*

Prin stepa cețoasă-i tăcere,
Ades, primăvara în zori;
Iar plugul de lemn cu durere
Mai plânge'n străbunul ogor.

Ară focuri dinco'o de râu...
Copiii s'au strâns lângă hat...
„Ce-i aia tractor? E cu frâi?
Cum'ară? Pe-aici n'a arat?“

Cu vremea, ne-o'ntoarce'nsutit
Pământul, a'lei bogății,
Când fi-va pe șesuri poruit
Tractorul 100.000.

În lung și în lat va goni
Prin țară, — belșug aducând
Și nimeni de-acum nu va fi,
Aicea'n Rusia, flămând.

Trăiesc oameni noi și deplini
Pe-aici.

Grădmari iscus'ți,

Acestei frumoase grădini —
La Cremlin sunt oaspeți iubiți.

III

Pe dealuri stau satele mici,
Și stâlpi pe șosele se'nșiră.

Doi tineri pășesc în opinci,
Un abur din pomi se respiră.
O fată mergea și în păr
O panglică roșie-avea
Un om gârbovit, de-a călări
Trecea în galop pe șosea.

Câmpie doar, cât vezi cu ochii...
Șoferul conduce mai nute;
Îl duce pe Stalin la Gorbchi
Pe'ntînderi demult cunoscute.

E'n albu-ı veston. Cu o mână
Și'năreaptă-o şuviță, firesc.
Privește câmpia băir mă
Pe unde doar tei foșnesc.

Nu-s tamplele sale brumate,
E calmă privirea-i, atentă.
Cărări îl întâmpină, sate...
Și verșă sburând după verșă.

La Gorchi e liniște vastă
Ci, Moscova altfel trăește. .

Se vede-o fereastră albastră
Și Stalin pr.n iarbă pășește.

Deodată'n lumină scăldat,
Il vede pe Lenin — depar'e,
In largul lui trench, descheiat,
Și'n mâna lui dreaptă cu-o carte.

Porțița scrâșni din fâțâm.
Același e simplu mereu...
Un zâmbet... și străngeri de mâni.
— Vladimir Ilici! Dragul meu! .

O lacrimă'n ochu-ı luci
De traț îl luă... Și vorbește:
— Mă bucur că iar ești aci. .
Prietenul drag și-l pr.vește.

Il bucură-aceastăntâlnire
In ziua cu grea strălucire

— Și parcă acum mi-e mai bine,
Mai rar și durerea îmi vine

Neuitate și lungi deportări

Tu muncă, de veacuri slăvită .

Și iarăși străbat gânditor,
Grădina de-aci, lămiștită.

IV

Și drumul mereu șerpuește,
Tăind păduricea în lat —
Iar Lenin acum se grăbește:
Ce multe sunt azi de aflat.

— Prin lume, îmi spune, ce-i nou?
Mi-e dor de-un ziar și tânjesc
Să aflu al vremii ecou —
Dar doctorii, vezi, mă oțresc...
De văd pe o masă, când trec,
Vreo câteva foi risipite,
Imi zic: e ziarul, și plăc.
E greu ca să fie'mplinite
Prescripții și sfaturi de doctori
Dar nu ți-o ascund, le urmez...

Și Stalin, răsând: „Uneori
Cu toți ne supunem: Stimez
Asemenea grea disciplină
Și'n slăvi o ridic totdeauna“.

Pământule drag, în lumină,
Respiră mai în voe acum!...

Și cerul mai limpede pare
Sporindu-și acum strălucirea.

Pe-aleea umbroasă-i răcoare...

Se deapănă'ncet povestirea,
Iar Lenin ascultă.

In jos
Privirea-i severă-și aține —
Dar râde ades — bucuros
Cum râde soldatul întors
La dragii-i tovarăși, cu bine.

— Cu China ce-i nou?

In Soviet
La Moscova, cine-s aleșii —
Nu merge recolta prea'ncet?
Nu-i secetă iar în Povolje?

— *Cu pâinea acuma stăm bine,
Recolta bogată va fi...*
— *Chiar ceea ce trebuie: grâne;
Rusia mai iute-om clădi.
La Liga Națiunilor, iar
Minciunile 'ntruna le torc?*

*Dar ce-i peste-ocean? Așa dar;
Ne-amenință cei din New-York?
Mereu i se'nchină lui Marte
Vestindu-ne tr.stul s'ârșit,
Așa cum motanul se'nvârte
În jurul fierturii, sburlit?
Dar Lenin și'naltă deodată
Fr.virea, de parcă'ar păși
Fr.n Moscova Și nemișcată,
Din post sentinela privi.
Iar pușca-i lăcește'n lumină.
Cu largi bocanci e'ncălțat.
Flăcăul cu fața senină
Privește spre dânsu, mișcat.*

— *Aș vrea să mă'ntorc mai curând
În vuetul străzii, iubit...*

*Apoi, ca'ndemnat de un gând
El trenchu-și închee, grăbit.*

*Trec ciorile, croncăre grav,
Și vântul prin ramuri s'aține...*

— *Acum nu-s așa de bolnav,
Cu inima, merge mai bine.*

*Și doctorii — oare să-i crezi? —
Se fac că nu poi să'nțeleagă
Că numai lucrând mă'ntremez,
Că, stând, obosesc mai degrabă.*

V

*E-o bancă aici în grădină,
Copacii dau foșnete vi.*

*Departe, spre sat, pe-o colină,
Răsună un cânt de copu.*

*Pe-un tei, colivia cu grauri.
Pământul respiră mai lin!
A vremilor glorii și lauri
Păzite-s de vechiul Kremlin..*

*Și Lenin, râzând, îi dă mâna:
— Vedea-ne-vom iar într'o zi
De toamnă, sub poarta bătrână
A turnului Spaschi, să știi. .*

*E timpul, și Lenin să plece
Din nou ca furtuna la drum.
Și vezi, oboseala îi trece, —
Doar ochii-l mai supără-acum*

*Prin fum se zăresc mai în fund
Ferestie, copaci mărunți...*

*Iar umbrele serii se-ascund
In cutele marii lui frunzi...*

*El semne îi face... drum ban..
Mașina pieri la răscruce —
Nisip, depărtare și fum. .
Șoseaua spre Moscova duce*

VI

*Mașina, cu vântul în față,
Gonește, spre Moscova'n zare!
Ce oare mai nalt e'n viață
Ca prietenia cea mare?*

*Dar gându'napoi și-l petrece
Revede'ntâln rea cu Lenin ..
Suburbii... Și Zamoscvorecie
Inaltele ziduri din Kremlin.*

*Deasupra bătrânului Spaschi,
Pe Moscova 'nureagă s'aprină*

*Luminile zorilor dragi
In mii de culori strălucind.*

*Incet, gânditor intră Stalin
Spre seară'n al său cabinet!
Privește atent. Și pe Lenin
Il vede în nou-i portret —*

*Lumina va sta până'n zori..
Dosare și cărți cercetează..
Din nou, pentru ani viitori,
Privirea lui limpede-i trează.*

*Prin ceață copacii se pierd...
Frivind, stă fumând la fereastră
Vin zorii. Deodată, spre cer
Fereastră devine albastră.*

*Și soarele spații străbate..
Pământule drag, te trezește!
Din țărături de mări depărtate
Și până la Kremlin, veste.
Și timpul dă iarăși o veste
De fapte mărețe și noi.
...Slăvi-le-vor toate aceste
Acei ce-or veni după noi*

VII

*Uita-te-vom an douăzeci?
Tu ești pentru noi tinerețe!*

*Din zori, trece Lenin cu Stalin
Prin Kremlin, sub bolte mărețe
Trăind furtivității ani
Același li-i gândul: un far*

*Azi epoca naște titani,
Titanii fac epoca — iar*

*In zori, sub privirile noastre,
Plutesc peste munți și coclauri*

*Torente de fluvii albastre
Scăldate în flăcări de aur.*

*Iar cântul se'nalță ruind
Dincólo de-albastrele lacuri,
Dincólo de munții ce-aprind
Din pântec năpraznice focuri.*

*Pe drumuri știute răsună,
Prin văi luminoase-l găsești —
Și lângă mălini se adună,
Și lângă scorușii rusești.*

*În lume nu-i vis mai frumos
Ca visul său mare, iubit...
Urmașilor totul le-ai spus;
Din inimă, doar, le-ai vorbit...*

Octombrie 1948

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În românește de Victor Felea și Ion Brad

Ion Oarcăsu

UN CÂNTĂREȚ AL EROISMULUI

Aproape toate cele șaisprezece poeme ale lui Nicolae Tăutu, adunate în placheta *Stânca de pe Tatra*, gravitează în jurul a trei teme generale: frăția de arme sovieto-română din timpul ultimului război și rolul jucat de oamenii sovietici în eliberarea țării noastre de sub jugul fascist, eroismul ostașilor armatei noastre populare și, în sfârșit, lupta dusă de comuniști în timpul ilegalității, sub conducerea Partidului, împotriva regimului burghezo-moșieresc. În poemele sale, Nicolae Tăutu a căutat să surprindă unele dintre cele mai tipice și mai pregnante manifestări ale eroismului în viața

Poetul dovedește preferințe mai ales pentru faptele eroice ale ostașilor, cărora le dă o semnificație adânc patriotică și cetățenească. Această îi creează o situație specifică în cadrul poeziei noastre tinere, poezie care numai în mod sporadic s'a ocupat de viața ostașilor. Sfera tematică a poeziei noastre s'a largit deci, cuprinzând un teren puțin explorat până acum, nu mai puțin bogat în întâmplări și fapte semnificative decât oricare alt sector al realității.

Meritul cel mai de seamă al acestei culegeri de versuri constă în faptul că ea îmbogățește literatura noastră cu câteva figuri de oameni noi, de eroi pozitivi cu o înaltă ținută morală, a căror trăsătură esențială este eroismul. În poezia noastră au fost create până acum o serie de chipuri de neuitat ale oamenilor noi ca, de pildă, Lazăr de la Rusca din poezia cu același titlu și Toader (*Minerul din Marimureș*) de Dan Deșliu, etc. Nicolae Tăutu a creat și el câteva asemenea figuri care vor rămâne întipărite în mintea cititorilor noștri. Ne gândim în primul rând, la figura grănicerului Radu A. Ion, ucis mșelește de spionii litoiși (*Balada grănicerului căzut*), și la aceea a activistului comunist anonim, simbolizând țaria morala a atâtor comuniști din ilegalitate care au rezistat torturilor siguranței (*Balada comunistului fără nume*).

Viu și impresionant este descrisă — în poezia intitulată *Stânca de pe Tatra* — frăția de arme româno-sovietică din timpul războiului anti-fascist. Cei doi ostași, un rus și un român, resping numeroasele atacuri ale unui pluton de fasciști, rămânând stăpâni până la urmă pe cota 1003 din munții Tatra. Fasciștii se retrag în derulă, dar gloanțele lor îiucid pe bravii ostași. Momentul este impresionant: viscolul iernii se potolște și întreaga natură participă, parcă, la solemnitatea înmormântării celor doi eroi.

Și ninge ușor ..
 Diag, pe groapa lor
 Prinse să se-aștearnă
 Giulgiul alb de iarnă;
 Pe mușchi și pe cetini,
 Pe somn de prieten!

Amintiri grănicerului Radu A. Ion îi dedă poetul două din poeziile sale *Autobiografie* și *Balada grănicerului căzut*. Ne vom opri numai asupra celei din urmă, prima fiind mai mult o cronică rimată, cu stângăcii și afirmații goale (La drept vorbind, nici nu vedem îndreptățită publicarea acestei poezii în volum, ea putând fi considerată mai degrabă o primă variantă a *Baladei grănicerului căzut*). Figura grănicerului-erou este amplu evocată în *Balada grănicerului căzut*, scrisă în metru popular. Pentru a da o semnificație adâncă, umană, aceluui erou, poetul face apel în multe rânduri la trecutul eroului său. Soldatul Radu A. Ion a cunoscut de mic copil biciul boierului. El e unul din mîicoanele de iobagi, eliberați de exploatarea boierească și chemați la o viață nouă de către orânduirea noastră populară. Are deci ce să aplece atunci când ajunge militar. Ajuns să tragă cu arma, în poligon, trecutul îi revine deodată în minte:

„Când, în poligon
 Primul din pluton
 În țintă ochia,
 Radu iar simțea
 Pe vechii iobagi
 Ținând de trăgaci,
 Pe vechii hănduci
 Cu flinte-le-luci,
 Cum ochiau și ei
 Cu ochi vulturei,
 Când lovea în țintă
 Simțea vechea flintă
 Trăgând nu în foi,
 Ci'n hapsămii cocoli.”

Sub masca hidoasă a spionilor titoiști, el vede pe vechii lui exploatare și ura nestăvilită împotriva acestora îi înzecește forțele. Rănit mortal de gloanțele dușmane, el îi urmărește neconștient pe spioni, până ce-i doboară. În ceasul suprem, luptându-se cu moartea, simte bătând alături inima mîicoane, or de oameni deopotrivă cu el. Soția și copilul îi zămbesc parcă din depărtare, șoptindu-i „Nu-i lăsa, nu, nu-i lăsa!”

Frumusețea poemului rezultă și din dese referiri ale poetului — în spiritul creației populare, — la elementele naturii, care par să participe și ele la urmărirea și prinderea dușmanului.

Moartea eroului, simplă și emoționantă, este prezentată ca o tragedie optimistă

„Și ochii i-a nchis așa,
 De parcă îl legăna
 Nu tovarășii pe țargă,
 Ci muica de-acasă, dragă,
 Și un cântec îngăna,

Și'n brață îl lu'ua
„Pe cărarea bradului
E dus trupul Radu'ui,
Radul mame., Radule!”

Fără îndoială însă că cea mai reușită poezie din volum este *Balada comunistului fără nume*, scrisă tot în metru popular. Materialul de viață este mult mai bogat aici decât în cele două balade amintite. Acțiunea poemului, desfășurându-se pe mai multe planuri, redă mai bine bogăția vieții.

Balada câștigă în primul rând prin faptul că nu se leagă de o singură acțiune, de numele unui singur luptător. Figura comunistului anonim evocă întreaga perioadă a ilegalității, simbolizând eroismul de masă, eroismul conștiințelor uciși de sbiru guvernelor burghezo-moșteresti.

Comportarea demnă a acestui comunist în timpul torturilor, calitățile sale de luptător conștient pentru marea cauză a poporului, sunt subliniate cu o deosebită forță de evocare:

E un om, sau e de piatră,
Stâncă e, sau e oțel,
De-i arzi mâinile în vatră?
De-i frigi inima din el
Și nu geme, și nu plângе
Oricât cleștele l-o strânge,
Or cât focul îl înneacă?
Bolșevicul nu se pleacă!”

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ne-am oprit asupra celor trei balade, atât pentru motivul că ele exemplifică înseși temele în jurul cărora gravitează întregul volum, cât și pentru faptul că sunt poeziile cele mai realizate din punct de vedere artistic. O analiză mai amănunțită a lor, va scoate în relief atât ceea ce pozitiv în poezia lui Nicolae Tăutu, cât și lipsurile prezentului volum.

Poetul este temperamental înclinat spre baladă. Suflet epic, fără să excludă lirismul, predomină în poezia sa. Faptele de viață evocate de poet, converg spre un final dramatic și emoționant. Remarcabilă este capacitatea poetului de a evoca amplu, în cele trei balade amintite, momentul decisiv al acțiunii, încheștarea dintre cei doi soldați și bandele hitleriste (*Stâncă de pe Tatra*), sau lupta grănicerului Radu A. Ion cu spionii titoști (*Balada grănerului cazut*). În cea din urmă, mai cu seamă, acest moment este folosit de autor pentru a desvălui lumea interioară a eroului său, motivându-l gestul eroic prin atașamentul profund față de cauza întregului nostru popor, eliberat de exploatarea burghezo-moșterască.

Eroismul apare deci ca principala trăsătură morală a omului nou, conștient de misiunea sa în noua orânduire lipsită de exploatare.

Și mai evidentă este această capacitate de zugrăvire a momentului culminant în *Balada comunistului fără nume*. Viața acestuia fiind o continuă luptă cu călăii lumii vechi, acțiunea baladei este concentrată în mici instantanee, de o mare intensitate și forță evocatoare, culminând cu scena schingiuirii comunistului de către agenții siguranței. Ceea ce face legătura între diversele părți ale poemului, este tocmai caracteristica esențială a eroului: conștiința sa că luptă și se sacrifică pentru cauza dreaptă a poporului. De o sobrietate remarcabilă, nimic nu e de prisos în acest poem închinat luptei eroice a partidului în timpul ilegalității.

Accentuăm această calitate deoarece, din păcate, ea nu se observă în celelalte două balade amintite și nici în alte poeme din volum. Dus de șovorul faptelor, poetul alunecă adesea pe căi laterale, pierzându-se în descrierea unor episoade ce diluiază acțiunea principală a poemului.

În *Stânca de pe Taira* dreapta poetică centrală este umbrită uneori de repetatele paranteze lirice ce se deschid chiar de la începutul poemului:

Și-i mormântul sus, departe,
Și nu știu ciutele carte,
Și nici vultur: nu știu
Să citească scrisul viu.

Balada grănicerului căzut păcătuiește îndeosebi prin abundența nepermisă de repetiții ce îngreunază mersul ascendent al acțiunii. Utilizarea poeziei populare a fost deosebită mai puțin fructuoasă decât în *Balada comunistului fără nume*. Multe versuri sunt simple pastişe ale poeziei populare și înșirări ce nu aduc nimic în plus față de versurile precedente.

Dar principala lipsă a celor mai multe poeme din acest volum, trebuie căutată înainte de toate în nediferențierea vizibilă dintre ele. Materialul de viață, modul de rezolvare a conflictului, concluziile, seamănă uneori izbitor de la un poem la altul. Am amintit mai sus identitatea de subiect în poemele *Autobiografie* și *Balada grănicerului căzut*, ambele închinată amintirii eroului Radu A. Ion. Poezia următoare însă, are aproximativ aceeași conținut. Cu greu poți deosebi pe grănicerul Radu din *Autobiografie* de soldatul Grămadă din poezia *Acolo unde vânturi se nădănesc*, în afara diferenței de nume și a deosebirii de loc.

Pe de altă parte, structura poeziei e identică cu cea din *Lección de istorie*: viața soldatului, de astădată miner, este povestită de un muncitor celorlalți tovarăși de muncă. În cealaltă poezie, era povestită de maiori ostașilor.

Modul de rezolvare a conflictului fiind identic la multe din poemele volumului, în mod inevitabil poetul ajunge să întrebuițeze o manieră unică de zugrăvire a eroilor.

Aprinde toți ostașii cu pumnii „de fier și de stâncă”, imagine ce amintește vizibil de vechea poezie patriotardă

Primul mursicat de ger
Parcă-i stâncă, parcă-i fier.

Este vreun gârâit mai tare
Ca ostașul nostru oare?

(*Balada grănicerului căzut*)

Pumnii ca oțelul....

(*Fratele eroului*)

Iar pieptul lor seamănă cu un dig, construit — se vede — din beton. (*Prima mustrune.*)

Căutând să imprimе faptelor înfățișate o expresie de „dărzenie“, poetul exagereaza atribuțiile lăiești ale oamenilor și lucrurilor, alunecând într-o condamnabilă facinoră verbală și creînd astfel imagini fantastice, ireale. Șlovela săpate pe mormântul eroinei sovietice primesc, astfel, calități mitice:

„Măruntă slova scrisă pe grilaj
Ne-o fi prin anii un neînfrânt blindaj... ,

(Taniușă)

focul nu poate înfrânge „vremile“ (*Lecția de istorie*), plumbii sunt „grei de ură“ (*Balada grănicerului căzut*), povestea despre ostașul Grămadă, căzut în datorie, va pătrunde „și în oțel și în cea mai tare stâncă“ (*Acolo unde vânturi se năltănesc*). Revoluția este materializată sub forma — dragă poetului — de... stâncă, pe care firește, în virtutea manierei vizibile chiar din prima poezie a volumului „N'ar fi clintit-o nici o dinamită“. (*Fructele eroului*).

Mergând pe această linie, puterile eroilor pozitivi sunt „vulturești“, comuniști sunt „mai dârzi sub lacăte de fier“ (*Inima lui Nazim Hikmet*), iar scafandrul ce demontează o mină pe fundul mării, vede prin stratul opac al mării — după cum afirmă autorul — de-adreptu'n viitor (*Prima misiune*).

Ar fi să mai adăugăm unele stângăcii de limbă: „cum să își talmăcească“ (Daru!) „spre a-l opri în viață să respire“ și „să îl îngroape“ (*Inima lui Nazim Hikmet*), pentru ca tabloul lipsurilor de acest fel din volumul *Stânca de pe Tatra* să se întregască.

Problema finalului unor poeme din volum e de multe ori rezolvată nesatisfăcător. Astfel, partea finală din poemul *Stânca de pe Tatra*, bombastică și declarativă, nu stă la înălțimea poemului respectiv, fiind o înșiruire de cuvinte lipsite de forță emotivă.

Și va zdrobi dușmana — armată (această stâncă n. n.)
De va încerca iar s'o străbată!

De fapt, sfârșitul „adus din condei“ și neprevăzut, e o meteahină a mai multor poeme din această culegere. În *Lecția de istorie*, tanchiștii — foști oțelari — ce-au ascultat o clipă povestea despre eroul rus, pornind iar la instrucție „Parcă ar turna dârzi pentru pace“, în cinstea acestuia, „O șaradă din oțelul nou“. Finalul poeziei *Acolo unde vânturi se năltănesc* poate fi anexat cu acelaș efect și altor poeme din volum. El amintește de aceiași „strămoși dârzi“ care în *Autobiografia* sunt numiți, cu un vădit timbru argeziean, „bunii mei din leaiul lor de șgură“. Cuvântul strălucеște „viu“ peste ani, frate bun cu „peste ani mai viu / Noi te-om purta din tată'n fiu“ (*Lecția de istorie*) și „simți mai viu pe șantier / Avântul dat de-acel erou“ din poezia *Mulțumire*, pentru ca în finalul aceleiaș poezii, poetul să repete în mod supărător „Simți cum arde viu în el / Adâncul glas ca de povești.“

De fapt, aproape că nu există poezie în care adjectivul „viu“ să nu intervină stereotip și supărător, căutând să accentueze în mod artificial afirmațiile poetului.

Toate aceste lipsuri — corolar al nediferențierii dintre unele poeme — se datoresc opticiei greșite a poetului, care, în multe cazuri, caută să

surprindă numai aspectul exterior al lucrurilor, caracterul lor — ca să spunem așa — festiv, de paradă.

Într-o serie de poeme — acțiunea e doar schițată, iar în mijlocul ei poetul așează eroi adesea neindividualizați decât prin nume, lăsând lucrurile să se desfașoare dela sine spre desnodământul final, fără a interveni în acțiune, în sensul adâncirii și îmbogățirii e. cu noi și noi fapte de viață, în sensul îmbogățirii biografiei eroului. Văduvită astfel de varietatea ei de sensuri, viața este redusă — în poemele respective — la câteva șabloane stereotipe. Cu alte cuvinte, poetul a ridicat doar scheletul, uitând că orice organism viu mai are și carne și nervi. Poeme ca *Mulțumire*, *Autobiografie*, *Acolo unde vânturi se nădănesc*, *Lucrare scrisă*, *Darul*, *Inima lui Nazim Hikmet*, *Privesc drapelul fără mele*, sunt pe alocuri simple cronici rimate, care au mai mult rolul de a enunța o idee sau un mănunchi de idei dinainte ticluite de autor și rețuate apoi cu alt prilej, în finalul altui poem.

De aici fenomenul supărător, amintit mai înainte, al unor idei ce revin periodic, ca un răsăd de mare, dela un poem la altul. De aici maniera constantă aniletică a unor personaje și repetatele apeluri la trecut, ca la singura explicație a resortului intim al vieții eroilor pozitivi (antiteza trecut întunecat — prezent luminos, cu spice cât „vrabia” și țărani optimiști ce îmbrățișează fără rezerve viața nouă) și mai cu seamă prezentarea palidă a realității — ca în poezia *Mulțumire* — oricât ar căuta poetul să contrabalanseze nota idilic-discursivă a unor poeme, cu adjective „țări” ca „dărz”, „viu”, „de stâncă”, „de oțel”, etc. Sondajului în adâncime, faptului obișnuit în aparență, dar care adesea reflectă mărșăla vieții, poetul i-a preferat în multe cazuri o narațiune creată ad-hoc, ce se vrea patetică și elocventă, nu prin dramatismul ei lăuntric, ci prin anumite enunțuri mecanice de idei abstracte, prin asumite fluturări de cuvinte bombastice, goale de orice adiere de viață.

Stăbănim aceste lipsuri ale unor poeme din volumul *Stânca de pe Tatra* fiindcă ele dovedesc că Nicolae Tăutu nu și-a valorificat totdeauna în mod just posibilitățile sale poetice. Măsura acestor posibilități o dau cele trei balade asupra cărora am stăruit mai mult și în special *Balada comunistului fără nume*, poezie unde adâncirea materialului de viață a făcut ca actul eroic să primească o înaltă semnificație umană. Fără îndoială că această poezie stă în centrul volumului, exprimând în mod elocvent posibil țările creatoare ale autorului.

O piesă reușită prin tema ce-o tratează, ar putea fi considerată și poezia *Fratele croniei*, dacă n'ar interveni unele încrâncenări în zugrăvirea eroului, frecvente în poezia lui Nicolae Tăutu: pumni „de oțel”, revolte „împietrită”, etc.

Simțind probabil uscăciunea ce-l pândește, poetul a încercat să evadeze din cercul propriilor șabloane, abordând fapte ce ies oarecum din cercul obișnuit al preocupărilor sale. Dovadă sunt cele două cântece: *Într'un muzeu al Partidului* și *Privesc drapelul fără mele*. Atmosfera lor caldă nu poate învinge însă cu totuși aceleași neajunsuri afirmative goale, formulări generale — aceste metehne înradacinate în multe din versurile lui Nicolae Tăutu.

Poemele volumului *Stânca de pe Tatra* sunt deosebit de importante prin temele lor. Materialul de viață de care luăm cunoștință mulțumită acestui volum este cu totul nou în literatura noastră și de o deosebită actualitate. Modul de prelucrare a acestui material poetic este însă defectuos

uneori și, din acest punct de vedere, lirica lui Nicolae Tăutu, subminată pe alocuri de versurile formale-declarative (cu unele reminiscențe ale poeziei patriotarde), nu va putea să se îmbogățească decât prin adâncirea conținutului de idei cuprinse în poeme și printr-o cercetare mai atentă a vieții sufletești a eroilor.

Mergând pe linia valabilă ilustrată mai ales de *Balada comunistului fără nume*, poetul va fi în stare să scrie poeme minunate despre viața eroică a ostașilor armatei noastre populare — viață pe care o cunoaște bine din proprie experiență — va putea să exprime patetic eroismul vieții, eroism care e o trăsătură fundamentală a caracterului omului nou.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ioan Vlad

NOUL ROMAN AL LUI ZAHARIA STANCU

Alături de alte opere ale literaturii noastre actuale (*Dijuterii de familie*, *Zoru robilor*), noul roman al lui Zaharia Stancu, *Dulăii*, vine să întregească imaginea suferințelor din trecut și a revoltei țărânimii noastre. Dacă nuvela lui Petru Dumitriu realizează un moment al răscoalei din 1907, iar romanul lui V. Em. Galan urinărește atât evenimentele care preced răscoalei cât și desfășurarea ei într'unul din satele Moldovei, cartea lui Zaharia Stancu își restrânge observația asupra anului premergător acesteia. Ea conturează împrejurările care au determinat izbucnirea revoltei țărănești, făcând-o de neînălăturat.

Regăsim în roman locuri și nume care ne sunt familiare. Le-am întâlnit în *Descult*, unde l-am urmărit pe Darie și pe cei din lumea lui. Darie, copilul a trăit anii premergători focului lui 1907. El a auzit vorbele pline de amar ale oamenilor, în timp ce se strecura, ca și alți copii, printre cei mari. Ele au rămas gravate adânc în memoria lui, ca acele încreștături în lemn pe care meșterii pricepuți le înscriu cu fierul înroșit. Ca și în *Descult*, scriitorul procedează ca și când ar scrie o pagină de autobiografie. El a trăit evenimentele, le-a îndurat alături de ceilalți copii ai satului de lângă apa Călmățului și de aceea, evocarea aparține uneori copilului Darie.

Seceta care bântuia cu neîndurare peste întinsul Bărăganului, în acea primăvară a anului 1906, părjolise semănăturile și prevestea amarnice încercări și sărăcie. Numai semne bune nu aducea acest an.

Rumânii priveau zadarnic cerul, așteptând ploile care întârziiau. Și, cu fiecare zi, mărăul se împuțina, iar femeile nu știau ce să mai născocescă spre a amăgi foamea copiilor. Satul, ce părea mort, fără viață, aștepta de undeva ajutor. Oamenii nu știau în ce fel și dela cine. Dela „acriturile“ satului, dela părințele Bulbuc, cel iubitor de băutură, sau dela primarul satului, nu le putea veni în orice caz. Vedeau țărânii că dela cei de teapa primarului sau a crâșmarilor satului nu se puteau aștepta la nimic bun. Cu atât mai puțin așteptau ei ajutor dela „păzitorul“ legilor, jandarmul Juvețe.

Primăvara, care făcuse să piară orice nădejde în inimile oamenilor, vara tot așa de uscată și de fierbinte, au trecut cu lipsuri și griji pentru iarna care se vestea mai grea ca oricând. Vitele slăbite,

care aduceau a niște vietăți nemaivăzute, începură să piară pe capete. Oamenii arătau ca niște umbre, scofâlciți și galbeni. Se hrăneau cu coaja copacilor și cu lut uscat. Iar în vremea aceea, la București, regele, „neamțul” — cum îi spuneau oamenii cu obidă, își sărbătorea cei patruzeci de ani de domnie. Expoziția organizată de hatârul lui dovedea prosperitate...

Cei din Omidă n'au rămas nici ei străini de expoziția din București. După cum cereau ordinele, au plecat s'o vadă primarul și câțiva bogătași, pregătiți ca de nuntă, ca nu cumva să-l supere pe rege vederea vreunui zdrențăros. Oamenii săraci „s'au scârbit numai”, — aflând de petrecerea boierească. (Această parte a romanului ne aduce aminte unele pagini asemănătoare din nuvela lui Spiridon Popescu, *Moș Gheorghe la expoziție*. Inspectorul comunal, care le vorbea oamenilor despre expoziția de pe câmpul Filaretului, nu se putea mira îndeajuns că în loc de entuziasm — după avântata sa cu-vântare — oamenii încep să se plângă de învoiel, de traiul lor greu, de pământ...). Vestea despre expoziție aducea înflăcărare numai printre bogătașii din Omidă care se pregăteau de drum. Pentru cei săraci, nu putea fi nicio bucurie în asta.

Iarna, care venise cu viscol și nămeți, punea parcă vârf la toate. Gruia Popozină și alți țărani săraci de seama lui ajunseseră la capătul puterilor. Și nu erau singurii. În celelalte sate de pe valea Călmățuului, lucrurile se petreceau aidoma. Oamenii își luau copiii și năvăleau în orașe, unde, credeau ei, vor găsi mai degrabă o bucată de pâine. Inchisorile se umpleau cu cei care ajunseseră să cerșească. Ca și în Omidă, pretutindea țărani se vedeau siliți să-și vândă petecele de pământ pe care le mai aveau.

Necăjiții satului ajunseseră să se întrebe, și răspunsul nu era deloc ușor de dat, dacă în acea lume de boieri și de slujbași care tâlhăresc, și pe care îi apără jandarmul Juvete, nu se află nimeni care să-i bage în seamă și pe ei, cei săraci, și să-i ajute. Gândul lor dibuia încă: „Dar poate acela nu s'a născut încă... Ori poate că n'am ajuns noi să-l cunoaștem...” Intr'adevăr oamenii n'aveau de unde să afle despre cei care îi vor ajuta. N'avea cine să le-o spună deslușit. Apoi aceia erau încă prea puțini la număr. Aveau țărani din Omidă, alături de ei, pe învățătoarea Berta Câmpeanu, cea venită de peste munți și care le vorbea uneori despre cei trei țărani iobagi din Ardeal ce se ridicaseră împotriva grofilor. Aveau ei alături pe muncitorul dela calea ferată Cristea Moga, care le vorbise despre mișcarea celor din Rusia, petrecută cu un an în urmă. Dar nici unul din aceștia nu avea cu totul clare căile viitorului, nu era destul de tare. Până la acele vremuri pe care oamenii le așteptau, era cale lungă. Acum ei trebuiau să găsească totuși o scăpare din foamea care-i măcina. Și iată că boierul Gogu Cristofor, proprietarul uneia dintre moștile pe care lucrau țărani din Omidă, sosește în totuși iernii la conac. Oamenii se pregătesc să se înfățișeze la el, pentru a-i cere ajutor. E încă departe de ei gândul răzvrătirii. Sunt gata să-i plătească boierului socotind împrumutul în învoielile anului ce va veni.

Drumul la conac era lung și greu prin nămeții adunați de viscolul năpraznic-al acelei ierni. Boierul Gogu își avea conacul departe de așezările omenești și asta dintr'o socoteală a sa: anul 1894 fusese an de răzmerițe și casa boierului suferise atunci. Ori, asemenea în-

tâmplări nu trebuiau să se mai repete. Pe lângă această prevăzătoare socoteală, calea ferată care tăia moșia, l-a întărit pe boier în hotărîrea de a-și zidi conacul în apropierea gării. Acolo avea el slugă credincioasă în persoana șefului de gară Dichirliu și o plăcută tovarășie în persoana nevestii acestuia. Dar oamenii n'au luat în seamă nici depărtarea și nici faptul că puterile le erau secătuite, și au pornit în ceață spre conac, cu copiii și femeile după dânsii. Au dat peste boier în gară și au rămas mirați, văzând cu câtă „înțelegere” îi întâmpină el. Aceasta le-a dat de gândit. Nu prea erau ei obișnuiți cu compătimirea boierească. Au fost poftiți la conac, în vederea unei înțelegeri mai statornice, după ce boier Gogu și-a muștrat logofetii pentru neiertata vină de a nu-l fi înștiințat de nevoile oamenilor. Și în această muștrare era parcă o batjocură la adresa săracilor.

La conac oamenii își dau seama însfârșit că boierul își bătuse până acum joc de ei, deoarece acesta refuză să iasă la sfat. Una dintre femeile venite cu ceata cade moartă de foame și de frig și abia atunci simt rumânii cum le creșta în suflet dorința de a se socoti cu boierul. Ei cer cu tărie să fie ascultați dar, în loc de înțelegere, boierul asmută dulăii asupra lor, — dulăii grași, bine hrăniți, ca și stăpânul lor. Incolțiți, oamenii se apără cu furcile și topoarele pe care le-au adus cu ei, omorând „scumpătatea de dulăi” ai boierului. Pentru această „crimă”, unul dintre țărani plătește cu viața, lovit de glonțul boieresc. Vin jândarmii, și țăranii năpăstuiți sunt închiși și bătuți crâncen. Anchetă care se deschide e condusă cu o sălbătăcie înfricoșătoare de „priceputul” șef de post Budu. Și ea nu putea fi decât favorabilă boierului. Cățiva oameni plătesc cu viața, iar Gruia Popozină și alții sunt stâlciți în bătaie. Revolta sătenilor izbucni însă nestăvilită atunci când plutonierul Budu lovi, în fața oamenilor adunați la primărie, pe arestații în lanțuri. Budu fu sfâșiat de mulțimea care nu mai putea răbda. Au urmat apoi represaliile. Printre cei uciși în urma acestei deslănțuri de sălbătăcie se află și muncitorul Cristea Moga, sfătuitorul oamenilor din sat. Iar odată cu convoiul celor arestați, care e îndreptat spre oraș, se profilează, amenințătoare, zilele care vor veni: zilele răscoalei din 1907

*

Evenimentele acestea, care prevestesc viitoarea răscoală, sunt redate cu un incontestabil dramatism. Avem de-a face cu o carte care concentrează în ea durerea flămânzilor, a rumânilor de pe întinsele moșii boierești, o carte convingătoare tocmai prin adevărul celor împărțite de scriitor. Faptele pe care romanul le strânge într'un singur mănunchi, vin să explice izbucnirea răscoalei din anul următor, când ura elocotitoare a oamenilor, dorința lor de a-și face dreptate nu mai pot fi oprite. Cele ce se petrec în roman rămân vii în memoria cititorului tocmai prin autenticitatea lor.

Scriitorul a cunoscut bine întâmplările, participând la ele; aceste întâmplări sunt relatate uneori prin intermediul evocării lui Darie, copilul, colorate de înțelegerea lui, mai ales atunci când cursul povestirii e întrerupt de intervenția lui directă. Prin perspectiva copilăriei sale triste se precizează unele amănunte semnificative pentru mersul întregii acțiuni. Foamea care bântuie e sugerată nu numai prin replicile masei de oameni, prin peisajul dezolant al câmpurilor,

dar și prin chinurile copilului, maturizat de încercări. Un exemplu. Mai mulți copii pornesc să caute fragi, ca să-și astâmpere foamea. Ajunși în pădurea ce are o înfățișare tot așa de tristă ca și a semănăturilor, copiii ațipesc, istoviți, la umbra copacilor. În visul înfrigorat al lui Darie își fac apariția pâini care iau proporții, cresc pe copaci, se cer frânte și mâncate. Iar senzația simțită de el, când se trezește, conturează și mai apăsător atmosfera de cumplită mizerie în care trăiau țărani, printr-o notație deosebit de sobră, de reținută: „Am simțit cum mă ustură buzele. Și m'am trezit. Se treziseră și ceilalți. Imi plesniseră și mai tare buzele albe și uscate. Un fir de sânge spălăcit mi se scurgea pe bărbie. L-am șters cu dosul mâinii.” E aici un fel de înfrigorată notare a stărilor sufletești și a senzațiilor lui Darie. Gara unde pândesc copiii ca să culeagă boabele de grâu care se strecoară printre scândurile vagoanelor îi aprinde imaginația. Felinarele care se aprind acolo odată cu inserarea, cu felurite lumini, îi par niște balauri cu ochi de foc... Închis la primărie, alături de ceilalți oameni, după întâmplarea dela conac, copilului îi fuge gândul la verile în care satul era cutureat de mărchidanii aducători de surprize pentru cei mici. Pretext îi servesc pungile de tutun ale rumânilor, care îi trezesc imaginea mărchidanilor, din zile mai bune, când satul nu era ocolit de ei. În felul acesta procedează scriitorul (și exemplele pot fi înmulțite) pentru a sublinia un fapt, un amănunt cu o anumită semnificație, pentru a defini o atmosferă. Copilul trăiește, alături de cei mari, lipsurile, foamea. Sensibilitatea sa e deosebit de ascuțită, de receptivă pentru orice fapt. Această acuitate a observației explică sinceritatea și veridicitatea momentelor. Satul învăluit în zăpadă, cuvintele lui Cristea Moga care vorbesc despre vremuri care vor trebui să vină, toate acestea capătă viață în imagini evocatoare: „Când a plecat dela noi nenea Cristea Moga, peste sat și peste toate întinderile acoperite de zăpadă căzuse întunericul adânc al miezului de noapte. Am auzit pașii omului care se ducea la casa lui să se odihnească și șoaptele nelămurite pe care le schimbă cu tata... Și am mai auzit gramafonul cântând în cămăra lui Toma Oci, de care ne despărțeau doar două arii, un vals vechi.”

Evocarea aceasta a imaginii satului românesc din preajma anului 1907, așa cum i-a apărut ea copilului de atunci, nu și-ar fi căpătat însă întreaga valoare dacă nu ar fi fost întregită de înțelegerea omului-matur, a scriitorului înarmat cu cunoașterea legilor dezvoltării societății. Oglindind un moment însemnat, cel al anului care cuprindea fermentii marii răscăle țărănești, Zaharia Stancu a relevat ceea ce a fost semnificativ atunci: sărăcirea deplină, proletarizarea unor largi pături țărănești, accentuarea exploatarei, a jefuirii maselor muncitoare de către moșierime și burghezie. El a scos în lumină în același timp, forța maselor, ura lor înversunată împotriva stăpânilor. În sfârșit, ca atent observator al realităților satului, Zaharia Stancu a ilustrat și creșterea capitalismului sătesc, întărirea chiarurii.

Aceste realități capătă relief datorită variatelor procedee folosite de scriitor, artei lui. Atunci când e vorba de cei care reprezintă „Legea” burghezo-ciocorasă, scriitorul găsește modalități ingenioase de expresie. Boierul Gogu ori Popa Bulbuc se definesc prin anumite trăsături de caracter care-i individualizează puternic. Popa Bulbuc,

de pildă, se caracterizează prin ticuri verbale (taică, tăiculiță), prin fraze în care revin anumite expresii ce pun în lumină fariseismul și putreziciunea lui morală. Oamenii n'au încredere în părintele Bulbuc și nu e de mirare Boierul trebuie rugat cu frumosul, spune acesta — dacă vrei să-i placă și lui Dumnezeu: „— Cu frumosul să-l rugați, Gruio, cu frumosul, taică tăiculiță... să-i placă boierului... că dacă-i place boierului... îi place și lui Dumnezeu sfântul...” O apariție întâmplătoare cum e, de pildă, avocatul Cristache Mărinoiu-Brânceni, personaj numai schițat, este, de fapt, reprezentativă pentru o întreagă categorie de spoliatori. Oprit în drum de unul din țărani pe care îi jefuise, pentru a-i cere un ban, avocatul e de-a dreptul indignat. Și această „indignare” se consumă mai apoi în tirade avocătești (e. de altfel, vremea avocaților în politică): „— E nemaipomenit! Nemaipomenit... Avem legi... Și parcă nu le-am avea... Am ajuns să fim... Ca'n codrul Vlăsei... În plină zi și...” etc.

Din galeria acestor „apărători ai legii” stăpânilor se detașează puternic jandarmul Juvete. Grotescul personajului apare în împrejurări semnificative. Țăranii cunosc sălbătăcia lui Juvete, cel care știe să „aplice” legea. Mulți au simțit-o pe trupurile lor. Pentru Juvete, ca și pentru mai versatul în ale jandarmeriei — plutonierul Budu, o manifestare oricăd de neînsemnată de nesupunere e un prilej de a-și dovedi „priceperea” și a dovedi că sunt atenți la orice „turburare” ivită printre oameni. Un sat în care nu se ivesc „cazuri”, vădește nepriceperea jandarmului — opinează plin de sine Juvete. O singură patimă are el (dacă nu punem la socoteală și pasiunea lui pentru cuconița Chiva), care pare să dovedească un suflet ales: îi plac porumbeii. Se îngrijește de ei, îi întâmpină cu duioase alinări... Dar pasiunea aceasta e cu totul grotescă, în contrast, cu mărginita lui inteligență, cu sălbătăcia lui; îi sărută, îi mângâie, le dă hrană, pentru ca peste câteva ceasuri să asiste cu sadică plăcere la „virtuozitățile” de anchetator ale plutonierului Budu. Această trăsătură de caracter e de ajuns pentru a-l individualiza. E ceva asemănător, în felul lui de a fi — și asociația se impune — cu acel sinistru colonel de justiție, Vartic, din romanul lui Eusebiu Camilar, *Negura*, care ducea veșnic o floare la naș în timp ce-și chinuia arestații.

Cu tot atâta putere îl înfățișează Zaharia Stancu pe plutonierul Budu. Lăsându-l să-și expună cu desinvoltură „filosofia”, rezultat al unui lung șir de anchete efectuate în „strălucita” lui carieră, personajul prinde treptat contur. Budu și-a precizat un principiu: înainte de a-ți fi împăcat stomacul, înainte de a mânca, nu se anchetează! Așa dar, în fața celui anchetat trebuie să te găsești măcar cu superioritatea stomacului plin. Ce urmări poate avea „să-ți ghioreze mâțele înaintea celui anchetat? S'a dus dracului autoritatea... Și dacă se duce dracului autoritatea noastră, atunci eu unul nu văd cum se mai ține statul pe picioare...” În același timp, Budu e un om foarte galant și prevăzător! Față de cuconița Chiva are o seamă de „atenții” pline de tălc. Prevăzător, o invită să se retragă ceva mai departe de locul unde se anchetează, pentru a nu fi stingherită de strigăte care ar putea fi penibile...

Incontestabil că mai ales în conturarea personajelor negative, exagerarea permite o mai clară, o mai precizată poziție față de personaj. Folosind satira, expresia încărcată de ironie, scriitorul a reușit să ne dea unele figuri extrem de vii, tipice. Mai puțin izbutită

e figura șefului de gară Dichirliu, supusa slugă a boierului Gogu. Repetarea unor expresii care ar fi să-l caracterizeze devine uneori obositoare și pare forțată.

Ceea ce caracterizează — în romanul lui Stancu — masele de țărani obidiți, este dragostea de viață, dorința de a birui vitregia vremurilor. „De murit e ușor — grăește Gruia Popozină. De trăit e mai greu. Dar trebuie să trăim.“ Această idee domină, ea învinge până la urmă. Oamenii își dau seama că lucrurile nu sunt orânduite bine și că „Legea“, pe care mereu le-o amintesc cei bogați, nu e a lor, că de aceea trebuie să se petreacă schimbări. Nici unul nu-și dă seama când se va petrece o atare schimbare, dar simte că lucrurile nu mai pot rămâne așa. Masa apare uneori ca o făptură vie, trăind în același ritm, având aceeași bătaie de inimă. Așa apar țăranii când, dându-și seama de înșelăciunea boierului, se îndreaptă hotărâți spre intrarea conacului.

Gruia Popozină este cel care apare oarecum individualizat, detașat pe fondul acestei mase țărănești. Semnificativă e mai cu seamă scena bălării când eroul e chinut și zdrobit de jandarmi. Gruia se închide în el, mușcă cu scrâșnire din căciulă, dar își stăpânește strigătele de durere: „Poate va veni o zi, gândea el, când veninul adunat ani și ani în inima lui, ca într'un ulcior, îl va da asupritorilor săi să-l soarbă.“ Ura care moenește în el îl susține. Așa de îndârjit e Gruia, încât fiecare cuvânt al său e un strigăt de revoltă. Ca un protest se ridică strigătul său: *Nu iscălesc*. Aici nu e vorba numai de a rezista jandarmului, de a nu iscăli un proces verbal mincinos, ci gestul apare ca un ecou al rezistenței celor mulți.

Dar dacă Gruia — ca exponent al masei — e mai bine individualizat, masa însăși apare ca ceva confuz, inform, în cartea lui Zaharia Stancu. A încercat scriitorul să facă din *masă*, luată ca un întreg, personajul pozitiv al cărții, dar n'a reușit. Întâi, din pricină că-i atribuie replici uneori banale, neconvingătoare. Ca pe o bandă se înscrisu cuvintele, replicile unor oameni pe care nu-i cunoaștem, care se ascund parcă în umbră și nu îndrăsnesc să se facă cunoscuți decât numai prin cuvinte svărlite ici-colo. A nu individualiza personajele din *masă*, a le atribui doar câteva fraze convenționale, aceasta înseamnă a descrie masa cu mijloace vechi și știrbește din capacitatea de convingere a cărții. Iată câteva replici aparținând masei:

- Asta așa e; boierii scapă de toate belelele.
- Câștigă mult, căci mâinile noastre pentru ei lucrează.
- Plătesc dări puține.
- Când le plătesc ..
- Dacă vine timpul să-și facă armata, ajung ofițeri...
- Pe aici ne bat cu harapnicul ori cu bastonul, la armată ne snopesc în bălăi cu cravașa.
- Numai cu cravașa? Și cu latul săbiei ne bat.
- Și cu pumnii.
- Și cu picioarele.
- Și așa continuă această înșiruire, cu nimic mai convingătoare decât niște titluri. Același convenționalism e prezent peste tot în discuțiile care se nasc în sânul masei:
- Munca toată o facem noi...
- Armatei tot noi îi dăm soldați...

- Dările, avem, n'avem, tot noi le plătim.
- Șoselele noi le facem...
- Și piatra pentru astupatul găurilor de pe șosea, tot noi o oăram.

Și, ca într-o statistică seacă, urmează enumerarea tuturor relelor. Dar nu numai în asemenea cazuri, ce ar vrea să constituie o inovație în conturarea personajului masă (în trecut fie zis, acesta se reliefează în mod firesc prin personaje tipice, cu o pronunțată individualitate), ci și în alte rânduri narațiunea devine searbădă. Autorul intervine în cursul ei cu lungi considerații istorico-economice, expuse ca atare, fără a primi haina artei: „...construcțiile de căi ferate slujiseră la îmbogățirea băncilor brătieniste, la îmbogățirea moșierimii și la îmbogățirea curții regale. Vodă Carol devenise, într-o țară care de fapt era a moșierilor, proprietarul cu cele mai întinse și mai bogate moșii,” etc.

S'a spus despre *Descult*, și pe bună dreptate, — că are pagini de adevărat poem în proză. Faptul este valabil și pentru unele momente ale romanului *Dulău*. Unele notații în descrierea peisajului torid sau al peisajului de iarnă dovedesc o deosebită artă. Pământul uscat și crăpat descopere straturi de un colorit neobișnuit, lăsând impresia că a fost clădit de zidari din vremuri demult trecute. O astfel de imagine sporește parcă intensitatea acelor zile de foamete apăsătoare pe care le evocă romanul. Uneori Zaharia Stăncu se folosește de procedeul repetării unor expresii care să sugereze, să nuanțeze, să dea gravitate și încordare momentului trăit. Astfel, oamenii se îndreaptă spre conacul boierului ca spre ultima lor nădejde de a scăpa de foamete. Conacul le apare în proporții mult mărite, asociat persoanei boierului care le-ar putea ușura soarta. „*Ne apropiam de conac*. Îndoielile piereau o clipă din inimile noastre și făceau loc nădejdilor calde” — notează autorul. Ca apoi să repete din nou: *Și ne apropiam de conac*. Iar imediat după aceasta: *Și noi ne apropiam de conac*.

Uneori scriitorul se folosește de repetarea nu a unei expresii, ci doar a unui singur cuvânt. Grupul de copii care plecase de acasă în căutare de hrană pare o înșiruire de *umbre*; sunt umbrele unor copii cu tinerețea istovită de foamete, care au uitat de jocuri, sunt de fapt, umbrele unor adevărați copii: „...Opt băieți eram și opt umbre... În amurg, umbrele sunt mai lungi. Erau lungi și ni se tărau legate de picioare și umbrele noastre — umbrele unor umbre.” Cu ochi de fin observator, cu grijă, e înfățișat grupul de oameni ce se îndreaptă spre conac. Amănuntul plastic are tăria de a prinde în mișcare ceata de oameni: „În frunte merg bărbații, cei mai tari, mai hotărâți, ceilalți mai în urmă, la un, pas, doi... Printre ei, noi, copiii... Și în urma noastră, femeile care își țin fustele ridicate nițeluș, să nu le împiedice mersul, prin zăpada moale în care ni se afundă tuturor picioarele.”

Uneori fapte, locuri sau chiar numai cuvinte îl fac pe scriitor să treacă — prin asociere — la evocarea altor fapte și altor oameni. Înfățișându-i pe țărani care așteptau în curtea conacului, înainte de a fi ajuns la capătul răbdărilor, scriitorul notează: vântul „haiducește viața”. Și de aici trece la evocarea vremurilor de haiducie, când oameni tari îndrăsnneau — la adăpostul pădurilor întinse — să se

răzbune pe boieri. Dela acele vremuri au trecut ani numeroși, au trecut cei patruzeci de ani de domnie ai lui Vodă Carol. Cuvintele se transformă parcă în versurile unui poem:

„Vreme de suspin și de plâns...
„Vreme de supunere și tăcere...
„Vreme de ingenunchere și moarte...
„O să mai cântăm într-o zi cântecul corbului?“

Alteori, descrierea anumitor locuri îi prilejuește scriitorului evocarea unor oameni care au dispărut. Postul de jandarmi se afla în casa care îi aparținuse cu ani înainte meșterului neamț Knapp. Și dela evocarea figurii meșterului, scriitorul trece la oamenii ce se aflau trântiți în grajdul ce fusese înainte atelierul lui Knapp. Ne descrie apoi interiorul casei, aparținând acum familiei lui Juvete. Soarta lucrurilor care amintesc încă de familia meșterului, reliefează cu mai multă plasticitate meschinăria jandarmului.

*

În romanul *Dulăii*, Zaharia Stancu *a povestit*, de fapt, din amintirile lui Dărie. De altfel, el mărturisește că „a trăit .. întâmplările“ pe care le înfățișează. I-a cunoscut pe dulăii cu chip de om din trecut, mult mai primejdioși decât fiarele, a cunoscut dorința de mai bine a oamenilor muncii și n'a uitat de mizeria acelor ani.

Vizitând Uniunea Sovietică, a avut ocazia să cunoască ce însemnează dragostea de viață, bucuria de a trăi a copilor sovietici și toate cele văzute acolo i-au răscolit amintirile. L-a revăzut pe Dărie și-a adus aminte de „copilăria milioanelor de desculți, câți au crescut și au murit, până curând, undeva, între Dunăre și Carpați“. Scriitorul închină noua sa creație celor mulți care au suferit în anii regimului burghezo-moșieresc, evocând viața celor care au ridicat coasele în anul 1907. Cartea emană o nestrămutată credință în forțele maselor, realizând o pătrunzătoare analiză a realității, o amplă înfățișare a unei întregi galerii de dulăii cu glas de om, împotriva cărora s'a îndreptat și se îndreaptă și acum — până vor fi numiți definitiv — mânia dreaptă a poporului.

Romanul se înscrie printre creațiile valoroase ale literaturii noastre noi, ale prozei noastre de proporții.

E. Gabrilovici

ROMANUL ȘI SCENARIUL*

Problemele transpunerii pe ecran au o importanță esențială în practica artei cinematografice. Multi scrutori își încep activitatea cinematografică cu adaptarea pentru ecran a romanului, nuvelei sau piesei lor. Cum să faci film din asemenea opere? În ce fel pot fi transformate cele trei sau cinci sute de pagini de roman în optzeci-nouăzeci de pagini de scenariu? Căci dacă vor ieși o sută de pagini, aceasta va însemna că e prea mult material și că o seamă de scene, de situații și chiar de personaje nu vor intra în film.

Greutatea principală în această muncă constă totdeauna în a cuprinde spațiile nelimitate ale romanului în ramele înguste, dure, calculate cu precizie ale scenariului. De sigur, întregul roman nu poate intra în scenariu. Dar ce să păstrezi și ce să lași la o parte? Care sunt pierderile ce trebuiesc acceptate curajos și prin ce pot fi ele compensate? În realitate, succesul adaptării pentru ecran a unei opere literare depinde de faptul dacă „direcția lămurii principale” a fost just schișată, dacă sunt bine alese liniile subiectului și personajule pe care trebuie să le dezvolti și dacă s'a procedat într-o renunțându-se la liniile și personajule considerate de a treia mână. Liniile și personajule de prisos se vor dezvolta în scene inutile și de câtă muncă va fi nevoie ca să le îndesi, să le împletești în țesătura scenariului! Orice element de prisos este un balast a cărui greutate se mărește pe măsura dezvoltării scenariului. Și atunci întregul proces de creație al scenaristului se transformă într'un fel de urcuș pe un deal abrupt, cu o încălcătură care se mărește mereu.

Oricât de dragi ne-ar fi unele personaje ale romanului și oricât de interesante ar fi unele scene și mișcări ale subiectului, oricât de populare și de iubite de cititor ar fi unele personaje sau anumite pagini ale romanului, ele trebuiesc luate, dacă se situează în afară de linia principală.

De altfel, toate acestea se referă nu numai la scenarizare, ci și la

*) Din dizertația ținută la seminarul unional pentru problemele dramaturgiei cinematografice. (A apărut în revista *Iskusstvo kino*, nr 9, 1952.)

scenarii originale. Adesea scriitorul „tărăște” de-a-lungul întregului scenariu un personaj care, în general, este bine construit, dar nu e deloc sudat cu ideea dramatică, cu dezvoltarea principală a scenariului. Câte eforturi se cheltuiesc pentru introducerea acestui personaj în subiect, în țesătura dramatică. Ori, fiecare personaj de prisos le răpește în mod nejustificat personajilor necesare, „spațiul” vital artistic, înghesându-le, nedând posibilitatea modelării cu maximum de forță și expresivitate a eroilor principali, a construirii mai compacte a scenei, a obținerii dezvoltării impetuoase și libere a subiectului.

Adaptarea pentru ecran pretinde sau eliminarea hotărâtă, sau folosirea deosebit de abilă a personajelor episodice ale romanului. De obicei se crede că dacă e introdus — să zicem — Ivan Ivanovici, atunci el trebuie să treacă prin întreg scenariul, pentru că el este prezent în întreg romanul. Ori, în scenariu un asemenea Ivan Ivanovici poate să apară și să dispară. Și dacă el este înfățișat clar, interesant, atunci cu siguranță că spectatorul îl va ține minte, chiar dacă a apărut pe ecran doar o singură dată. De aceea, multe din personajele care sunt prezentate pe larg în roman, în scenariu pot fi înfățișate cu o singură trăsătură, care însă trebuie să fie în chip obligatoriu puternică și expresivă. Așa este bine și legitim. Este incomparabil mai rău dacă un asemenea Ivan Ivanovici va rătăci prin întreg scenariul fără a avea un scop dramatic, fără a avea o sarcină în cadrul subiectului, fără a îndeplini vreo activitate; spectatorul nu vor înțelege care e rostul lui.

A lua numai ceea ce este esențial, hotărâtor în structura ideologico-artistică a operei care urmează să fie transpusă pe ecran, a renunța la tot ce e secundar, oricât de atrăgător ar fi, oricât de strălucit ar fi scrise scenele și dialogurile respective, — iată regula de aur a ecranizării.

Dacă nu se face la timp o asemenea selecție, ea va fi făcută inevitabil pe cale chirurgicală, în procesul producției sau montării filmului și, de obicei, cu mari pierderi artistice.

Lucrând cu G. Nicolae la transpunerea pentru ecran a romanului ei *Secerișul* am fost — de pildă — nevoiți să renunțăm (printre multe altele) la personajii ca Aleoșa și Valentina, zugrăvite atât de excelent de autor, în orice caz la forma în care ele există în roman. Acest lucru a fost făcut conștient, deși nu fără ezitări. Personajele amintite nu se încadrau în concepția ideologico-artistică și în țesătura subiectului care a fost luată ca bază a ecranizării.

*

Scenariul este o îmbinare specifică între nuvelă și piesă. Piesa îi dă scenariului structura dramatică, dialogul, scris pentru a fi pronunțat de actor, subordonarea față de legile generale ale dramatizării. Proza artistică îi dă mișcare liberă în timp și spațiu, trece-rile dela scenele dramatice la nararea cinematografică, etc. Într-ade-văr, scenaristul, ca și prozatorul, poate muta acțiunea în orice punct, după cum îi este necesar, lucru pe care nu-l poate face dramaturgul, care e legat de podiumul scenei, cu decorațiile lui. Scenaristul, ca și prozatorul, poate să transfere acțiunea în timp, s-o deplaseze

peste ani, înainte, înapoi, în orice moment are nevoie. Și lucrul cel mai important este că scenaristul poate să alterneze succedarea scenelor cu o narare largă, care îi imprimă deodată scenariului spații, proporții.

Să luăm, spre exemplu, filmul Căderea Berlinului. Maniera pură de a scrie romanul, cu largi fragmente narative, cu treceri cu totul libere dela un eveniment istoric la altul, e îmbinată aici cu scene construite după toate regulile dramaturgiei.

Panorama pozițiilor ocupate de armatele sovietice înaintea atacării Berlinului este un tablou vast, care corespunde în întregime narației libere a romanului. Și, alături de acest tablou, ultima cindă a lui Hitler, din adăpostul cancelariei Reichului de pildă, reprezintă o situație adânc scenică, elaborată cu toată strălucirea măiestriei scenice, a unei măiestrii de altfel, cinematografice și nu teatrale, deși scena nu se limitează la evenimentele din adăpost, ci se împletește cu scenele inundării metroului, care o întăresc.

Artă scenarizării nu înseamnă de loc o simplă reducere a romanului la o serie de scene. Nu, ecranizarea trebuie să redă vastitatea narativă a romanului, altfel se va obține o operă îngustă, de cameră, care va denatura romanul.

Însă nici narațiunea amorfă, transpunerea pe ecran a unei serii de episoade ale romanului fără prelucrarea lor scenică, nu poate fi prezentată drept ecranizare.

Prin urmare, trebuiesc evitate două greșeli: pe de o parte nu se poate îngusta romanul și, pe de altă parte, nu se poate dizolva scenariul în narațiune, urmând orbește romanul.

Însă, dacă romanul nu poate fi restrâns, atunci cum să împaci acest principiu cu cerința conciziei precis delimitate, care este legea incontestabilă a scenariului?

Experiența a arătat că e destul ca în decursul filmului să ieși în spațiul larg al narațiunii, să arăți întinderea evenimentelor ce se petrec concomitent cu acțiunea principală a scenariului, ca să creezi în film impresia finutei libere și largi, care va oglindi cinematografică finuta nestrămtorată de nimic a romanului.

Ecranizând Secerișul, noi am folosit episodul existent în roman, în care Avdotia Bortnicova pleacă să învețe la oraș. Ea călătorește cu trenul. Până la ea ajung cele mai felurite discuții ale călătorilor. Noi ne-am străduit să lărgim temele acestor discuții, să le modificăm în așa fel, încât ele — ca o oglindă — să reflecte viața impetuoasă și variată a îndepărtatului raion Ugreni, adăncimea intereselor oamenilor din acest raion. Credem că un asemenea episod constituie una din posibilitățile narațiunii cinematografice. Fără episoade similare, ar fi fost ecranizată numai structura scenică a romanului și ar fi fost pierdută structura lui narativă. Trebuie să spunem că un episod de felul celui de mai sus are sens numai atunci când discuțiile călătorilor există nu prin ele însele, ci sunt un element care-l influențează pe erou și contribuie la dezvoltarea figurii lui, a evoluției lui dramatice în cadrul scenariului.

Se știe cu cât a lărgit perspectivele filmului Balada Siberiei episodul scurt al călătoriei lui Andrei pe șlepu care transportă cele mai felurite mașini și mărșuri destinate construcțiilor postbelice din Siberia. O singură trăsătură precisă și puternică (arătarea mașinilor

și mărfurilor în planul al doilea) indică foarte multe. Și aceasta este o narațiune cinematografică.

Într'un cuvânt, nu trebuie să credem că a ecraniza elementele narative înseamnă a încălca scenariul cu acele dialoguri informative speciale care redau descrierea din roman. Nu, trebuie să găsim un procedeu sau o trăsătură care să redea concis și precis ceea ce în roman ocupă, poate, capitole întregi.

Acesta este răspunsul la întrebarea cum poate fi împăcată cerința vastității narative a ecranizării cu cerința conciziei. Metoda adecvată a narațiunii cinematografice nu numai că nu diluiază scenariul, nu numai că nu-i mărește volumul, ci — dimpotrivă — face scenariul mai încheiat, mai expresiv, mai energic.

În legătură cu aceasta, vrem să subliniem încă și încă odată importanța planului al doilea, ca mijloc de transmutare a elementelor narative. Să presupunem că în roman se povestește despre un colhoz care s'a schimbat, s'a întărit din punct de vedere gospodăresc, și-a ridicat clădiri, a crescut. Ca să-i povestim spectatorului despre toate acestea, e suficient câteodată să prezentăm în planul al doilea două imagini diferite ale aceleași străzi, sau ale unei curți colhoznice, a unui grajd, a unei ferme, a unui hambar, etc. Această comparație (cu condiția ca ea să fie găsită cu precizie) este totdeauna mult mai expresivă decât sute de cuvinte cu caracter informativ, pentru care ar trebui noi scene, scrise anume.

Să presupunem că se lucrează o scenă în care eroni călătorește pe o șosea. Credem că planul al doilea al acestor scene trebuie folosit pentru ca — arătând mașinile ce trec pe șosea, ducând diferite încărcături, și tablourile muncii de pe câmpurile alăturate șoselei — să redăm pulsul vieții raionului, proporțiile și caracterul activității lui gospodărești. Doar acestui aspect în roman îi este acordat cu siguranță mult spațiu.

Metoda comparației nu se limitează desigur numai la utilizarea planului al doilea. Altădată, comparând cu claritate tablouri de contrast ale înfățișării exterioare a eroului, a camerei în care trăiește acesta, sau chiar vreun detaliu al mobilei, al veselei, al îmbrăcăminții, se poate povesti foarte mult despre soarta eroului, — nu mai puțin ca în zecile de pagini ale romanului.

Aceasta înseamnă că ceea ce pare câteodată imposibil de introdus în film, deoarece constituie obiectul unor lungi descrieri narative, poate fi redat pe ecran în câteva secunde, iar altădată fără nici o cheltuielă de timp, folosind planul al doilea.

După cum ni se pare, trebuie folosită deasemenea cu mai mult curaj vocea autorului crainic. La ecranizarea Celor doi căpitani a fost introdus crainicul care — povestind parcă din partea autorului, în maniera scrupuloasă a lui Căverin — lega între ele episoadele separate și părțile scenariului. Acest procedeu aduce în ecranizare un element foarte prețios: paranteza lirică, reflecțiile autorului, tonul acestuia. Însă folosirea acestui procedeu trebuie să fie riguroasă și măsurată, ca nu cumva să „umplem“ filmul cu verbalismul lăaturalnic al crainicului.

Ca o problemă grea, ce se ridică în fața autorului ecranizării, este și construirea scenelor.

Firește, e imposibil să transpui pe ecran nu numai toate scenele romanului, ci chiar și a zecea parte a lor, oricât de interesant ar fi

ele scrise înseamnă că și aici e nevoie de cea mai riguroasă și precisă selecție. Din mulțimea de scene ale romanului trebuie alese cele principale, hotărâtoare, și prelucrate în scene pentru cinema. În timpul acestei prelucrări, pot și trebuie să fie introduse în ele cele mai bune părți din alte scene ale romanului, care n-au putut intra altfel în scenariu.

Imi voi permite să mă refer încă odată la exemplul ecranizării Secerișului. Era nevoie de o scenă care să încheie prima zi a Avdotei în oraș. În roman, Avdotia se înapoiază seara în cămin. Însă aceasta este doar una din verigile unui lanț întreg de episoade, care îi dau Avdotei sentimentele și gândurile exprimate prin cuvintele. „Cât de firesc se orânduiesc toate! Ce minunat e peste tot! ... Și oare de ce acasă la mine nu merg lucrurile așa? ... Lasă, nu-i nimic, se orânduiesc ele și acolo. Numai să ies mai repede și la larg prin munca mea. — și toate vor fi așa cum trebuie să fie...”

Este imposibil să transpun întregul lanț de episoade pe ecran. Aceasta înseamnă că trebuie să construiești o singură scenă, așa ca ea să cuprindă sensul și esența tuturor acestor episoade.

Și scena despre care este vorba s'a alcătuit altfel decât în roman. Într-o discuție foarte scurtă cu o vecină din cămin, Avdotia povestește despre viața sa familiară grea. Această povestire e scrisă din nou, ca material pentru ea au servit gândurile Avdotei, așa cum au putut fi ele reconstituite din diferite pasagi ale romanului. Mai departe, ea îi povestește vecinei cum se scâldea în lac pe când era copilă, cum îi era frică să nu se înnece și cum i-a spus mătușa: „E sărat și greu lacul nostru cel cald... Valul lui nu te înneacă chiar dacă ți-ai lega pietre de picioare! Nu te lasă să te înnece! Îndată te scoate deasupra apei...” Această povestire există într'un episod al romanului. Tot pentru scena aceasta a mai fost folosit și alt episod al romanului.

„Drept în fața Avdotei era un portret mare Stalin ... Stalin avea ochii întredeschși și se uita așa de parcă vedea un lucru depărtat, un lucru pe care ceilalți nu-l văd încă, iar pe buze îi stăruia un zâmbet blând. Și tot chipul lui arăta o înțelepciune senină.

Și fără veste Avdotiei îi trecu prin gând că, lângă Stalin, oamenii trebuie să se simtă neînchipuit de bine, de liniștiți. De mulțumiți și plini de încredere. În ziua aceea, Avdotia văzu chipul conducătorului altfel decât până atunci, într'un fel care era numai al ei, și chipul acela părea că-i spune:

„Trăește cinstit, muncește conștiincios, și toate vor fi bune...”

Astfel, dintr'o serie de elemente luate din diferite părți ale romanului, s'a construit o scenă necesară și importantă, al cărei caracter dramatic consta în faptul că eroina, care suferea adânc de pe urma neînțelegerilor cu soțul, începuse să simtă cu înecetul, încă neclar, în adâncurile sufletului, încredere în sine însăși, în forțele sale, în faptul că viața noastră, creată de Stalin, o va susține, n'o va lăsa „să se înnece”, o va scoate la suprafață, o va scoate pe o cale lăradă.

Procesul culegerii a tot ce este mai bun și mai scenic din roman în nucleee dramatice de bază este o muncă mișcătoare, de giuvier, însă nu e deloc mecanică. Uneori elementele altor episoade intră organic în scena de bază, aleasă pentru scenariu. Însă adesea nu se petrece o asemenea contopire, pentru că ceea ce este interesant și impresionează puternic într'un anumit aranjament de sens și de

compoziție, este palid și plat în altul. Vestețirea situațiilor scenice, a dialogurilor, a personajilor — prin transplantarea lor dintr'un episod în altul — este cunoscută fiecărui ecranizator și această transplantare mecanică este greșala fundamentală a multor ecranizări.

Se întâmplă că episoade întregi se vestețesc și pulesc, atunci când sunt transplantate în întregime din roman în scenariu. Se pare că și personajele sunt aceleași, că și dialogul este exact același, însă se întâmplă că în scenariu — cu o altă rezolvare a compoziției, cu un alt subiect, cu alte premise artistice — ele sunt moarte. De drept, ecranizatorul are dreptate. el ne dă exact ceea ce e în roman, însă de fapt se obține o munciună artistică și denaturarea romanului.

Fapt e că, extrăgând din roman unele elemente și eliminând cu hotărâre altele, întrerupem prin aceasta viața lui artistică normală. În procesul unei asemenea operați se obțin bucăți extricate din roman cu țesutul conjunctiv distrus, cu nervii tăiați și cu vasele rupte, deși până la operație ele hrăneau un organism artistic viu și integrat. Se înțelege că transplantarea mecanică a unor astfel de bucăți, da fragmente de scenariu moarte. Odată ce om îndepărtat din roman unele linii ale subiectului, unele personaje și dialoguri, trebuie să creem în scenariu alte linii, alte dialoguri, care să corespundă compoziției noi și impetuoașe.

Aceasta înseamnă că a ecraniza nu înseamnă numai a alege episoadele principale, hotărâtoare ale romanului, a le completa, a le îmbogăți cu materialul altor episoade și a le prelucra în scene pentru cinema, ci și de a crea un organism artistic nou și integrat, apropiat de roman, dar care este în același timp o nouă operă de artă.

De aceea, declarația atât de obișnuită a ecranizatorului „la mine totul e ca în roman, eu n'am niciun cuvânt care să nu fie luat dela autor“ — sunt aproape totdeauna mărturia unui eșec. Ecranizarea nu este passivitate, nu poți să aranjezi texte de-a-gala și episoade din roman într'o ordine premeditată, apoi să ghicești. se va potrivi sau nu se va potrivi; ecranizarea este o muncă creatoare. Câte greșeli dintre cele mai mari, care li se întâmplă scrutorilor în timpul ecranizării propriilor opere, sunt legate tocmai de neînțelegerea și subaprecierea acestui fapt!

*

În comparație cu autorul romanului, dramaturgul-ecranizator pretinde limbajului personajilor mai mult laconism și expresivitate artistică. Dialogul scenariului poate fi incomparabil mai scurt decât dialogul romanului: actorul va reda prin joc ceea ce romancierul este nevoit să redea prin multe rânduri de dialog sau prin descrieri expl. cativc. Uneori o mișcare mimică sau un gest scurt, date în prim plan sunt mult mai expresive decât o discuție prelungită. Trebuie numai să găsești și să-i sugerezi actorului mișcarea mimică sau gestul și atunci nevoia discuțiilor lungi va cădea dela sine. Se întâmplă că prin două-trei replici — gătite cu precizie și fiindându-se cont de jocul actorului — se poate reda esența artistică a unui mare episod al romanului.

De prezența actorului, a jocului actorului, uită adesea nu numai ecranizatorii, ci și cei ce scriu scenariu originale. Câteodată actorul

a redat de mult prin joc ceea ce vroia să spună autorul, iar autorul tot nu-și poate termina scena și continuă să îngrămădească replici inutile una după alta.

Trebue spus că numai în procesul muncii nemijlocite asupra falmului, asistând la munca cu actorii, începi să înțelegi câte inutilități ai scris și cu cât mai scurt și mai expresiv trebuie să fie totul. Totdeauna te uimește cum un actor bun redă printr-o singură frază ceea ce tu ai scris într'un dialog lung și greoi, fără să te gândești la ajutorul actorului, bazându-te, ca și romancierul, numai pe tine însuși.

O școală minunată pentru dramaturgul-eșcranizator este să lucreze asupra scenariului regisoral cu un regisor bun. La început îți se pare aproape totdeauna că regisorul elimină ceva absolut necesar, ceva fără de care scenariul nu poate exista. Și aproape totdeauna regisorul, dacă e stăpân pe meșteșugul său, îți poate demonstra ușor contrariul și anume: prezența lungimilor în scenariu, a repetițiilor, a tărănuirilor inutile a scenelor, e rumegarea unuia și aceluiași lucru.

Păcatul cel mai frecvent este tocmai această rumegare. Autorul crede că spectatorul nu-i va înțelege ideea sau situația și de aceea trebuie să le sublimeze intens și repetat. Totuși forța de expresivitate a spectacolului cinematografic este așa de mare, încât uneori este suficient o singură mențiune sau aluzie și spectatorul o va ține bine minte.

Supunându-se manierei folosite în roman, atunci când expune episodul, eșcranizatorul uită foarte adesea că el are la dispoziție metoda întreruperii cinematografice. E destul să începi o scenă, pe urmă să o întrerupi cu o altă, și să te întorci apoi din nou la prima, în momentul desnodământului ei dramatic. Aceasta înseamnă că nici prima scenă, nici a doua nu trebuiesc scrise în întregime, că e necesar doar începutul și punctul lor culminant. De obicei, însă, eșcranizatorul scriu în întregime nu numai ambele scene, ci le și prezintă consecutiv, una după alta.

Conducerea simultană a câtorva scene, construirea — să zicem așa — a fugii, nu numai că scurtează mult și binefacător scenariul, ci dă, prin îmbinarea reușită a acestor scene, un subtext minunat, care va înlocui multe pagini importante ale romanului.

Scriitorul care lucrează la un scenariu sau la o eșcranizare, consideră de obicei necesar să spună totul. Cică, dacă ceva nu e exprimat în cuvinte, înseamnă că nici nu există. Însă în cinematograful există foarte multe lucruri care nu se exprimă în cuvinte.

Una dintre aceste metode de exprimare puternică și „fără cuvinte” este, din nou, utilizarea planului al doilea.

Planul al doilea, folosit cu măiestrie, poate să aibă un bogat conținut emotiv și să redea pe ecran, fără cuvinte, cele mai complicate prefaceri sufletești. Ca să redăm, să zicem, singurătatea eroului, nu este deloc obligator să scriem un monolog sau un dialog lung. Poate fi de ajuns ca omul să stea singur în parc, iar pe lângă el să treacă șiruri vesele și pestrufe de oameni. Restul va reda actorul prin joc, fără cuvinte sarcina lui este clară, indicată distinct și inteligibil.

Transpunând pe ecran un episod al romanului, noi transpunem adesea mecanic și împrejurările în care se desfășoară episodul. Să zicem că, dacă o declarație de dragoste se petrece în roman într-o cameră, atunci spectatorul va vedea și pe ecran această cameră. Ori,

e suficient să transpui declarația în alte împrejurări (de pildă, o plimbare cu barca), și însăși împrejurările încep să influențeze episodul: el devine mai expresiv, mai laconic și mai bogat ca acțiune interioară. Cinematograful are foarte multe posibilități de acest fel. Iar scenaristul se mărginește foarte adesea la câteva decoruri învechite, inexpressive din punct de vedere emotiv, și care încetășează dezvoltarea acțiunii.

Nu trebuc să uităm nici aici însușirea a scenei cinematografice pe care o putem numi convențional inerția acțiunii. Dacă scena precedentă s'a terminat — să zicem — cu declarația de dragoste, atunci cea următoare poate începe nu numai cu nunta, ci și cu nunta de argint a eroilor. Inerția acțiunii nu este totdeauna folosită, mai ales în ecranizări, din teama de a nu știrbi destolarea metodică a romanului. Ori, aici e vorba de un procedeu cinematografic clasic: cu două-trei repluri ulterioare, sau prin vreun mijloc vizual, se poate povesti tot ce s'a petrecut în acest interval îndelungat de timp.

Credem că trebuiesc contopite fără frică acele personaje ale romanului care-s apropiate prin linile lor sau sunt înrudite prin sarcina lor artistică, într'un singur personaj cinematografic. După cum știm, numărul personajelor unui scenariu nu poate fi, de sigur, atât de mare ca în roman. „Populația” scenariului este incomparabil mai mică și, condensând-o peste măsură, dăunăm scenariului. De obicei însă, ecranizatorul crede de datoria sa să folosească, într'un fel sau în altul, aproape întreaga listă a personajilor romanului. Apărând ca niște umbre, ele dispar tot ca niște umbre, fără a lăsa cea mai mică impresie. Totuși, dacă vor fi contopite unele din ele într'un singur personaj, acesta va obține spațiu suficient în cadrul scenariului, mijloace suficiente de expresie și un loc al său în subiect.

Eroul romanului Cei doi căpitani de V. Căverin, Sanea Grigoriev, are doi prieteni, care sunt prezenți dealungul întregii opere. Aceștia sunt Petea și Valea. Petea este prietenul din copilărie. El apare deseori în roman, însă este în general numai schițat. Și, treptat, locul lui Petea îl ia Valea, care devine prietenul cel mai apropiat al lui Sanea.

Cum să faci? S'ar părea că nu se poate elimina din roman o figură atât de memorabilă ca Petea. Pe de altă parte, desigur, nu se poate elimina nici Valea. Să-l introduci în scenariu pe amândoi? Potrivit subiectului, ar rezulta că Petea, abia începând să acționeze, va dispărea deodată sau, în orice caz, va apare numai fugitiv.

Ecranizând romanul, noi am hotărât să contopim cele două personaje. Astfel, a rezultat un singur prieten pentru Sanea, atât în copilărie, cât și mai târziu. Cu acest prieten, fiind încă băiețandru, Sanea își începe existența în scenariu, tot cu el fuge din orașul natal, frecventează aceeași școală, termină studiile, etc. L-am pierdut pe Petea, dar în schimb figura lui Valea a căpătat un caracter integr, implinit, inclus total în țesătura dramatică a scenariului. Păstrându-l pe Petea, noi l-am și pierdut și pe Petea și pe Valea.

Ecranizatorul nu numai că nu trebuie să se teamă de o asemenea contopire, ci trebuie să țină minte că ea este una din problemele lui.

Se întâmplă că, transpunând mecanic din roman pe ecran replică după replică, scenaristul scapă din vedere că în roman o mare parte a dialogului este redat de obicei, în stil indirect. „El a spus că astăzi se simte mai bine, că aerul de primăvară și prospețimea îl învia-

rează...“ „Ei spuneau că viața lor se rânduiește minunat, că mâine vor pleca departe-departee și că, înapoiindu-se, vor trăi împreună.“

Uneori, conținutul cuprins în stilul indirect este de cea mai mare însemnătate pentru scenariu. Și dacă în primul caz este suficientă o singură replică, ca să traducii stilul indirect în cel direct, atunci în al doilea caz este necesar un dialog dezvoltat și convingător din punct de vedere artistic.

Dar cum să procedăm dacă autorul nu are un asemenea dialog? Cum ar fi scris acest dialog autorul romanului? Oare nu e mai bine să renunți cu totul la ecranizarea acestei scene de roman?

Unii procedează tocmai așa: renunță. În schimb transpun în întregime și cu bucurie pe ecran tot ce a fost scris de autor în dialoguri.

Totuși, întreaga punere în scenă se poate face numai pe baza stilului indirect al autorului, dacă se constată că elementele cele mai importante și esențiale pentru ecranizare sunt cuprinse tocmai în acest stil. Și nu trebuie să ne fie frică să scriem din nou dialoguri, scene, poate chiar părți întregi din subiect, dacă acest lucru ne va fi dictat de o necesitate artistică.

*

Am împărtășit câteva idei și observații în legătură cu ecranizarea, fără a încerca să generalizăm sau să cuprindem teoretic problemele legate de această muncă complicată și variată.

Însă prima și principala regulă rămâne totuși aceea că munca ecranizatorului este o muncă scrutoarească, importantă și de sine stătătoare. Dacă ținem seama de faptul că aproape fiecare prelucrare pentru ecran cere lărgirea perspectivelor ideologico-politice ale romanului, apropierea lui de problemele contemporane, atunci ne va fi clar că răspundere implică această muncă. Ecranizatorul poate lucra numai atunci când se va comporta ca un scrutor măiestru. Dacă el lucrează ca un meșteșugar care se teme de propriul său cuvânt — care se întemeiază mereu pe textul, nu pe spiritul romanului —, înfrângerea este inevitabilă.

Totuși, munca curajoasă și creatoare a ecranizatorului duce adesea la neînțelegeri cu autorul romanului. Acest lucru este ușor de înțeles. Autorul își trăiește opera, o cunoaște mai bine ca oricine și cea mai mică știrbire a structurii cu care el s'a obișnuit i se pare imposibilă. Și deodată vine un om oarecare, fie chiar și maestru în munca lui, și începe să elimine unele lucruri, să adauge altele, adică, de fapt, să facă pe stăpânul în casă străină.

Orice schimbări în dialog, în episod, în numărul și în caracterul personajelor în par autorului romanului explozi de obuze, care fac opera lui praf și pulbere.

Romanul, într'adevăr, moare. Însă se naște o nouă operă: scenariul, care este viața romanului pe ecran. Tocmai acest lucru trebuie să-l înțeleagă romancierul și atunci năvala scenaristului în opera lui nu-i va mai părea atât de brutală.

Totuși, chiar în împrejurările cele mai favorabile, atragerea pentru ecranizare nu a autorului romanului, ci a scenaristului profesio-

nist duce la o împreunare mecanică a două individualități creatoare diferite; ea crează totdeauna greutate în obținerea unui acord artistic real.

De aceea, calea cea mai justă este ecranizarea romanului chiar de către autorul acestuia. Greutățile și deziluziile inerente începutului vor fi compensate de păstrarea stilului autorului.

Așa este mai bine totdeauna, decât intervenția unei maniere creatoare străine, fie chiar interesante, și e, desigur, mai bine decât transpunerea „conșiuincioasă” făcută de un meșteșugar experimentat.

Nu poți să transpuți un roman pe ecran, fără a fi scriitor.

Dar nu poți s'o faci nici fără a cunoaște dramaturgia cinematografică.

Fiecare scriitor poate să-și transpună opera pe ecran, dacă cunoaște specificul acestei activități și nu privește nepăsător și de sus la munca într'adevăr creatoare și demnă de un scriitor a scenari-zării.

Câteva scrisori inedite ale lui Nicolae Bălcescu

Studierea corespondenței oamenilor de seamă a constituit totdeauna un izvor important de date și sugestii pentru cunoașterea și înțelegerea personalității lor, a operei lor. Deosebit de interesantă și plină de învățăminte este astăzi pentru noi studiarea corespondenței anilor 1840—1860, — această epocă de mari frământări și prefaceri din istoria poporului nostru (și aceasta cu atât mai mult, cu cât corespondența particulară — purtată fără niciun gând de publicitate — constituie aproape singurul mijloc sigur, nefalsificat, de informație asupra realităților acelei vremi).

Interesul nostru pentru mărturiile rămase din vremea anilor 1840—1860 este sporit cu mult și din pricină că atunci și-a purtat nobila-i luptă pentru mai binele poporului Nicolae Bălcescu, una dintre cele mai luminoase și mai demne de admirat figuri ale istoriei noastre naționale. Alături de editarea acelor opere ale lui Bălcescu pe care regimul burghezo-moșieresc le-a lăsat să zacă în manuscrise, încercând să le facă uitate, publicarea scrisorilor încă inedite care au rămas dela marele democrat revoluționar constituie astăzi un act de pietate. Totodată, prin aceasta se aduce o contribuție la sporirea acelui tezaur public de informații în legătură cu marile personalități ale trecutului nostru de luptă asupra căruia poporul muncitor are tot dreptul.

Prin unitatea preocupărilor lor, scrisorile inedite ale lui Bălcescu pe care le publicăm mai jos pun în lumină o latură caracteristică a personalității marelui luptător: ni-l arată pe cercetătorul neobosit și modest, care se străduia să realizeze — în ciuda greutăților materiale pe care i le-a creat regimul care-l ostracizase și a bolii — o cât mai bogată documentare istorico-științifică, pentru a spune lumii întregi adevărul despre poporul său și despre îndreptățirea acestuia la o viață mai bună.

Trei dintre scrisorile pe care le publicăm au fost adresate lui Ion Ghica. Prima dintre ele conține amănunte prețioase în legătură cu

unele evenimente din Muntenia, semnificative pentru suflul înnoitor care se simțea pretutindeni în țară, în ajunul revoluției dela 1848. Ea este deosebit de importantă și prin informațiile pe care le cuprinde în legătură cu activitatea științifică a lui Bălcescu. Următoarele două scrisori pun în lumină noi aspecte ale personalității marelui democrat revoluționar. Într-o scrisoare anterioară acestora (din 7 Martie 1844), Bălcescu își vestește prietenul — care se afla pe atunci la Iași — că-i trimite spre publicare o parte din cunoscuta sa lucrare *Puterea armată și arta militară*. Această operă a și apărut în *Propășirea*, iar scrisorile publicate aici se referă tocmai la acest eveniment. Remarcăm din ele o trăsătură care-l va caracteriza mai târziu și pe Caragiale: scrupulozitatea tânărului istoric față de respectarea exactității spuselor sale, de adevăr, de ținuta cuvântului scris, pe baza căreia cere înlăturarea tuturor acelor greșeli ce se văd „a fi ale tiparului, iar altele se văd iarăși a fi făcute într'adins, cu gând de a le îndrepta *)”. În al doilea rând — dat fiind faptul că Ghica îl ruga să-și spună părerea în legătură cu un articol pe care-l scrisese între timp (*Trebunțele soțiale*), lucru pe care Bălcescu îl și face în scrisoarea din 30 Mai 1844 — deducem că Bălcescu era socotit încă de pe atunci de către prietenii și cunoscuții săi ca o autoritate în domeniul științelor sociale.

Scrisoarea pe care N. Bălcescu și M. Kogălniceanu au trimis-o dela Paris Comitetului Asociației literare prezintă un interes deosebit prin propunerea pe care o făceau cei doi istorici: de a scrie „un dicționar biografic, care să cuprindă viețile celor mai însemnați Români din toate țările și din toate veacurile”. Propunerea aceasta era justificată — după cum s'a văzut mai târziu — prin existența unui material deja pregătit în această privință de N. Bălcescu și publicat apoi în *Magazinul istoric pentru Dacia*. Din studierea actelor care privesc activitatea Asociației literare din anii 1846—47, rezultă că propunerea a fost acceptată, în condiții stabilite de comitetul Asociației. Nu suntem în măsură să precizăm cât s'a lucrat la acest dicționar și — dacă s'a lucrat — ce s'a făcut cu materialul (avem în vedere mai ales partea cu care urma să contribuie M. Kogălniceanu). Cert este că, din pricina evenimentelor survenite între timp, amintitul dicționar biografic nu a mai văzut lumina tiparului.

Cei care au studiat perioada dintre anii 1840—1850 și chiar pe cea care a urmat, au întâlnit în rândul filo-românilor și pe publicistul francez Paul Bataillard. Datorită mai ales preocupărilor științifice înrudite, între acesta și Nicolae Bălcescu s'a stabilit o strânsă prietenie. O seamă de mărturii în această privință rezultă și din scrisorile care menționează serviciile reciproce pe care și le făceau în legătură cu strângerea materialului documentar, necesar pentru problemele istorice pe care le urmărea fiecare dintre ei. Nicolae Bălcescu procura acte românești sau știri privitoare la istoria țiganilor — problemă pe care o studia Paul Bataillard — iar acesta din urmă îi procura istoricului nostru cărțile necesare dela Biblioteca regală din Paris. Pe exemplarul din cartea lui Bataillard *Nouvelles recherches sur l'apparition et la disparition des Bohémiens en Europe*, aflat în Biblioteca Academiei R. P. R., se află o mențiune autografă a publicistului francez: „A mon ami Nicolas Balcesco”. Este o dovadă în

*) N. Bălcescu — către Ion Ghica, scrisoare din 30 Mai 1844

plus, pe lângă aceea pe care ne-o furnizează scrisorile, a prieteniei ce-i lega pe cei doi luptători și oameni de știință înaltați.

Pentru cei care studiază izvoarele folosite de Nicolae Bălcescu în elaborarea operei sale istorice, ca și pentru toți cei ce vor să-și întregască imaginea acestei mari figuri a istoriei poporului nostru, scrisorile publicate mai jos vor constitui — credem — un prețios material de informație și orientare.

Constantin Ciuchindil

*Nicolae Bălcescu : Scrisori **

[București, 8 Februarie 1844]

Iubite Ghica,

Când am citit scrisoarea ta de mai deunăzi, mi-am zis: sărmanul Ghica, ce viață lipsită de emoții trebuie să petreacă el în Iași, dacă niște fraze de scenă¹⁾ au putut să-l miște într'atât...

...Vino tu dar la București cât mai curând. Oricât mă voi socoti, viu tot la ceea ce am mai zis, că Moldovenilor le place mai mult speculația ideilor, iar Muntenilor acția. Tu om de acție, om de viitor, de ce nu dai mișcare acolo, fii pârghiul Moldovenilor.

Ca să venim la opoziție, nu prea simpatizez mult cu dânsa, căci e mai mult o opoziție de sistemă, decât de principiu. Astfel și proiectele bune, ca și cele rele, ale Ministerului cad. Astfel, a părut rău publicului de căderea proiectului despre mărirea oștirii, cu 1900 soldați...

Eram hotărâți să venim la Iași, dar vremea s'a stricat și noroalele ne țin în București. Nu știm însă, dregându-se vremea, de n'om veni.

Scrisii lui Alexandrescu că ne trimiți vreo câteva numere din Propășire, și nu le-am primit până acum. Am văzut numai numărul cel șters care m'a întristat. Nu știu acum dacă urmați cu foaia sau ați lăsat-o. Altmintrelea ți-ași fi trimis ceva și după aci.

De vreo câteva săptămâni m'am închis în Arhiva Statului, unde am găsit lucruri destul de interesante. De vrei, îți voi trimite actul desrobirii țăranilor de Obșteasca Adunare. Prin aceasta se dovedește:

1. că desrobirea țăranilor n'o sântem datori fanariotilor.
2. că în Obșteasca Adunare era mai mult boieri mici, ba încă

*) Cele trei scrisori către Ion Ghica se găsesc la Biblioteca Academiei R.P.R., Secția Msse rom., Colectia Ion Ghica.

¹⁾ E vorba de „Iorgu dela Sadagura” a lui Alexandru, despre care Ion Ghica îi vorbise lui Bălcescu într-o scrisoare anterioară (n. red.)

Parasiticae et naturae 1752

Tutotă puterea și Căminul
Mamă regnau și multă de mult
trebuiau a o face la scrisorile și le
din 22 June trecut. Pentru că este
ca așteptare a regnului de la Lăz
rean, care și astăzi regnau de la Berlin
care și în "deșteptare" puterilor care
cuvântul, ceea ce nu puterile
a mare faclă și pentru care s-a
adăugat la Berlin. Pentru că și este
și o altă a mîntuială, și pentru că
une și o deșteptare, celălalt creștina
care unde pe unora, moare totuși
și se vede și o altă regă a faclă creștina
pentru a pune la parte și în Lăz
faclă creștina pentru de la Lăz
noian aceluși deșteptare creștina.

1) Türkische und Liebaußyzerische
Wälder mit Lappe, Trümmern aus
anderen Orten etc. - 1 besch. von 70
2) Stat von Liebaußyzer, Völkchen und
Moldau 1 besch. von 70 (Hans date)

și aprozi, logofeți de vistierie. Acest act este acoperit de 66 iscălituri. Gândesc că ar fi bine să-l dați în foaia Dumneavoastră.

Mă apucasem să fac un articol asupra organizației puterii publice la Rumâni în vechime, și a eșit o broșură¹⁾, ca de trei coale. Toți aici mă silesc a-l tipări în rumânește și franțoește. Deși sânt hotărâți a-l tipări în broșură, dar mai întâu ți-l voi trimite ca să-l tipărești în foaie, fiindcă ți l-am făgăduit. Materia este interesantă și nouă. L-am lucrat după mai mulți autori streini, leatopisiște și hrisoave. Cu poșta viitoare gândesc să ți-l trimit...

...Arată d-lui Kogălniceanu complimentele mele și mulțumiri pentru generoasa ospitalitate ce ne făgăduiește în Iași. Doresc mult ca să putem veni și să ne vedem. Leatopisește le-am dat să le prescrie: nu gândesc să costisească, unul, mai mult de trei galbeni. De Paști, când vei veni, le vei găsi gata.

Scrie-mi mai des și trimite-mi scrisorile tot prin Alexandrescu.

Al tău

N. Bălcescu

Voinescu vă gătește ceva romane originale.

Ionescu nu mi-a dat nici un răspuns la cea ce ți-am zis, să-i spui din parte-mi. Zi-i să-mi trimită lista ce i-am cerut, că am interes înim de omul ce mi-a cerut-o și voi să-l îndatorez.

Pentru foaie am de acum vreo patru abonați siguri, trimite-mi numai exemplare.

Te rog să-mi trimiți cât mai curând cartea lui Cantemir: Statistica Moldovei²⁾, aradusă din nemțește. Pe aici n'o găsesc. Trimite-mi și o însemnare de numărul militarilor și a grănițarilor, cum și numărul dorobanților (cazaci) din Moldova, că îmi fac mare trebuință.

*

[București, 30 Mai 1844]

Iubite Ghica,

Priimii astăzi No. 19 al foii. Văzui tipărită o parte din scrierea mea. Mi-a părut numai rău pentru greșelile ce s'au făcut la tipar. Unele se văd a fi ale tiparului, iar altele se văd iarăși a fi făcute într'adins, cu gând de a le îndrepta. Vreo câteva îndreptări ușoare sânt cu socoteală și mulțumesc redacției, iar altele sânt cu totul dimpotrivă. Așa mai întâi îmi pare rău de ce ați stricat titlu, dupe cum îl făcusem eu. Aș dori să se substituieze în broșură. N'ați adăugat la început: Partea întâi dupe cum am însemnat pe foaia unde am scris precuvântarea și dupe cum ți-am zis când ai plecat.

¹⁾ E vorba de „Puterea armată și ar'ă militară dela întemeierea Principatului Vă'ahiei și până acum" (n. red.)

²⁾ E vorba de „Descriptio Moldaviae" (n. red.)

La fața 145, col. 2-lea, linia 3, după cuvântul: popilor, trebuie să vie acestea: și interesul lor era ca lumea să fie în întunec. Astfel frazul se completează, în vreme ce altminterlea n'are nici un înțeles.

La ceași fața și coloană, linia 9 trebuie: campanie, iar nu: companie.

La fața 146, col. 1, lin. 33: veni o zi fatală când ele, în loc de: vezi ș. c.

La aceeași fața, col. 2, not. 1: francs Archers iar nu, tireurs Archers, ce nu va să zică nimic.

La fața 147, col. 2, lin. 17, Aprozi: 500, iar nu 5000.

La fața 148, col. 1, lin. 12 nu trebuie No. 19 la începutul paragrafului.

La aceeași fața, col. 2, lin. 21: Beșlii, iar nu: Veaslii; la linia 23: arme în loc de: armată; la linia 33: Seymoungs iar nu: Segmoungs.

Caută-mă rog textul meu și fă un erata, pe care să-l tipărești în Nr. viitor al foi și îngrijește ca să tipărească mai corect, de se poate.

Nu-ți trimisei articolul Voinescului, căci s'a dus de-eri la țeară, dar cu poștia viitoare o să-l ai.

Articolul ce mi-ai lăsat (Trebuințele soțiale) l-am cetit de vreo câteva ori. Il găsesc prea bun și nu știu ce s'ar mai putea zice. O observare o să-ți fac. Ai enonsat de două ori principiul bentamic, fără a-l desluși îndestul, fără a-l demonstra, după cum ai făgăduit; în articolul despre Invățătura publică. Gândesc că ar fi locul aci să-l desvălui mai bine...

Ți-am zis să scrii lui Văillanț, dacă sloboade să vă dau să tipăriți în jurnal, manuscrisele ce are la mine, și care sânt interesante. Unul: Geografia veche a Daciei și celalalt: O călătorie în munți.

Manuscrisul o să-vi-l trimit prin profesorul dela Focșani.

Adio, tout à vous
N. B.

*

[București, 13 Iunie 1844]

Mon cher Ghyca,*)

J'ai reçu ta dernière lettre. Je l'attendais avec impatience, car j'étais diablement vexé d'entendre dans le monde des bruits répandus sur ton compte, par des lettres de Moldavie, et de manquer d'argu-

*) Iubite Ghica,

Am primit ultima ta scrisoare. O așteptam cu nerăbdare, căci eram foarte supărat pentru că am auzit în lume svonuri pe socoteala ta din scrisori venite din Moldova, și n'aveam argumente ca să te apăr. Găsesc că planul tău e foarte rațional, dar mă îndoiesc de îndeplinirea lui; în orice caz, n'ar trebui să dai înapoi.

mentes pour te défendre. Ton plan je le trouve très rationnel, mais je doute de son exécution; en tout cas il ne faudrait pas reculer.

Je croyais que je recevrai deux feuilles de la brochure par la poste d'avant-hier, mais je n'ai pas reçu; tâchez de m'envoyer prochainement pour une centaine d'exemplaires et le reste vous me l'enverrez quand le tout sera imprimé. Vous les adresserez à mon frère, car moi je pars dans trois jours pour les eaux. Si vous n'avez pas encore imprimé la préface, retranchez la dernière phrase, qui dit: și însfârșit căci sunt convins și al.

La conclusion de mon article este attendue ici avec impatience care il faut savoir qu'on est maintenant guerroyeur; à la cour, dans les salons on ne parle que Landwer.

Dans le dernier numero il y a les fautes suivantes:

f. 161 [col.] 1, [lin.] 15, trebue scos cuvântul: când.

f. 161, col. 2, [lin.] 1: Gărghiță în loc de Gherghina.

idem 1 [lin.] 13: că starea în loc [del]: căutarea.

f. 162, col. 1, 1 [lin.] 10: atător în loc [del]: altor.

f. 162, col. 1, 1 [lin.] 10: atător în loc [del]: se fie.

f. 163, col. 1, [lin.] 25: Zernești în loc [del]: cerneți.

idem, col. 2, 1 [lin.] 27: Grădișta, Mânșinenii în loc [del] Gradișta, Mânsienii.

f. 164, col. 1, 1 [lin.] 4: cătanilor Târgoviști în loc [del]: căpitaniilor Târg.

Credeam că voi primi două coli din broșură cu poșta de alaltăieri, însă nu le-am primit; caută să-mi trimiți cât de curând vreo sută de exemplare, iar restul mi-l vei trimite când va fi totul tipărit.

Le vei adresa pe numele fratelui meu, deoarece eu plec pentru trei zile la băi. Dacă n'ai tipărit încă prefața, suprimă ultima frază, care sună: și însfârșit căci sunt convins și al.

Urmarea articolului meu este așteptată aici cu nerăbdare, căci trebue să știi că acum suntem în război; la curte, în saloane nu se vorbește decât Landwer.

În ultimul număr există următoarele greșeli:

f. 161 [col.] 1, [lin.] 15, trebue scos cuvântul: când.

f. 161, col. 2, [lin.] 1: Gărghiță în loc de Gherghina.

idem 1 [lin.] 13: că starea în loc [del]: căutarea.

f. 162, col. 1, 1 [lin.] 10: atător în loc [del]: altor.

idem 1 [lin.] 19: să vie în loc [del]: se fie.

f. 163, col. 1, 1 [lin.] 25: Zernești în loc [del]: cerneți.

idem, col. 2, 1 [lin.] 27: Grădișta, Mânșinenii în loc [del]: Gradișta, Mânsienii.

f. 164, col. 1, 1 [lin.] 4: cătanilor Târgoviști în loc [del]: căpitaniilor Târg.

f. 165 col. 2, 1 lin.] 12: se lupta în loc de: lupta.

f. 166 col. 2, 1 lin.] 9: isbire în loc de: iubire.

Ingrijește de erată și să nu mai faci atâtea greșeli.

Si vous voulez m'écrire aux eaux, adressez vos lettres à Baritz, Cronstadt, que je chargerai de me faire parvenir.

Je vous ai dit que le prince me fait beaucoup, d'amitiés. Il veut me donner un poste à l'archive; il m'a fait dire de recevoir ce poste parce que je serais en mesure de pouvoir travailler sur l'histoire.

Adieu, mon cher, je suis très pressé, ainsi je suis forcé de finir.

Tout à vous

N. Baltchesco

[Paris] Dimanche

5 Décembre 1847

Mon cher Monsieur,*

Je vous donne ci-après le titre de l'ouvrage que je voudrais avoir de la Bibliothèque Royale. Auriez-vous la bonté de le prendre?

Un Anglais, de ma connaissance, m'a parlé d'un ouvrage d'anglais de Barrow sur l'Espagne, qui contient des choses très intéressantes sur les Ciganis de l'Espagne. Il m'a dit que l'auteur a écrit deux ouvrages sur l'Espagne, mais qu'il ne se rappelle pas lequel parle des Ciganis.

165, col. 2, 1 lin.] 12: se lupta în loc de: lupta.

f. 166, col. 2, 1 lin.] 9: isbire în loc de: iubire.

Ingrijește de erată și să nu mai faci atâtea greșeli.

Dacă vrei să-mi scrii la băi, adresează scrisoarea Baritz, Cronstadt, pe care-l voi însărcina să mi-o aducă.

Ți-am spus că prințul îmi arată multă prietenie. Vrea să-mi dea un post la arhivă. Mi-a trimis vorbă să primesc postul, fiindcă acesta îmi va da posibilitatea să lucrez în domeniul istoriei.

Adio, dragul meu, sunt foarte grăbit, așa că sunt silit să închei.

Al tău

N. Bălcescu

Dragă Domnule,

Dau alăturat titlul lucrării pe care aș vrea s'o primesc dela Biblioteca Regală. Veți avea bunătatea s'o luați?

Un Englez, dintre cunoscuții mei, mi-a vorbit de o lucrare în limba engleză a lui Barrow despre Spania, care cuprinde lucruri foarte interesante în legătură cu Țiganii din Spania. Mi-a spus că autorul a scris două lucrări despre Spania, dar că nu-și amintește în care din ele e vorba de Țigani.

Primiți, vă rog, semnele mele de strânsă prietenie.

*) Arhiva muzeului Nicolae Bălcescu.

În omnia, de răz în unde. Prinsoptă
născătoare, des fondam. Vădăm
existen. dar un singurul este în
rile și negre.

Și de vulturi, cătaceane. Partea
de răpăzarea ce este face și are
răz ai bunătați de răpăzare
a celor plupți.

Salutare și dragă

V. N. Paleolog

63 rue du Parc

Myosotis 4 Janviers
1907 18.4.

BCU Cluj Central University Library Cluj

Agréez, je vous en prie, mes amitiés empressées.

N. Bălcescu

Le titre de l'ouvrage :

Histoire sommaire des choses plus mémorables advenues aux derniers troubles de Moldavie, par J. Baret, écrite sur les mémoires de Charles de Joppecourt. Paris, 1620, 4°, M. 1347.

*

[Paris] 11 Mars 1848

Mon cher ami,*)

Je prends la liberté de vous marquer le titre des ouvrages que vous m'avez promis de prendre de la Bibliothèque Royale. J'apprends que vous voulez quitter momentanément Paris et je désirerais beaucoup avoir ces ouvrages avant votre départ.

Ces ouvrages sont :

1. Histoire sommaire des choses plus mémorables advenues aux derniers troubles de Moldavie, par J. Baret, écrite sur les mémoires de Charles de Joppecourt. Paris, 1620, 4°, M. 1347.

M. 1347. (numéro de la Bibl. Royale).

2. Le 25-ème et 30-ème volumes de l'Histoire et mémoires de l'Académie des inscriptions et Belles-Lettres.

Agréez, mon brave ami, mes amitiés empressées.

J'espère vous voir avant votre départ.

N. Bălcescu

Titlul lucrării :

Scurtă istorie a evenimentelor memorabile petrecute cu prilejul ultimelor turburări din Moldova, de J. Baret, scrisă pe baza memoriilor lui Charles de Joppecourt. Paris, 1620, 4°, M. 1347.

*) Dragă prietene,

[Paris] 11 Martie 1848

Imi iau îngăduința să vă arăt titlul lucrărilor pe care mi-ați făgăduit că le veți lua dela Biblioteca Regală. Aflu că vreți să părăsiți pentru moment Parisul și aş dori foarte mult să am aceste lucrări înainte de plecarea dumneavoastră.

Aceste lucrări sunt :

1. Scurtă istorie a evenimentelor memorabile petrecute cu prilejul ultimelor turburări din Moldova, de J. Baret, scrisă pe baza memoriilor lui Charles de Joppecourt, Paris, 1620, în 8°.

M. 1347 (numărul Bibliotecii Regale).

2. Volumul al 25-lea și al 30-lea din Istoria și memoriile Academiei de Inscricții și de Arte Frumoase.

Primiți, bunul meu prieten, sincera mea prietenie.

Nădăjduesc să vă văd înainte de plecare.

N. Bălcescu

Paris, 24 Iulie, 1846

Una din cărțile care ar contribua foarte mult la răspândirea gustului citirii și mai ales a cunoștinței istoriei naționale, ar fi neprețuit un dicționar biografic, care să cuprindă viețile celor mai însemnați Români din toate țările și din toate veacurile. O asemenea carte, singura scriere istorică, ce după starea de atunci a istoriei se poate face, ne îndatorim a o prelucra, după modul și marșa ce însuși acel comitet ne ar prescrie.

Din parte-ne însă ne îndatorim ca această operă să nu cuprindă mai puțin de două tomuri în 8° (materia fiind bogată) și a o scrie până într'un termen de un an, dela încuviințarea comitetului.

Manuscriptul va fi trimis în patru rânduri. Șederea noastră în Paris, precum și scumpenea traiului nu ne iartă ca să prelucrăm această scriere fără onorare. Deaceia, dacă cinstitul comitet socotește că scriere propusă poate să răspundă la scopul soțietății, atunci noi ne îndatorim a o compune, cu condiții de a ni se da o sumă de patru sute galbeni pentru toată opera, fie că ea să cuprindă două tomuri, fie și mai mult. Iar banii asemenea să ni se răpundă în patru termene, adică după primirea a unei pătrimi de manuscript să ni se trimită o pătrime din sumă.

N. Bălcescu, M. Kogălniceanu

Un veșitor al libertății

La 8 Ianuarie 1953 se împlinesc 75 de ani dela moartea marelui poet democrat revoluționar rus N. A. Necrâsov. Alături de popoarele Uniunii Sovietice, toți oamenii de cultură progresiști din lume îl prețuiesc și îl sărbătoresc pe Necrâsov, pentru că văd în el pe unul dintre precursorii străluciți ai luptei de astăzi pentru libertate. Din mijlocul veacului a XIX-lea, Necrâsov a știut să întrevadă acei „zori roșii” care din patria sa socialistă luminesc astăzi întregul pământ și — ceea ce este deosebit de important — a știut, ca niciun alt poet rus din vremea sa, să cheme poporul la lupta pentru desființarea vieții de rob.

*) Biblioteca Academiei R.P.R., Msse rom., Nr. 4633, f. 73 r. și v.

Lui Necrasov i se potrivește întru totul caracterizarea leninistă, potrivit căreia un scriitor cu adevărat mare nu poate să nu ogăndească în opera sa „macar unele dintre momentele esențiale ale revoluției”. Ducându-și activitatea în condițiile asupririi și exploatarei iobăgiste tot mai aspre dinainte și de după simulacrul de „reformă” dela 1861, în condițiile — totodată — ale creșterii mișcării țărănești spontane îndreptate împotriva moșierilor feudali, Necrasov a exprimat în opera sa mai mult decât oricare alt poet rus din veacul al XIX-lea ideologia revoluționară a țărănimii robile, revendicările ei vitale, năzuințele ei. În concepția poetului, patria nu putea fi despărțită de poporul muncitor, de soarta lui, și de aceea el v.s.a neconțenit la revoluția care trebuia să creeze o patrie liberă pentru un popor liber. De aceea poezia lui se caracterizează printr-o critică extrem de îndrăzneată și de vehementă îndreptată împotriva a tot ce bara drumul poporului spre libertate, a claselor dominante, a instituțiilor și concepțiilor lor.

Necrasov s'a format ca poet revoluționar democrat sub influența străluciților săi predecesori Pușchin și Lermontov, la căror tradiție a preluat-o și dezvoltat-o în noile condiții ale mișcării revoluționare-democratice rusești, cât și sub influența și cu sprijinul activ al lui Belinski, Cernășevski și Dobroliubov. Activitatea sa care s'a continuat de-a-lungul a mai bine de 40 de ani, a fost vastă și multilaterală. Necrasov nu a fost — în vremea sa — numai „cel mai iubit poet rus, reprezentantul principilor bune în poezia noastră, unicul talent în care este astăzi viață și forță”, cum l-a caracterizat Dobroliubov, ci și unul dintre cei mai pricepuți redactori pe care i-au avut revistele progresiste rusești din acea vreme — *Sovromennic* și *Otečestvennie Zapiski*; precum și un strălucit critic literar. Dela înălțimea unor tribune ale luptei pentru adevăr cum erau *Sovromennic* și *Otečestvennie Zapiski*, cele mai bune reviste rusești din veacul al XIX-lea, și-a spus Necrasov cuvântul despre groaznică viață din Rusia țărănească, alături de Cernășevski, Dobroliubov și alți scriitori și publiciști atașați poporului. Acolo s'a cristallizat crezul lui revoluționar, orientarea creației sale pe care singur a definit-o în cunoscutul poem *Elegie*:

„Poporului, cu lra-mi am vrut să-i fiu fidel
Poate-am să plec din viață, necunoscul de el,
Dar l-am slujit — și sufletu-mi este liniștit.”

Problema principală dela care a pornit Necrasov în activitatea sa poetică — o problemă concretă, caracteristică orientării profund realiste a artei sale — și care l-a dus la critica întregii orânduii feudale-iobăgiste, este cea concretizată în titlul și în tema unui vestit poem al său: *Cui te bine'n Rusia*. Răspunsurile pe care țărani și zugrăviți în poemul amintit le dau întrebării.

„Cu: i-e traul fericit
Și liber în Rusia?”

constitue, de fapt, formularea amănunțită și lipsită de orice echivoc a răspunsului la care ajunsese însuși poetul:

„Roman spuse: propi'tarul
Demian funcționarul.

Iară Luca

Spuse. popa.

Ba boțosul negustor!

Frații Ciubîn-strigă'n cor,

Ivan și cu M.trodor.

Moș Pahom, muncit de-un gând,
 Rosli privind în pământ:
 Boierul mare de tot,
 Peste țară logofat.
 Ba că-i țarul! . spuse Prov"

Poemul *Cui i-e bine'n Rusia* — o cîrmă a creației necrasoviene — dă o imagine cuprinzătoare a societății rusești: de după „reforma” țaristă din 1861, constituind o sinteză a observațiilor de o viață întreagă a poetului. În acest poem, Necrasov a zugrăvit unele dintre figurile caracteristice care puteau fi întâlnite pe acea vreme în lumea țărănească. Demascându-și pe trădătorul intereselor poporului de țeara lui Gleb, poetul prezintă totodată o seamă de figuri de luptători revoluționari, cum sunt Grișa Dobracionov, Gaveli, Nagoi și alții.

În altele poeme, cum sunt *Drumul de fier*, *Pe Volga*, *Plînsul copilor*, *Cîntece de muncă*, Necrasov s'a relevat drept primul poet rus care a sesizat și a demascat noul tip de relații de exploatare care-și făcea pe atunci drum în Rusia — cel capitalist.

Un loc aparte ocupă în creația lui Necrasov glorificarea femeii ruse. Poeziile *Mama*, *Orina*, *mama soldatului*, dar mai ales poemul *Cneaghina Trubețcaia* și *Cneaghina Vulconșcaia* — care se numără printre capodoperele creației necrasoviene — prezintă chipuri minunate de femei ruse, în care-și înfrumusețeau cele mai acese calități ale poporului.

În funcție de răspunsul la problema: *cine se bucură de libertate și un trai fericit în Rusia*, răspuns pe care Necrasov îl găsisse încă din copilărie — având prilejul să cunoască îndeaproape viața iobagilor de pe moșa tatălui său, ca și a edecarilor de pe Volga, precum și a celorlalte păături și clase sociale, — s'a cristalizat atitudinea sa față de problemele vieții și ale artei. Această atitudine a exprimat-o el în poezii cu caracter programatic scrise în jurul anului 1860: *Poet și cetățean*, *Nenorocul*, *Cugetări în fața ușii principale*, *Belinschi*, *Vînzătorul ambulanți*, *Copii de țărani*, etc.

„Poet, tu poți răci să nu fi,

Dar cetățean — e-o datorie.”

spune Necrasov în poezia *Poet și cetățean*, înțelegând prin aceasta că munca poetului trebuie să fie subordonată pe deplin sarcinilor cetățenești. Și cum sarcinile oricărui cetățean conștient din acea vreme presupuneau înălnire de toate demascarea odioasei orânduiri feudalo-capitaliste și lupta împotriva acestora, Necrasov și-a caracterizat inspiratoarea artei sale ca fiind o „muză a răzbunării și a tristeții”. Tristetea pe care i-o primuma spectacolul vieții mizerabile a omului muncitor nu l-a coplesit însă niciodată, deoarece el credea în forțele poporului, în posibilitatea eliberării acestuia și visa necontenit o Rusie liberă, puternică și înfloritoare.

Visul lui Necrasov este confirmat astăzi de viața din societatea sovietică. Ceea ce a năzuit poetul a fost realizat și depășit. Și nu numai atât. Însăși creația lui Necrasov cunoaște în Uniunea Sovietică o popularitate la care desigur că poetul n'a visat niciodată. În anul de după Revoluție au apărut 380 de ediții diferite ale operelor poetului, în 37 de limbi ale popoarelor U.R.S.S. și într-un tiraj care a ajuns la cifra de 15 492 000 exemplare.

Poezii sovietici, dela Maiacovșchi și Dorian Bednâi, până la Tvardovșchi, Isacovșchi, Surcov, învață din poezia lui Necrasov. Propunându-și într'un rând să dea câteva sfaturi începătorilor în ale poeziei, Isacovșchi îi îndruma spre Necrasov ca spre un model de poet care și-a câștigat o mare originalitate studind adânc viața și participând la rezolvarea problemelor societății.

Dai 'nu numai scriitorii sovietici învață dela Necrasov și nu numai popoarele Uniunii Sovietice îl prețuiesc și îl studiază pe marele poet. Scriitorii și oamenii muncii din țările de democrație populară, scriitorii și luptătorii pentru pace și progres social din țările încă supuse dominației imperialiste caută în opera lui Necrasov răspunsuri la problemele pe care le ridică viața și lupta lor. De aceea marele poet democrat revoluționar rus e și astăzi tot așa de viu ca și în vremea când își purta nobila luptă

G M

Un mare savant al poporului nostru : Emil Gheorghe Racoviță (1868—1947)

S'au împlinit nu demult cinci ani dela moartea unuia dintre cei mai strălucți savanți ai poporului român. Emil Gheorghe Racoviță.

Emil Racoviță care — printr-o intensă activitate creatoare — a imprimat vieții științifice a Țării: de după 1920 pecetea puternicei sale personalități, nu a fost numai o mărmure a științei românești; fama lui a depășit de mult hotarele țării noastre și el contează astăzi ca unul din mari biologi ai lumii.

Racoviță, prin concepția sa filosofică materialistă, prin viziunea sa socială înaintată, prin felul său de a munci — p'anicat, legat de realități, organizat și în colectiv — poate fi considerat drept un precursor al timpului de savant creator din vremea noastră. Nedesculțându-și, în niciun moment al vieții, convingerile sale progresiste, el a știut să pună în concordanță știința sa de viață străduințele sale și faptele sale, cu ideologia sa. Iată ce ne face să admirăm în el și pe omul de caracter; pe omul de o curătenie și de o constanță impecabilă.

Mediu ieșean, în care Emil Racoviță și-a petrecut copilăria și o parte a tinereții, era un focar de dezvoltare. Tatăl său, Gheorghe Racoviță era pătruns de ideile revoluției dela 1848. Dascălul fragedei sale copilării a fost chiar Ion Creangă, iar între profesorii de liceu care l-au influențat adânc, se găsesc Poni și Cobălcescu, cei doi mari protagoniști ai începuturilor muncii științifice românești. Când Racoviță era tânăr, *Contemporanul* din Iași — acest adevărat laborator intelectual, în care fermentau ideile de progres — era în plină dezvoltare. Racoviță a fost adânc influențat de curentele care au luat naștere în jurul *Contemporanului* și a rămas credincios toată viața pozițiilor ideologice și sociale progresiste pe care s'a situat încă de pe atunci.

După ce s'a luat bacalaureatul, Emil Racoviță pleacă la Paris. Incepu să studieze acolo dreptul, dar constată repede că această disciplină nu-i dădea satisfacția intelectuală de care spiritul său încordător era dornic. Conștiințos și perseverent, el își termină totuși cu bine studiile de drept. În același timp, el frecventă însă și cursurile Școlii de Antropologie, care îl întărește în dorința de a deveni naturalist. Se înscrie, în 1889, la Facultatea de Științe, unde găsește calea definitivă a vieții sale. Din primul an de studii, el a răsărit asupra sa atenția dascălilor, și colegilor săi nu numai prin însușirile sale intelectuale deosebite, prin metoda sa de studiu, prin spiritul său ascuțit de observație, ci și prin talentul — cu totul remarcabil — de organizator. Racoviță ajunsese să-și dea seama de îngustimea concepției care stătea la baza învățământului burghez. În legătură cu aceasta,

a scris mai târziu pagini de pătrunzătoare analiză critică a sistemului burghez de educare și instruire a elevilor și studenților. În lucrarea sa de sinteză, *Speologia. O știință nouă a străvechilor taine pământești*, publicată către sfârșitul vieții, Racoviță scria: „În Universitățile moderne învățătura (...) nu mai e deloc educativă ci pur instructivă. Studentul ese din Universitate numai cu cunoștinți răzlețe de specialitate din ce în ce mai izolate”. Întrebării privitoare la o renaștere a învățământului pe baze umaniste, savantului nostru îi dădea un răspuns pozitiv: „Oare reinvie-va aceea educare integrală a trupului, a minii și a inimii ce a dispărut din Universitățile noastre, eu am speranța că da, căci mijesc indiciile unei evoluții în spirite și în scrieri în această direcție... Optimismul meu pentru viitor rămâne întreg”.

Personalitatea marcantă a lui Racoviță ajunsese repede cunoscută și prețuită în cercurile studențești dela Paris. Un coleg de-al său îl caracteriza cu următoarele cuvinte: „Era un băiat înalt, a cărui față foarte simpatică radia de bucurie și de veselie”. Noi toți am învățat repede să-l iubim pe acest Român care se numea Racoviță... Între colegii noștri se formă de la început o grupare simpatcă în jurul lui Racoviță, deoarece acest mare democrat știa să organizeze și să conducă”.

Din primul an al studenției sale, Emil Racoviță are norocul să facă lucrări practice, sub conducerea unor maeștri distinși, la maul mării — acest nesecat izvor generator al celor mai variate forme de manifestare a vieții. În 1891, el își ia licența în Științele Naturale. Pe la 1894, Racoviță publică o serie de interesante *Note de Biologie*, în care aducea aporturi noi și originale și care i-au răspândit faima de cercetător meticolos și temeinic. După doi ani, în 1896, își ia doctoratul în Științe cu o teză despre *Lobul cefalic al creierului anelidelor polihete*. Lucrarea aceasta inaugurală depășește mult nivelul obișnuit al tezelor. Prin orientarea gândirii sale științifice, bine precizată în această primă mare cercetare — a sa care l-a caracterizat de-a-lungul întregii vieți, Racoviță se situează de acum înainte în rândul deschizătorilor de drumuri noi în Biologie. Studiu de amănunt în aparență, teza sa ajunge la două generalizări care și-au câștigat definitiv dreptul de cetățenie în zoologia modernă: există o diferență fundamentală între alcătuirea organelor simțurilor vertebrateelor și nevertebrateelor, în studiul morfologic al unui organ trebuie stabilită întondeauna legătura evolutivă cu formele de dezvoltare precedente.

Din anii de student și de începător în ale cercetării științifice, datează prietenia sa cu un alt mare învățat român, Ioan Cantacuzino. Cantacuzino era elevul lui Mecinicov. Prin linierea aceasta, Racoviță a ajuns să aibă și legături cu școala generalului biolog rus. Fixat definitiv, dela începutul preocupărilor sale biologice, pe linia justă a evoluționismului, Emil Racoviță a cunoscut și a înțeles importanța cercetărilor unui alt mare naturalist rus, Covalevski.

Într-o altă lucrare de sinteză publicată spre sfârșitul vieții sale, Racoviță spune: „*Evoluția și problemele ei*. Dacă ne-am ține strict de tălmăcirea acestor vorbe, ar trebui într-adevăr să vă vorbesc de Universul întreg și de ființarea lui, căci noțiunea de evoluție domină istoria oricăruia fenomen pe care l-a fost dat omului ca să-l înțeleagă”. Racoviță arată că noțiunea de evoluție „... nu este nici poeză nici teorie, este o constatare de fapt, este una din cele mai sigure și fundamentale dobândiri ale științei... Toți ce e fenomen în univers, este produsul unei evoluții, unei transformări treptate care din ceea ce a fost a făcut ceea ce este azi și care va plămădi numai din cele de azi pe acele ce vor fi mâine; iar cele ce au fost odată nu vor mai răsări niciodată asemenea și vor fi veșnic diferite de cele de apoi.” În altă parte a lucrării sale *Evoluția și problemele ei*, Racoviță arată

cum s'a ajuns la evoluționism, ca ideile directorilor științei, prin învingerea perimatelor teorii vechi sub influența misticismului și a clericalismului: „În înțelesul strâmt al terminologiei științifice noțiunea de evoluție este pur și simplu antonimul, adică opusul conceptului de „Creație“, este deci expresia verbală a constatării de fapt că ceea ce este, provine numai din ceea ce a fost, că nu există fenomen neizvorit din alt fenomen, faptură lumescă fără obârșie și spiță fără părinți, cum s'a crezut în lumea științifică încă până la mijlocul secolului trecut și cum se mai crede și azi prin lumea mare. Începem să avem destul de temeinice cunoștințe despre începuturile străvechi istoriei omenești ca să ne putem da seama de modul cum, a răsarit ideea de creaționism în mintea omului primitiv; cum acest concept s'implist. a evoluat și el ca orice fenomen natural prin puzderia de secole... cum această cuvântoasă moaște a gândirii s'a moștenit și cu încetul transformat din spiță în spiță și dela popor la popor.”

În 1897 se pregătea expediția în Antartica a vasului explorator *Belgica*. Compunerea colectivului de cercetători care urma să plece în zona ghețurilor Polului Sud nu a fost ușoară. Era nevoie de oameni de știință viguroși, sănătoși, antrenaji și curajoși, cu un temperament echilibrat, capabili să reziste încercărilor grele care i așteptau, de savanți tineri care în același timp să fie cercetători serioși și verificați. Dintre toți zoologii despre care a fost vorba să fie aleși pentru această misiune gră, Emil Racoviță a fost găsit ca fiind cei mai potriviți. În 16 August 1897, *Belgica* a ieșit în larg, cu tânărul zoolog român pe bord.

În drum spre Antartica, Racoviță găsește timp pentru o explorare — timp de 23 de zile — a faunei și florei din Chile de Sud și Argentina Meridională. În Ianuarie 1897 *Belgica* pătrunde în lumea ghețurilor pe o furtună grozavă. Navigând în aceste ape turburate, Racoviță face observații temeinice asupra vieții balenelor, ajungând la constatări care vor fi considerate de zoologi drept clasice și fundamentale. (Imi aduc aminte că în anul 1911/12 când ascultam cursul de zoologie al profesorului Kuenthal, — recunoscut atunci ca unul din cei mai buni specialiști în materie de istorie naturală a balenelor, — el ne-a afirmat că baza definitivă a cunoașterii amănunțite a vieții acestor mamifere marine gigante a fost pusă de zoologul român Racoviță). În fața marii banchize de gheață a continentului antartic, *Belgica* a fost definitiv blocată. Începuse timpul aspru, plin de suferințele iernatului. Soarele apusese pentru trei luni și furtunile erau groaznice. Privațiunile exploratorilor au fost crâncene. Colectivul începu să sufere de anemie și depresuni nervoase. Unul din savanți, Danco, moare. În această perioadă grea, Racoviță — vesel, energic, rezistent și neînfriecat — este susținătorul moral al tovarășilor săi. Mulți din ei mărturisesc în amintirile lor că dacă n'ar fi fost Racoviță, cu optimismul său, cu puterea sa sugestivă, cu înțelepciunea sa care știa să găsească necontenit modalități de a-i sili să activeze, ei s'ar fi prăbușit sub povara iernii polare. În cursul acestor luni grele, Racoviță vânează focuri, explorează regiunea, lucrează la laborator și își îmbogățește sistematic notițele cu observațiile sale de natură științifică, care depășeau domeniul strict al Zoologiei, aducând contribuții noi și în ceea ce privește Botanica, în special a cripogamelor zonei antartice. După terminarea iernii, explorările sunt continuate cu febrilitate, starea sănătății membrilor expediției ameliorându-se între timp. Pentru a scoate vasul din pătura de gheață, întreg echipajul, în frunte cu căpitanul și savanții, face un canal lung de 760 m, prin care *Belgica* iese la 15 Februarie 1899 în larg. În Martie vasul sosește în America de Sud.

Rezultatele acestei expediții au fost foarte bogate și revelatoare din punct de vedere științific. O mare parte din ele se datorcă muncii inteli-

gente și intense a lui Emil Racoviță. Caracteristic pentru patriotismul cald al lui Racoviță și pentru dragostea cu care și aducea aminte de vechiul său profesor Cobălcescu, este faptul că el a determinat pe conducătorii expediției să boțeze un ostrov nou descoperit cu numele de *Insula Cobălcescu*. Numele acesta se găsește și azi în toate hărțile Antarcticii. Racoviță a fost primul care a pus piciorul pe această bucată de pământ îndepărtată.

Între membrii acestei expediții memorabile era și Amundsen. Iară ce serie acest celebru explorator în amintirile sale. „Zooologul expediției a fost Emil Racoviță. Pentru calitățile acestuia om stă mărturie, mai mult decât aș putea să fac eu, imensul material științific pe care l-a adus acasă. Pe lângă interesul arzător pentru specialitatea sa, se leagă de el însuși care-l fac un tovarăș desăvârșit de plăcut și un drumeț plin de îndemn.”

Pentru a înțelege vasul cadru al cercetărilor lui Racoviță, vom aminti că materialul biologic al expediției *Belgica* (zooologie și botanică) a fost publicat în peste 60 memorii, de format mare, fără ca lucrarea sa să fi fost încă dusă la sfârșit.

După înfărcerea în Europa, Racoviță a făcut în 20 Decembrie 1899 o primă dare de seamă la Societatea de Geografie a Belgiei. Este semnificativ pentru atitudinea sa că, după acest debut în fața unei înalte societăți de savanți, Racoviță a ținut imediat să țină o a doua conferință la *Casa Poporului* din Bruxelles. În 8 Decembrie 1900, tânărul savant român a vorbit la Ateneul Român din București despre *Lupta pentru trai în ghețurile Antarcticii*.

Importăntul episod *Belgica* înseamnă faza eroică a vieții lui Emil Racoviță. Ea se va prelungi și în perioada următoare, aceea a călătoriilor sale explorări de peșteri. După înfărcerea din Antarctica, Racoviță era considerat în lumea specialiștilor ca un zooolog de frunte. Când, în 1901, s-a ținut al cincilea Congres internațional de Zooologie, Racoviță fu onorat cu sarcina de secretar al secțiunii de zooologie generală. În 1904 a fost invitat să participe la o expediție maritimă pentru explorarea faunei Mării Mediteraniene. Între timp lucra neconștient la laboratoarele maritime în care și începuse cariera de zooolog.

Aceste laboratoare aveau de luptat adesea cu multe greutăți materiale. Guvernele burgheze din Apusul Europei intraseră în cursa de înarmare care a precedat izbucnirea războiului din 1914. În uzinele de armament se pompau milioane, iar pentru institutele științifice nu mai rămăneau decât sărăcitură, sume cu totul modeste. În vremea aceea, Racoviță dispunea de venituri însemnate. Discreet, el ajuta cu sume remarcabile aceste laboratoare. Toată viața sa, a trăit sobru, având prezenți minime pentru sine. A avut și norocul să gasească o admirabilă soție, tovarășă neobosită a peregrinărilor sale științifice, care i-a înțeles generozitatea și i-a ajutat în toate manifestările sale de sprijinitor maritim al științei. Veniturile sale, el le întrebunța pentru promovarea propriilor cercetări științifice și ale colaboratorilor săi, precum și ale altor cercetători.

Dreptă preocupărilor științifice ale lui Racoviță ia în 1905 o întorsătură hotărâtoare. Lucrând pe Insulele Baleare, el explorează în 1904 niște peșteri unde descoperă un crustaceu cavernicol nou. Pentru a se lămurii asupra problemei vieții subterane, el începe să studieze literatura existentă. În curând își dă seama că intrase într-un haos. Într-o lucrare din 1907 - *Șchiță asupra problemelor biospeologice* - Racoviță scrie: „În niciuna din chestiunile pe care studiile mele profesionale m-au îndemnat să le aprofundez, n-am constatat incertitudini și contradicții asemănătoare, o astfel de încălcare de fapte bine observate cu ipoteze nejustificate, de presupuneri

legitime cu erori manifeste, de observațiuni necontrolate cu generalizări grăbite, cu un cuvânt un haos inextricabil de fapte, teorii și erori". Greșitățile pe care le vedea ridicându-se în fața sa nu s-au stîrbit îndrăzneala, ci dimpotrivă l-au îndemnat să înceapă o nouă activitate neobosită, meticuloasă și organizată — pentru a cămuri toate premisele care vor duce spre întemeierea unei științe noi, știința Biospeologiei, adică a istoriei naturale a domeniului subteran.

Emil Racoviță, al cărui deosebit talent de organizator și planificator se vădise în mod strălucit în timpul expediției antarctice, își face înainte de toate un plan de lucru pe care îl va realiza cu tenacitate. În același timp își caută colaboratori tineri, ale căror preocupări științifice se înrudeau cu ale sale. Încă în 1905, el își formează nucleul viitorului colectiv de biospeologi, cu care, lărgindu-l treptat, va lucra până la sfârșitul vieții sale. În acest ar încep explorările sistematice ale peșterilor din Prine: În anii următori ele se întind, din ce în ce asupra Algeriei, Corsicii, Sudului și Vestului Spaniei, Franței, Sloveniei și, în sfârșit, a patriei noastre. Racoviță înființează revista *Biospeologica*, care va deveni organul central al tuturor cercetărilor în domeniul subteran. În '66 de memorii, reunite în 6 volume mari, s-au consemnat — cât timp a trăit Emil Racoviță — cercetările fundamentale din această nouă știință sintetică a naturii.

După primul război mondial, Emil Racoviță — în plină maturitate, devenit întemeietor de școală în străinătate — revine în patria sa, carea îi închină toate puterile sale și în care transpune centrul de greutate al cercetărilor din domeniul Biospeologiei.

Pe linia convingerilor sale sociale înaintate, el face acum un gest semnificativ (Nu era numai un act de generozitate, ci unul de profundă convingere și de consecvență față de ideale sale). Își împarte moșia de la Sorănești țăranilor*). Ajuns profesor la Cluj, el va trăi de acum înainte numai din salariul său.

Racoviță înființează în cadrul Universității Clujene *Institutul de Speologie*, care devine focarul lucrărilor colectivelor întemeiat de el. Revista *Biospeologica* aduce organul oficial al institutului din Cluj. Pentru început, dotarea institutului de aici a fost satisfăcătoare. Racoviță plănuise însă lărgirea activității acestui lor științific și în alte domenii decât Biologia subterană, prin inițierea unor cercetări organizate în domeniul fizicii, chimiei și meteorologiei, precum și al geologiei, peșterilor. Dar în curând mizeriile bugetare — urmare a politicii clasei stăpânitoare — începură să se facă simțite.

Emil Racoviță avea oroare de politicianismul claselor dominante ale vremii. În judecarea oamenilor, Racoviță dovedea o înțelegere și un umor plin de bunătate care, însă, atunci când venea vorba de politicieni veroși, se transforma într-un sarcasm tăios și necuțător. Iată cum știa el să

*) Racoviștii erau o voce țărănească originară din Moldova, din care o ramură a dat acestei țări mai mulți domni. Oamenii înstăriți, ei au posedat vaste terenuri, dintre care unele au revenit și spîței din care își trăgea obârșia profesorul Emil Racoviță. Când „reforma agrară” de după primul război mondial a lăsat proprietarilor de pământ o mulțime de porțițe deschise ca să-și poată păstra păt. considerabile din proprietățile lor, Emil Racoviță a refuzat să se folosească de avantajele oferite de legile burghezo-moșteresti și a dispus ca și partea din pământ care urma să rămână în proprietate să se fie împărțită țăranilor. Înainte de acest act de dreptate socială, el se străduise să înfăptuiască pe această moșie un șir întreg de îmbunătățiri în folosul țăranilor.

biciuiaască politicianismul de acum câteva decenii. „Inghesuiri ca grăunțele pe c.ocalăul bine rodit, se strângeau, cot la cot... și alte souri de bărbai și femei, ba chiar și câțiva însemnați oameni politici, bine înțeles din cei cu timp slobod, adică din opoziție. Și se întrebau nedumeriți vecinii, oare ce să fie? Niscaiva întrunire politică sau electorală? Ori vorbi-va vreun important ministru? Sau soșit-a vreun scamator celebru, nu din cei ce scot din gură vorbe frumoase și lagăduiri ministeriale, ci din ce mai cu meșteșug care scot cordelețe, floricele, zaharicale, ba chiar canarași și răstuțe?”

Racoviță s'a ținut departe de toate partidele burgheze ale vremii, dar era o figură prea mare pentru ca politicianii corupți să îndrăznească a-l ataca direct din această pricină. Ei au găsit însă căi și mijloace ocolite pentru a-l amări v.ața: prin obșnuitele șicane birocratice, supunându-l unei inaniții bugetare, sub pretextul realizării unor economii motivate de „înalte rațiuni de stat”. Unul din cei mai străluciți reprezentanți a științei românești a fost astfel sistematic stânjenit în realizarea deplină a unui program creator de importanță mondială.

Într-o vreme când mijloace de lei din bugetul statului se roseau sau se cheltuiau nesăbuit, nu s'au găsit fonduri îndestulătoare care să-i ajute colectivului științific al lui Racoviță să-și poată duce la îndeplinire planul de muncă. Racoviță nu a capitulat însă nimeni moment. Ca președinte al Academiei (fusese ales membru în anul 1920 și își ținuse discursul de recepție cu tema *Speologia, rostul și însemnătatea acestei științe sintetice*, arătând țelurile, metodele și perspectivele ei) și ca rector al Universității din Cluj, el și-a folosit toată puterea de muncă, înțelepciunea și inițiativa pentru dezvoltarea științei în țara noastră. Racoviță a fost și întemeietorul *Societății de Științe din Cluj* a căre dezvoltare se datorește în mare parte lui. Tot el a fost unul din promotorii comisiei pentru monumentele naturii.

În timpul celui de al doilea război mondial, Racoviță a dus o viață plină de privațiuni, la Timișoara. Neavând acolo un institut organizat, cercetările sale științifice erau mult stânjenite. El era însă neobosit și și-a pus la contribuție toată experiența sa și toată puterea sa de muncă pentru a grăbi reorganizarea Universității, care părăsise Clujul în urma dictatului dela Viena. Intrat în deceniul al optulea al vieții sale, Racoviță își păstrează toată agerimea m.ntii. Dar lipsurile unei vieți greie, cauzate de mizeriile războiului criminal, suferințele morale la care un vechi democrat ca el era supus în această lume dominată de fascism, i-au slăbit trupul odinioară viguros.

Întors la Cluj în 1945, bătrânul savant lucrează la institutul înființat de el cu un pătrar de veac înainte. Lucrează cu precizie la un cronometru, de d.mineată până seara. Multe lipsuri trebuiau înfruntate. Trebuia pornită din nou activitatea care lăncezise în anii războiului. Racoviță era obosit, dar nimic nu-l abătea dela îndeplinirea îndatoririlor sale de savant și cap de școală.

Lumea dreptății sociale pe care el o visase încă din tinerețe, începea să devină acum realitate; perspective noi se deschideau în fața lui. Dar o pneumonie îl doboară la pat și în 19 Noiembrie 1947 minunatul om și marele învățat a încetat să mai fie printre cei vii. Guvernul, Partidul celor care muncesc au știut să aprecieze meritele acestui aprig luptător și muncitor pe câmpul științei: în cadrul unor funeralii impresionante, el a fost așezat într-o criptă a cimitirului din Cluj.

S'a vorbit până acum despre cercetările sale din tinerețe asupra faunei marine, despre strălucita sa teză de doctorat, despre real zările lui științifice din cursul expediției antarctice. Rămâne să se spună câteva cuvinte asupra studiilor sale fundamentale în domeniul Biospeologiei. Numai un specialist poate să aprecieze mulțimea și importanța punctelor de vedere noi, pe

care Emil Racoviță le-a adus în domeniul cercetării vieții subterane. El a pus problemele de filogeneză și biogeografie a ființelor care trăesc în peșteri. În mare parte le-a și soluționat. El a arătat că peștera este un mediu vital bine caracterizat și că aceste condiții de viață speciale provoacă reacțiuni tot atât de speciale. El ne-a dat o clasificare clară a ființelor cavernicole și a arătat că o mare parte a faunei subterane constituie relicve din epoci geologice îndepărtate, păstrate în mediul izolat al peșterilor până în zilele noastre. El a dat Speologiei caracterul de știință sintetică, cuprinzătoare și autonomă. Nu putem să intrăm în amănunte asupra numeroaselor genuri și specii noi cavernicole pe care Racoviță le-a descris cel dintâi. Dar trebuie să accentuăm că Racoviță nu le caracterizează static, pur descriptiv, ci din punct de vedere al evoluției lor, al adaptărilor. Chiar când prin natura însăși a necesității descrierii lor, Racoviță trebuie să insiste asupra caracterelor morfologice, el rămâne un biolog înaintat, cu o viziune vastă, cuprinzătoare.*) O mulțime de puncte de vedere generale s'au cristalizat din cercetările sale de amănunt. Ele se găsesc răsfrânte în memoriile sale științifice. Face propuneri pentru reforma nomenclaturii și clasificării științelor biologice. Crează noțiunea de „caractere paleogenetice”, primite dela generațiile anterioare, și „neogenetice”, rezultate din modificările recente. El explică noțiunea de „fosile vii”, care păstrează de milioane de ani caractere străvechi; discută noțiunea speciei, pe care o definește istoric ca o sinteză a proprietăților morfologice, geografice și de evoluție. Pentru ca să ajungem la o sistematizare a speciilor actuale, — arată Racoviță, — trebuie să le apreciem întotdeauna după criteriul filogenetic. Specia, în felul cum o înțelegeau naturalistii din trecutul apropiat, este ceva static, artificial, ce nu corespunde realității biologice. Pentru a scoate în mod just la iveală caracteristicile speciei, Racoviță a introdus noțiunea de „spită” sau „linie omogenă”, care reeglundește fidel devenirea ei istorică.

În 1929, Emil Racoviță a publicat în Cluj o cântărică în care se rezumă toată filosofia sa biologică. *Evoluția și probleme ei*. El își exprimă aici convingerile sale personale. Viețile au o proprietate fundamentală variabilitatea, care suferă influența mediului în continuă modificare. Dar pe lângă existența mediului extern, cunoscut și admis de toți biologii, după Racoviță există și un mediu intern, pe care el îl concepe ca un total al dispozițiilor morfologice și funcționale care se opun acțiunii factorilor din afară. Deoarece există însă o permeabilitate a înfrâuririlor externe, mediul intern caută să producă o stare de impermeabilitate. Mai există și mediul artificial, în care Racoviță înglobează posibilitatea ființelor vii de a se adăposti, de a folosi substanțe extracorporale pentru apărarea împotriva intemperniilor; există, în sfârșit, mediul social, mulțumit căruia ființele sociale sunt în stare să se opună în măsură mai mare ori mai mică, influențelor venite din afară. Racoviță consideră drept „acomodare” totalitatea variațiilor anatomiche și funcționale prin care viețile se pun în acord cu condițiile lor de existență. El face o distincție esențială între „acomodare” și „adaptare”. Adaptările sunt niște modificări compensatoare, prin care ființele se specializează și ajung în dependență față de factorii mediului extern. El mai crează noțiunea de „secluziune”. Opusă adaptării, secluziunea este sinteza modificărilor elaborate de mediul intern sau de cel artificial, prin care viețile își crează o stare de oarecare independență față de

*) Vorbind despre lămurirea problemei evoluției, Racoviță accentuează că „... mi s'a părut de asemenea că observația este insuficientă pentru rezolvirea acestor probleme și că metoda experimentală se impune negreșit.” (*Speologia*, pag. 34)

factorii mediului extern. Deci ea este un factor de progres, prin care viețile au posibilitatea de a dobândi noi domenii pentru existența lor. Adaptările și secuziunile se îmbină între ele, cu înfinit de multe posibilități de a se manifesta. Acolo unde adaptările, care-s limitative, sunt de importanță secundară și pe de altă parte secuziunile sunt însemnate, ființa vie poate să-și schimbe modul de trai și să se extindă. Când însă adaptările duc la specializare, viețile ajung la o dependență extrem de limitativă față de specficul împrejurărilor. Foarte interesante sunt parerile lui Racoviță asupra mutilării — ca factor biologic. El consideră ca un lucru cert că sumarea efectelor multiple ale mutilărilor se poate transmite. În tot cursul vieții lor, ființele sunt supuse unor mutații de cantitate și calitate diferită. Prin secuziune, mediul intern reacționează față de ele, apărând organismul. Astfel de reacțiuni cumulate pot să treacă din generație în generație și să se fixeze.

Firește că un rezumat al unei lucrări care ogîndește experiența și gândirea dobândite în curs de deceniu, a unei sinteze atât de bogate în idei și puncte de vedere noi, nu poate să fie decât incomplet, trunchiat.

Racoviță, elevul din copilărie al lui Ion Creangă, a fost un mare meșter al cuvântului rostit și scris. Conferințele sale erau niște povești plastice, captivante, pline de umor, sfătoase, cu o notă de filosofie practică, seducătoare. Graiul său era curat românesc, popular, neologismele erau folosite numai unde era nevoie de ele și erau bine tălmăcite. Aceleași calități le-a avut și scrisul său. Nu ezitam să afirmăm că Emil Racoviță a fost unul dintre cei mai desăvârșiți mînuitori ai scrisului românesc modern.

Murșumită acestor însușiri, cartea sa *Evoluția* se citește cu un deosebit interes. Cine o ia în mîna, nu o va lăsa până ce nu o va fi citit până la ultima pagină. Este o lucrare care nu poate să lipsească din biblioteca nici unui naturalist, dar care poate să fie înțeleasă fără greutate și de orice nespecialist, punându-i la îndemână observații și puncte de vedere interesante și juste în interpretarea realității. Ea are trebură reeditată și răspândită. Cel care o va studia, va ajunge la convingerea că Emil Racoviță dezvoltă în ea o gândire biologică justă, lipsită de mistica decadentă a weismannismului și a morganismului și va înțelege că acest mare biogânditor român nu a admis niciodată existența unor „caractere profetice” și a unor „preadaptări fatale” imutabile, atât de dragi biologiei decadente, devenite o dogmă a filosofiei imperialiste. „Nu avem deci nevoie — spunea Racoviță — pentru a ne explica evoluțiile speciilor, de teorii complicate cu forțe vitale, entelechi, idoplasme și câte altele vechi stafii metafizice ce au amărit pruncia neamului omenesc și care, vai, continuă să muncească, reînviind îndărătnice năluci vechi cu nume noi și haina la modă. De geaba ni se arată și azi cu părui scurt, brațele goale, rochițe la genunchi ca tinere fecioare, orice biolog cu experiență în cele ale Naturii recunoaște în ele pe Baba Cloanța din timpurile de mult apuse.” El arăta că pentru a înțelege nemişcarea multor influențe externe și apariția multor variații de organe, numai aparent misterioase, „nu e nevoie de concepțiile metafizice ale lui Weismann”. Combătând aberațiile biologilor care slujesc imperialismului, Racoviță arăta „Toate deducțiile mendeliștilor și geneticiștilor neodarwinieni, așa zisii „agnostici”, sunt viciate dela bază. Sub cuvântul de „caractere” se poate înțelege oricîce, fizic, psihic, real, imaginar și chiar metafizic, și aceste caractere se aleg arbitrar și se definesc tot așa când se iau drept subiect de experiență. Nu sunt două experiențe genetice care să fie exact comparabile, și cele mai multe sunt așa de deosebite ca metodă, ca organizare, ca conducere, ca durată etc. și ca rezultat, încât nu pot să ne permită stabiliri de legi cu caracter general”.

Emil Racoviță, învățătuș cu mîntea larg deschisă pentru tot ce înseamnă progres, a combătut totdeauna obscurantismul. De milenii — spunea el —

are loc „... inflațiunea ignoranței prin emisiuni neconținute de hârtie monetă a credulității“.

- Lucrarea sa *Evoluția și problemele ei* nu se menține în cadrul preocupărilor pur științifice, ci cuprinde o serie de observații asupra vechii societăți din vremea lui Asfie, urmărind evoluția din lumea vieților naturii, savantul este pus în inevitabil cu gândul la evoluția omului și la faptul că clasa cea mai reactivă a vremii noastre, burghezia imperialistă, conservă cele mai negative trăsături ale speciei umane. Biciindu-și pe parazitii societății capitaliste, Racoviță spunea într-un rând „Deoarece scheletele găsite împreună cu aceste statui au caractere negroidale, suntem siliți să admitem, oricât s'ar părea de straniu că acum zece de mii de ani pe la Cannes, Nizza, Monaco și Menton se lăfăiau Hotenolii, c.e. și dacă nu foloseau vreun soi de ruclă ca să se distreze! Dacă azi pe aceleași meleaguri pielea oamenilor este în general mai albă, năvururile tot cam hotenole au rămas la mulți din vizitatorii vremelnici.“

Problemele sociale îl preocupă frecvent și găsim în paginile acestor cărți numeroase formulări care arată că Racoviță înțelegea mersul și perspectivele societății. Astfel, problemei stăpânirii mizeriei maselor muncitoare, savantul român îi preconiza soluțiile care sunt folosite astăzi de popoarele care construiesc societatea fără exploatare „Necesitatea absolută a sporirii productivității muncii și a rodniciei exploatarii resurselor naturii, cu folosirea tuturor subproduselor fabricațiilor lor și evitarea rămășițelor nefolosibile. Nevoia sporirii ieftinului și eficacității comunicațiilor. Interdependența completă a națiunilor, omeniirea nu mai formează în realitate decât un singur popor economic, o singură gospodărie“ Referindu-se la cei care nu înțeleg progresul, Racoviță ajunge la formulări ce reîntrează elementele dialectice din gândirea sa, simțul noului cu care era el înzestrat „Acei care nu au putința nici cunoștința pentru a medita asupra acestor lucruri — spune Racoviță — și care măsurând timpul cu ceasul lor personal, nu prind de veste că ieri n-a semănat cu azi, și că trebuie deci să se aștepte ca și mâine să fie diferit, acei zici, nu-și dau seama de schimbare din păcate tocmai acești nevăzători sunt cei mai mulți! Și cu toate acestea, sub presiunea graunțului zici de mâine ce încoțeste, a plesnit găoacea formei de azi.“

Încheind evocarea pildei vieții și operei sale exemplare, credem că-î cinstim mai bine pe Racoviță citând câteva maxime caracteristice pentru gândirea sa limpede și orientată spre viitor

„Adevărul odăla descoperit — spune eminentul savant — e fa'al să înlocuiască neadevărul tradițional. Mai întâiu pentru că are multe avantagii în lupta pentru supremație, până acum, cu mari greutăți ce-î drept, în sfera cunoștințelor omenești totdeauna adevărul a învins. Apoi e bine să învingă, pentru că și din punctul de vedere practic e mult mai favorabil, mai cu rod și cu ispravă, să știi ce faci, să lucrezi la lumină, decât să dibuiești prin întineric neștiind dinainte unde te duci. Prevederea, atât de importantă în viața practică a omului, nu poate să fie făcută decât pornind de la adevăruri.“

„A nu ști, — spune în alt rând Racoviță, — înseamnă superstiții, egoism orb, concurență sălbatecă, neînțelegere, dușmănire, război, foamete, prăpăd. A ști înseamnă pentru omeniire: organizare temeinică, activitate rațională, cooperatism, solidaritate, dezvoltare pașnică“

Un om care gândea astfel aparține într-un totu' poporului nostru — liber astăzi — noui lumi de pace și luptă neconținută pentru o viață demnă de oameni.

Prof. univ. Valeriu Boțoga

**Pe drumul creerii noii operețe românești
— „Ana Lugojana“ de Filaret Barbu pe
scena Operei de Stat din Cluj —**

În dezvoltarea teatrului nostru muzical un rol deosebit de însemnat îi revine operetei, gen vesel și spiritual, care, prin fondul optimist și prin latura satirică, deține bogate posibilități de educare politică și morală. Date fiind condițiile specifice culturii noastre muzicale, lucrările care țin de acest gen constituie o pregătire rodnică pentru crearea operei naționale românești, a cărei dezvoltare — cu foarte puține excepții — a fost sugrumată în trecut de orientarea cosmopolită a claselor dominante. Iată de ce aparitia unor operețe originale ca *N'a fost nuntă mai frumoasă* de N. Kirculescu și mai ales *Ana Lugojana* de Filaret Barbu, constituie un eveniment de seamă în dezvoltarea culturii noastre.

Opereta este un gen muzical-dramatic foarte prețuit și iubit de cele mai largi mase ale publicului, pentru că ea distrează și educă într-o formă extrem de accesibilă și direct comunicativă, dă spunând pentru aceasta de arme toare puternice și ascuțite satira și râsul, care acționează într-o atmosferă generală optimistă, înviorătoare. Datorită acestor calități, care i-au cucerit o largă popularitate, opereta a cunoscut o perioadă de înflorire spre sfârșitul secolului trecut. Creatorii operetei clasice, Offenbach și Johan Strauss, au reușit să creeze admirabile pagini de ascuțită critică socială. Dar tocmai datorită popularității și eficienței sale educative, burghezia a căutat să o subordoneze cât mai deplin intereselor sale de clasă. În aceste condiții, opereta burgheză a decăzut la acel gen jainic, care, oglindind și promovând morala putredă a claselor dominante, a încetat să mai fie un bun al maselor largi. Pe la începutul secolului nostru, opereta a încăput pe mâna impresarilor burghezi care au transformat-o într-o marfă, iar teatrul de operetă a devenit o întreprindere capitalistă extrem de rentabilă. A început să pătrundă în teatrul de operetă, sub cele mai variate forme, otrava ideologiei și moralei burgheze. Cocoloșirea antagonismelor de clasă, prin propovăduirea demagogică a împăcării între clase (mazaliante de tipul fata sau făcăul din popor care rubește și până la sfârșit se căsătorește cu un băiat său o fată din societatea „înaltă“, constituiau de obicei miezul searbăd al conflictului dramatic), imoralitatea dusă până la promiscuitate și învelită în poezia sentimentalismului plângăreț sau a veseliei de bețivan, schematismul caracterelor — dela junii primi frumoși și bogați până la „eroii“ prostănaci, cu bufonada lor de circ — iată conținutul operetei burgheze decadente. Aceasta operetă, cu substratul ei de clasă, a avut un efect foarte virulent în alungarea bunului simț artistic al unei părți din public.

Astăzi opereta, alături de celelalte genuri ale teatrului muzical, este chemată să servească interesele de clasă și mărețele idealuri ale oamenilor muncii în lupta lor pentru pace și socialism. Astfel, opereta — valorificând ceea ce e pozitiv în tradiția operetei clasice, dar mai ales înnoindu-se prin conținutul pe care i-l oferă viața bogată și ideile înaintate ale epocii noastre, și dezvoltând în mod creator specificul nostru național — are toate condițiile pentru a-și cuceri o popularitate cu mult mai largă decât în trecut și a ajunge la o mare înflorire, contribuind rodnic la educarea conștiinței și a gustului artistic al maselor largi de oameni ai muncii. Desigur că pe acest drum, rolul cel mai însemnat le revine în primul rând compozitorilor și scriitorilor care, urmând exemplul compozitorilor și scriitorilor sovietici, sunt chemați să contribuie la crearea operei autohtone. În trecut opereta româ-

nească nu s'a putut desvolta pentru că primelor încercări, cum a fost valoarea operetă **Crai nou** de Ciprian Porumbescu, le-a fost stăvilit drumul spre scenele noastre, care erau invadate de operele străine, pe gustul cosmopolit al burgheziei. Astăzi această stavilă a fost înlăturată, odată cu dominația claselor exploatatoare, și creația autohtonă găsește un drum liber și favorabil dezvoltării sale. Premiul de Stat pe care l-au primit recent creatorii celor două opere noi, scrise în ultimii doi ani, este o mărturie vie a înaltei prețuiri pe care regimul nostru o acordă muzicii creatoare în acest domeniu.

Gândurile acestea se impun cu prilejul reprezentării primelor spectacole românești de operetă pe scenele cunoscute. Publicul nostru le-a făcut o primire calduroasă, care confirmă proporțiile sărbătorești ale acestui eveniment. Premierele operetelor **N'a fost nuntă mai frumoasă** de N. Kirculescu și **Ana Lugojana** de F. Barbu constituie, deopotrivă — din punctul de vedere al interpretării și al educării publicului nou, un moment de cotitură în viața muzicală a Clujului, unde în trecut a existat o puternică tradiție a operetei burgheze, care a influențat în mod serios arta interpreților noștri și formarea gustului artistic al unei părți din public. Aceste influențe au persistat până în ultimul timp, manifestându-se în reluarea unor spectacole vechi de operetă. Abia înnoirea repertoriului a dus la succese însemnate în lupta împotriva acestor influențe, făcând posibilă și înnoirea acestui gen de spectacol muzical.

Opereta **Ana Lugojana** și spectacolul pe care colectivul Operei de Stat din Cluj l-a realizat punând-o în scenă, constituie un succes însemnat al creației noastre muzicale și al artei de interpretare în acest domeniu. Scrisă de compozitorul Filaret Barbu, laureat al Premiului de Stat, pe un libret de Al. Șaghinian și V. Timuș, **Ana Lugojana** reprezintă un pas însemnat și un succes real pe drumul creării operetei românești. Valoarea ei este dată de conținutul nou de idei și probleme la care răspunde conflictul dramatic, precum și de forma muzicală nouă în care se exprimă acest conținut. Pornind dela istoria nașterii vestitului cântec popular **Ana Lugojana**, opereta înfățișează un tablou viu din viața poporului nostru de pe la începutul acestui secol. La baza acțiunii dramatice, care se petrece în satul Vișoara de lângă Lugoj, stă conflictul de neîmpăcat dintre țărănimea muncitoare, asuprită și exploatată, și clasa dominantă din timpul monarhiei austro-ungare, cu unelele ei. Este un merit însemnat al operetei în faptul că, pornind dela acest conflict social, dă o imagine realistă a vieții poporului asuprit, a țăranilor și muncitorilor români și maghiari exploatați de moșierime și burghezie, și înfățișează un moment însemnat din lupta pentru eliberarea poporului: primii pași spre formarea alianței dintre clasa muncitoare și țăărănime. Întreaga esatură dramatică derivă din acest conflict de bază, cărui îi dă viață concretizându-l în diferitele episoade scenice și în galeria de caractere tipice pe care le înfățișează în desfășurarea acțiunii. Pe moșia contelui Verterhazy trăiesc țăranii săraci Sandu și Ana. În năzuințele lor spre o viață mai bună, mai frumoasă, ei se lovesc de interesele hrăpărețe ale exploatatorilor, obișnuiți să obțină orice și să-și satisfacă toate poftele. Pentru a ajunge la un trai mai bun, Sandu și Ana, alături de toți țăranii asupriți de pe moșia contelui, rebucă să lupte împotriva stăpânilor reprezentați prin administratorul moșiei, șpanul Pfitzner și copiii acestuia, Tony și Fany. Țăranii învață dela muncitorii care vin la sat să serbeze ziua de 1 Mai cum trebuie să ducă această luptă, nu numai împotriva contelui și a administratorului moșiei, ci împotriva tuturor asupritorilor și a statului burghezo-moșieresc care apără stăpânirea acestora. Un prim merit al operetei constă tocmai în faptul că majoritatea epizoadelor și situațiilor dramatice ale acțiunii sunt strâns legate și exprimă acest conflict de bază. Astfel actul I prezintă forțele care se vor ciocni în cursul desfășurării conflictului: de o parte țărănimea muncitoare, asuprită,

plină de ură împotriva stăpânilor, dar în același timp clocotind de optimism, de dragoste de viață și manifestând o înaltă sănătate morală, de altă parte contele și întreaga lui suită de trântori și imorali administratorul moșiei cu copiii lui — Tony, prost și degenerat, Fany, intrigantă vicleană, ciăuzindu-se după morala putredă a societății „malte”, profesorul și învățătoarea, figuri jalnice de actuali neputincioși, ruși de popor, care maimuțăresc ridicol pe stăpâni, etc. În cadrul acestei opoziții, autorii au reușit să redea foarte plastic superioritatea morală a poporului, prin râsul cu care întâmpină el ridicolul stăpânilor. Actul al II-lea schițează conflictul: Iancu Nica Iancovici, vestitul cântăreț al Banatului, o iubește pe Ana și vrea să se logodească cu ea, dar își dă seama că aceasta îl iubește pe Sandu, și renunță la intenția sa, demn și cavalereste; Fany, care dorește o aventură cu Iancu, urzește o intrigă, îndemnând pe Tony să-i facă curte Anei, pentru a o îndepărta de Iancu. Conflictul culminează în actul al III-lea, în care intriga lui Fany, — izvorând nu numai din gelozie ci și din ura ei de clasă împotriva muncitorilor și țăranilor și inspirată de unelirile administratorului moșiei și a inspectorului de siguranță, Havasi, venit să împiedice legătura muncitorilor cu țăranii, — duce la arestarea samavolnică a lui Sandu. Iancu demască această intrigă și, în fața protestului dărz și solidar al muncitorilor și țăranilor plini de revoltă, poliștii sunt siliți să-l elibereze pe Sandu și să se retragă.

Acest conflict dramatic este redat printr-o muzică sugestivă, de inspirație populară. Din punct de vedere muzical, opera se împune pe de o parte prin forma națională pe care o îmbracă cele mai importante părți muzico-dramatice, pe de altă parte printr-o largă utilizare a formelor specifice, melodice, de arie, duete, ansamble muzicale și scene corale care contribuie la o caracterizare plastică a eroilor și situațiilor, în diferite etape ale acțiunii. Astfel, trebuie amintită în primul rând folosirea scenelor corale, ceea ce face ca și din punct de vedere muzical masa țăranilor muncitori să apară ca un personaj principal bine caracterizat și activ în desfășurarea acțiunii. Corul mixt dela începutul actului I, vorbind despre hărnicia și optimismul țăranilor noștri despre revolta lor împotriva nedreptății stăpânilor, replicile satirice ale corului bărbătesc în timpul cupletelor grupului de boeri vânători sosiți la moșie cântecul: *Hai la struguri* care proslăvește roadele pământului și ale muncii, în opoziție cu huzurul și trândăvia boerească dar mai ales emoționanta scenă finală a acestui act, — în care compozitorul a reușit să redea cu măiestrie procesul creerii cântecului popular *Ana Lugojana* care lăsnind din sufletul și fantezia creatoare a cântărețului popular Nica Iancu Iancovici, este preluat împlinit și desăvârșit de întregul popor — sunt pagini muzicale care caracterizează plastic vigoarea, hărnicia, optimismul și dragostea de viață a poporului. Cu toate că în actele următoare partitura corului nu mai este tot așa de bogată și, cu excepția corului dela începutul actului II, inspirația populară slăbește, mai ales în ansamblele cu Iancu, țărănimea — acest personaj principal al operetei — rămâne bine caracterizată și activă în desfășurarea conflictului. O pagină reușită și emoționantă e realizată în actul al III-lea prin cântecul de luptă a muncitorilor, care constituie un reușit cântec de masă, viguros și mobilizator.

Celelalte personaje ale operetei sunt deasemenea bine caracterizate prin arie, duete și ansamble. Trebuie remarcat procedeul de contrast pe care compozitorul îl întrebuințează pentru a zugrăvi deosebirea și contradicția dintre cele două tabere în partitura muzicală a lui Sandu. Ana și Iancu abundă în tonalitățile cântecului popular, în timp ce partitura personajilor din lumea stăpânilor, redă înstrăinarea lor de popor prin intonațiile muzicii ușoare, cosmopolite, prelucrate cu accente vădit satirice. Acest procedeu de contrast este utilizat și în partitura lui Iancu, caracterizând aspectul comple-

al acestui om care, deși legat de popor, trăiește în lumea orașului, evocat prin intonațiile de vals și romanță. În caracterizarea lui Iancu, compozitorul nu a reușit totuși să echilibreze just acest contrast. micul arioso, care revine în toate actele în partitura lui Iancu și care constituie principala caracterizare muzicală a acestui personaj, este sărăcit în mod nejust de caracterul popular cerut de imaginea și rolul pe care îl joacă eroul în acțiune, alunecând într-o imitație palidă a cantilenei pucciniene. În schimb, ariile și duetele lui Sandu și Ana, cu toate că și în ele răsună uneori intonațiile romanței orășenești, au rădăcini mai adânci în folclor și servesc justa caracterizare a eroilor. Cele două arii, *Viața vreau s'o văd cândva mai frumoasă* (act. I.) și *Floare albă* (act. II) crează o plastică imagine muzicală a caracterului lui Sandu, tipizând într'un mod viu pe țăranul tânăr, încrezător în viitor, inventiv, cu o viață sufletească bogată, iar proza, părțile recitative și cele de ansamblu desăvârșesc această imagine, arătând demnitatea, hotărârea și combativitatea care se dezvoltă în acest caracter în decursul acțiunii dramatice. De asemenea, o largă caracterizare muzicală (aria din actul I: *Mereu la tine fi-vă gândul meu*, duetele cu Sandu. *Drag mi-e satul, Noi știm cânta*, duetul cu Iancu și ansamblul final) desăvârșește imaginea Anei, fată muncitoare, demnă, mândră și activă, tovarășă de muncă și prietenă la neaz a tuturor celor apăsăți de viața grea a timpului. Compozitorul a știut să generalizeze în portretul muzical al acestor eroi inteligența ascuțită, dragostea lor față de pământul natal, față de munca cinstită și față de toți cei ce muncesc, ținuta lor demnă în viața personală, ura față de stăpâni, care sunt trăsături tipice ale țăranului nostru muncitor. Compozitorul ar fi trebuit — în această privință — să caute o caracterizare muzicală și figurii pitorești a lui Moș Toma (a cărui partitură se limitează la o simplă replică de ansamblu), pentru a îmbogăți opera.

Cu însemnatele ei merite, opera are, din punct de vedere muzical, și unele lipsuri pe care, înlăturându-le, autorul ar putea să ridice mai mult valoarea muzicală a spectacolului. Cu unele modificări, anumite părți (ca partitura lui Iancu) ar putea fi refăcute muzical într'un spirit mai adânc popular, iar altele (ariile și duetele Anei și ale lui Sandu) ar putea câștiga prin același procedeu. Totodată, o expresie melodică mai concentrată ar evita lungimile excesive provenite din repetarea mecanică a unor părți întregi care, reușite, își pierd din expresivitate și frânează acțiunea. De asemenea, caracterul static al unor părți, cum e duetul Ana—Iancu, ar dispărea dacă muzica nu s'ar mulțumi numai să îmbrace replicile de dialog, ci ar tinde spre o dezvoltare mai amplă și spre o formă muzicală încheiată. Apoi, opera ar câștiga o respirație scenică mai vie dacă conflictul ar fi condus mai mult muzical, dacă în locul anumitor părți în care muzica se mulțumește să illustreze situațiile scenice, ea ar participa activ în desfășurarea conflictului și l-ar conduce uneori, dacă ar comenta ciocnirile dintre forțele în luptă și deci ar deveni mai dramatică, așa cum admirabil reușește să servească finalul actului I. Din acest punct de vedere, actul I este cel mai bine realizat și are în evoluția lui o linie ascendentă, atingând în final un punct culminant la care în următoarele două acte acțiunea muzical-dramatică nu mai reușește să se ridice. Autorul ar putea să reflecteze asupra posibilităților de a îmbogăți caracterizarea muzicală a personajilor negative, în spiritul comediei muzicale, folosind elemente satirice din muzica noastră populară. Ar putea, în sfârșit, să mediteze asupra necesității de a ridica nivelul acompaniamentului orchestral, de a valorifica mai mult resursele unei străluciri orchestrale bogate, determinând o participare mai activă, mai dramatică, a orchestrei la acțiune.

Cu însemnatele merite, care precumpănesc hotărât asupra lipsurilor, Ana Lugojana va rămâne pe scenele noastre un spectacol de operetă valoros și

un exemplu care trebuie urmat și desăvârșit de compozitorii și libretişti noştri. Apariţia ei are, pentru tânăra noastră cultură muzicală în p.m. avânt, o semnificaţie revoluţionară, constituind o afirmaţie a posibilităţilor creatoare care dispune şi în acest domeniu poporul nostru liberat. Iată de ce colectivul Operei de Stat a participat cu însufleţire la realizarea acestui spectacol. Colectivul de solişti şi actori s'au străduit să creeze tipuri adevărate şi vii; Lia Hubic şi Lucia Stănescu (Ana), Al. Racoţea şi Ion Piso (Sandu), Aug. Almăşanu şi V. Ivănescu (Iancu), N. Avrigescu (Moş Toma), N. Udrescu (Răzuş) interpretează cu-măiestrie în joc şi cântec rolurile de oameni muncitori. Interpretarea lor rămâne departe de şabloanele vechii operete şi tinde să cucerească o înaltă măiestrie în redarea eroilor întruchipaţi. Deasemenea, cu multă pricepe actoricească, talentatul cântăreţ Octav Enigărescu creează o imagine pitorească şi plină de comic în rolul lui Tony, reuşind să ajungă în interpretarea sa, la ascuţite accente de satiră socială. Şi actorii Silu Munteanu (Tanţi Mariţi) şi N. Botta (profesorul Nazarie) au ajuns la o interpretare valoroasă satirizând şi biciuind caracterele pe care le întruchipează. Cântăreţii L. Liseanu, N. Busuioc, Al. Iaroţchi, E. Mureşanu, A. Diduceşco, B. Păun, I. Măcu, în roluri epizodice, completează cu succes grupul de interpreţi care au dat viaţă personajilor operetei. O contribuţie însemnată aduce în spectacol ansamblul coral, care participă viu şi cu interes mai ales în scenele de-masă din actul I şi din finalul operetei. Mai mult interes şi o participare mai vie şi mai variată, legată de evoluţia dramatică, trebuie să cucerească ansamblul coral în finalul actului al II-lea. Progrese însemnate, în sensul eliberării de o participare convenţională la acţiune, a făcut ansamblul de balet. Dansurile, frumos realizate de maestrul R. Morawski, asistat de Jurebiş şi C. Cermînschi, sunt corect executate, dansatorii însă nu s'au eliberat în interpretarea lor de unele şabloane din baletul divertisment, de gesturi şi poze dulcele spre public, care alterează autenticitatea dansului popular. Pe lângă execuţie, ansamblul de balet va trebui să se preocupe serios şi de problemele interpretării realiste a dansurilor, urmând minimumul exemplu al numeroaselor formaţiuni sovietice care ne-au vizitat în ultimii ani ţara. În sfârşit, dintre ansamblu, orchestra a susţinut cu precizie şi sonoritate expresivă partea orchestrală a spectacolului. Conducerea muzicală a dirijorului L. Anca, corectă, va trebui însă să câştige şi mai multă expresivitate, imprimând mai hotărît nuanţele, pe care dovedeşte că le-a sesizat, şi un ritm mai viu desfăşurării acţiunii muzical-dramatice. Dirijorul trebuie să evite şi unele efecte dinamice „în sine”, cum este acel piano exagerat şi nejustificat al corului din finalul actului II, unde dorind, probabil să pună în valoare partitura soliştilor (Ana şi Iancu), minimalizează participarea corului la acţiunea muzicală şi produce o desmembrare a ţesăturii contrapunctice, reîntărind exagerat şi fără rost vocile soliştilor, care în acest caz nu au mers independent.

Regia directorului de scenă P.V. Cottescu, decorurile şi costumele pictorilor S. Bogdan şi F. Avram, servesc spectacolul, dându-i multă frumuseţe şi uneori mareşe. Grupurile scenice, costumele şi decorurile sunt viu aplaudate de public. Concepţia regizorală justă şi întreaga compoziţie a spectacolului, care o serveşte şi o valorifică, fac ca acţiunea operetei să decurgă viu şi convingător. Remarcabile din punct de vedere regizoral sînt scenele de masă dela începutul actului I şi mai ales finalul acestui act — scena creerii cântecului Ana Lugojana, care nu numai din punct de vedere muzical, ci şi ca realizare scenică produce o puternică emoţie artistică. La fel de izbutite sînt şi alte scene de masă, cum e corul femeilor care precede finalul actului al II-lea, scenele corale dela începutul actului al III-lea şi finalul operetei. Regizorul ar trebui să revadă unele scene de masă, de pildă corul *Hai la struguri* din actul I, care, aşa cum e realizat, se desprinde complet din acţiune şi apare

în mod forțat lipit de aceasta. Deasemenea, în finalul actului al II-lea, grupul decorativ al țărănilor care stau culcați lângă rampă, și care era justificat în cadrul arioso-ului lui Iancu, apare aici convențional și dă acestor personaje o oarecare pasivitate față de acțiune, mai ales începând din momentul în care apariția lui Sandu și Fany precipită desfășurarea acțiunii. În sfârșit, un caracter decorativ și artificial ilustrativ are scena plecării țărănilor la câțanie, imaginată de regizor, în primul rând pentru că nu e deloc justificată de acțiunea scenică (faptul că într-o arie se vorbește de plecarea unui țaran la câțanie, nu implică ilustrarea unui asemenea tablou pre-aranjat și neîntâlnit), apoi pentru că realizarea ei e în contradicție cu condițiile istorice reale, lipsind din ea aspectul jalnic și silnic al acestui eveniment din trecut. Scena apare idilizată și nejustificată de necesități dramatice reale.

Acestea sunt câteva din slăbiciunile realizării regizorale, care, în rest, se impune indiscutabil prin concepția unitară și printr-o serie de frumoase realizări.

Munca asupra unei opere care, ca formă, nu s'a cristalizat încă definitiv în spectacole, necesită o colaborare strânsă și creatoare între compozitor și realizatorii spectacolului. Colectivul Operei de Stat, prin întâlnirea cu compozitorul în decursul repetițiilor generale, a pus bazele acestei colaborări care a adus unele îmbunătățiri spectacolului. Colaborarea ar fi putut fi însă mai rodnică dacă s'ar fi desfășurat mai susținut, dealungul diferitelor etape ale muncii și dacă compozitorul ar fi profitat de această nouă punere în scenă pentru a reface unele părți ale operei. Deasemenea s'ar fi putut evita o serie de repetări și adăugări (ca reluarea în final a corului muncitorilor, fapt care nu mai aduce nimic în plus și sărăcește prin repetare însăși această scenă importantă, sau ca repetarea unor părți din partitura Anei sau a lui Sandu) care adaugă lungimi inutile unor scene și întregului spectacol.

Spectacolul Ana Lugojana se bucură pe scena clujeană de un deosebit succes, fapt ce trebuie considerat ca o adevărată victorie a teatrului nostru muzical, a autorilor operei și a realizatorilor și interpretelor spectacolului, pe drumul creerii operei clasice românești. La o astfel de însemnată operă de construcție pe tărâmul noii noastre culturi, publicul nostru nou, oamenii muncii participă cu însuflețire, afirmându-și solidaritatea, consimțământul și prețuirea față de tot ceea ce oamenii artei crează nou și în slujba luptei comune.

Aceasta este semnificația caldei primiri de care spectacolul Ana Lugojana se bucură în rândurile largi ale publicului.

Ilie Balea

Contribuția Teatrului de Stat din Arad la opera de culturalizare a maselor

Teatrul de Stat din Arad este una din instituțiile culturale fruntașe din partea de Apus a țării noastre. Creație a regimului de democrație populară, acest teatru s'a dezvoltat an de an, dând o contribuție de preț operei de culturalizare a maselor. Spre a ilustra creșterea prestigiului său în rândul oamenilor muncii e de ajuns să amintim că în timp ce în 1949 numărul spectatorilor săi era de aproximativ 40.000, în 1951 a ajuns să depășească cifra de 80.000. Cu alte cuvinte, teatrul a reușit să-și creeze într-o bună măsură un public constant și — ce e deosebit de important — foarte exigent și obiectiv în aprecierea muncii lui.

Depășându-se adesea în comunele regiunii Arad, unde — în cele mai multe cazuri — n'a pătruns niciodată în trecut vreo echipă de teatru profesionistă, colectivul Teatrului de Stat contribuie la educarea tărânilor muncitoare, la îndrumarea acestora pe drumul transformării socialiste a agriculturii. Bunaoară, piesa *Vadul Nou* a Luciei Demetrius a fost prezentată în douăzeci și trei de comune și sate ale regiunii. Deși s'a jucat pe scene adesea cu totul impropru sau pe scene improvizate în aer liber, mule de țărani muncitori care au participat la reprezentarea ei au cerut actorilor să le înfățișeze cât mai des asemenea spectacole.

În cursul celor patru stagii, de la înființarea teatrului și până acum, pe scena sa au avut loc treizeci de premiere. Repertoriul e cât se poate de variat: opere clasice, lucrări ale scriitorilor sovietici și ale noii născute dramaturgii. În general, conducerea teatrului s'a străduit să lege repertoriul de sarcinile actuale ale poporului nostru în construirea socialismului și apărarea păcii. De pildă, în stagiunea 1951—52 au fost prezentate publicului arădan *Revizorul* de Gogol (în cadrul centenarului marelui scriitor clasic rus), *O scrisoare pierdută* (în cadrul centenarului Caragiale), *Crângul de câlini* de Corneiciuc, *La Sud de paralela 38* de Thai Dian Ciun și *Vadul Nou* de Lucia Demetrius. În cursul stagiunii 1952—53, au fost puse în scenă: *Cețetea de joc* de M. Davidoglu, *Umbra străină* de C. Simonov și *Lupu de Radu* Bouréanu. A mai fost planificată montarea pieselor *Titanic Vals* de T. Mușatescu, *Mireasa descultă* — opera scriitorilor Suto și Hajdu — și *Cale liberă* de A. Surov.

Însirarea pieselor puse în scenă în cursul ultimelor două stagii este însă departe de a ne da o imagine fidelă a preocupărilor colectivului teatrului arădan. În stagiunile anterioare, 1949—1950 și 1950—1951, au avut loc spectacole cu *O noapte furtunoasă* de Caragiale, *Vocea Americii* de Lavreniev, *Câinele grădinarului* de Lope de Vega, *Ziua cea mare* de Maria Banuș, etc., iar pentru țărani muncitori s'au pus în scenă în mod special piese cu un număr redus de personaje și adecvate problemei care le ridică opera de construire a socialismului la sate — ca, de pildă, *Nunia* de M. Davidoglu și *Pârleazul* de Ionei Tăranu.

Pentru a putea răspunde cerințelor unor lucrări dramatice de multe ori deosebit de grele, — care cer multă măiestrie din partea actorilor, — conducerea teatrului s'a preocupat într-o bună măsură de ridicarea nivelului profesional al cadrelor. De două ori pe lună au loc conferințe cu subiecte de specialitate, la care participă toți actorii și colectivul tehnic. Conferințele, pregătite de către direcțiunea teatrului, precum și de actori și tehnicieni mai calificați, dezbăt mai ales problemele referitoare la arta dramatică sovietică — înalt exemplu pentru oamenii de teatru din lumea întreagă. Ședințele *Cercului Stanislavski*, la care participă toți actorii, constituie deasemenea un bun mijloc de însușire a experienței teatrului sovietic. Aici au fost dezbătute probleme ca *Actorul sovietic și eroul pe care-l interpretează el*, *Importanța decorului, costumelor și recuzitei în spectacol*, etc.

În același timp, pentru ridicarea nivelului lor politic și ideologic, majoritatea actorilor au fost încadrați — cu sprijinul organizației de bază — la cercul de studii al Istoriei P.C. (b) al URSS. De asemenea, în fiecare lună se țin în cadrul teatrului conferințe asupra situației politice interne și internaționale.

Această muncă de ridicare a nivelului politic, ideologic și profesional al actorilor și personalului tehnic al Teatrului de Stat din Arad a dat

rezultate pozitive, între care se numără — în primul rând — realizarea la un nivel tot mai ridicat a spectacolelor. La aceasta a mai contribuit contactul actorilor cu viața din fabrici, cartiere și sate: optsprezece actori lucrează ca instructori artistici în cadrul formațiilor teatrale de amatori, ajutându-le în muncă și — în același timp — având posibilitatea să cunoască temeinic viața oamenilor muncii. Dacă, de pildă, piesa *Cetatea de foc* a fost pusă în scenă în bune condițiuni, aceasta se datorește într-o mare măsură cunoașterii de către actori a preocupărilor colectivelor de muncitori și tehnicieni din marile întreprinderi metalurgice arădene *Flamura roșie* și *Iosif Rangheș*.

Contactul cu masele — în scopul cunoașterii părerii acestora despre felul cum sunt realizate unele spectacole — a fost înfăptuit de către Teatrul de Stat din Arad și prin invitarea la unele repetiții a unor muncitori stahonoviști, a fruntașilor în producție, intelectualilor, etc., din partea cărora a primit sugestii prețioase pentru îmbunătățirea muncii. A fost un moment emoționant în viața teatrului când un grup de muncitori și tehnicieni dela uzinele *Iosif Rangheș* a înmănat un dar actorilor, cu prilejul spectacolului de premieră al piesei *Cetatea de foc*. Această prețuire a maselor muncitorești îi dă colectivului teatrului un imbold puternic în muncă.

În aprecierea activității artistice a colectivului teatrului trebuie să ținem seama și de o serie de greutăți pe care le are de înfruntat. E vorba, mai ales, de faptul că în cursul unei întregi stagiuni n'a activat aici decât un singur director de scenă, care e — în același timp — și directorul teatrului (Al. Marius). Din această pricină unele spectacole au fost pregătite în pripă, fără un studiu adâncit (cum s'a întâmplat, de pildă, cu *Revizorul*). Pe de altă parte, lipsa de suficiente cadre cu un nivel profesional corespunzător a fost una din cauzele folosirii în rolurile mai mari — aproape în toate piesele puse în scenă — a acelorași actori. Aceasta i-a dus pe actorii respectivi la un fel de șablonizare în interpretarea diverselor personaje, fapt sesizat de spectatori.

Asemenea greutăți n'au împiedecat însă colectivul teatrului să obțină o seamă de succese remarcabile. În categoria spectacolelor care s'au bucurat de largă apreciere a spectatorilor, trebuiesc incluse mai ales *O scrisoare pierdută*, *Crângul de călini*, *La Sud de parașela 38*, *Umbra străină*, *Cetatea de foc* și *Lupu*. Sunt demne de remarcă, în interpretarea acestor piese, creațiile unor actori ca N. Anoniu (în *Agamiță Dandanache*), Al. Marius (în *O scrisoare pierdută* și *Crângul de călini*), Mișu Vladimîr (în rolul lui Arjoca din *Cetatea de foc*), Aurel Decu în rolul profesorului Trifunov din *Lupu*), Silvia Tabacu — Neteu (în rolul Grozdancei din *Lupu*), Zaharia Voinea (în *Cetatea de foc* și *Lupu*), Elena Bodî (în rolul președintei sovietului sătesc din *Crângul de călini*), O. Măpă-Didilescu (în rolul Lenei din *Umbra străină*), etc. De pildă, tânărul actor Zaharia Voinea a scos în evidență cu mult talent caracterul ferm și patriotismul înflăcărat al comunistului Pavel Arjoca. Acelaș actor a izbutit să înfășeze just și veridic chipul spionului Bogolub din *Lupu*. Actrița Silvia Tabacu-Neteu — ș. ea abia la începutul carierei sale actricești — s'a remarcat prin interpretarea plină de vigoare a rolului spioanei Grozdanca Trifunov din piesa *Lupu*.

O adevărată creație a realizat Mișu Vladimîr în rolul bătrânului maestru Petre Arjoca din *Cetatea de foc*. El a știut să redea cu măiestrie tipul meșterului arrogant, refractar criticii, dar totuși cinstit și care — până la urmă — devine un luptător conștient pentru cauza clasei muncitoare.

Diracția de scenă a rezolvat cu mijloace simple o serie de probleme care i se puneau în această privință Al. Marius — de pildă, în piesa

Lupii — a reușit să înfățișeze cât se poate de convingător atitudinea slugarnică a titoșiilor față de stăpânii lor — imperiaștii americani. În scena V-a, care se petrece la Ambasada Iugoslaviei din București, diplomații titoșiști se întrec în a-l servi pe diplomatul american, stând în poziție de „drepti”, oferindu-i plocioane, învârtindu-se ca niște adevărați valeți în jurul lui: și manifestându-și galăgros bucuria atunci când reprezentatul serviciului american de spionaj le laudă „activitatea subversivă”. Datorită calității de regisor și posedând o bogată experiență în teatru, Al Marius a reușit în toate pesele pe care le-a montat să dirijeze în mod just scenele de masse. Astfel, e înălțătoare scena finală din *La Sud de paralela 38*, când grupul de partizani se îndreaptă spre fereastră și — în sunetele Imnului național — arborează drapeul R.P.D. Coreene. Această scenă plină de dinamism inspiră spectatorilor încredere deplină în victoria poporului careean împotriva armateilor de mercenari ale imperiaștilor.

Marius Oniceanu, care a pus în scenă *Cănele grădinarului*, a realizat un spectacol deosebit de interesant și prin faptul că în pauzele dintre tablouri a introdus o serie de scene pantomimice, care înfățișau acțiunea din actul precedent al piesei. Muzica pentru pantomime a fost creată de compozitorul arădan N. Boboc.

La succesul unor spectacole au contribuit în mare măsură decorurile realizate de I. Wilke și Fr. Toth. Au fost în câteva rânduri și neajunsuri în această privință ca, de pildă, la punerea în scenă a piesei *Cănele grădinarului*, când Wilke a realizat decoruri prea fastuoase, greu de manevrat și care au cerut din partea colectivului tehnic eforturi deosebite pentru a le monta în pauzele dintre tablouri.

Pe lângă realizările sale remarcabile, în ce privește interpretarea și punerea în scenă, în activitatea teatrului arădan se manifestă însă o serie de lipsuri care persistă de multă vreme și cărora nu li se pune capăt cu toate criticile aduse de presa locală de partid și de către oamenii muncii.

E supărător, de pildă, faptul că unui actor talentat ca — de pildă — Romeo Lăzărescu, nu se dezbaia de reminiscențele manierei boulevardiere de interpretare a personajilor, manieră cu care ne obișnuise teatrul burghez și care n-are ce căuta pe scenele noastre. În rolul directorului din *Celateau de foc*, Romeo Lăzărescu ne dă o caricatură de conducător al unei întreprinderi socialiste, vorbind pițigăiat, făcând gesturi nealocul lor, sbierând — atunci când ar trebui să aibă un ton energic, etc. Printr-un joc artificial, facil, fără a-și adânci rolurile, Romeo Lăzărescu încearcă să culegă succese ușoare. Din păcate, nu e singurul care face acest lucru. Se observă, în general, la teatrul arădan, o scădere a calității spectacolelor care, urmează după premiera Char unii actori tineri, ca Zaharia Voibea și Silvia Tabacu-Neteu, obișnuiesc adesea să „uite” de indicațiile direcției de scenă, dedându-se la adevărate caraghiosăcuri pentru a-și face pe spectatori să râdă. În *O noapte furtunoasă* — de pildă — Zaharia Voibea alunecă spre naturalism, vulgarizând personajul pe care-l interpretează (Rică Venturiano).

Acest „umor”, cu toată străină indicațiilor autorilor, trebuie corbătit cu tărie de întregul colectiv al teatrului. El e periculos atât pentru actorii care-l practică, și la care poate deveni la un moment dat — o manieră, cât și pentru spectatori, pe care teatrul trebuie să-l educe, să le cultive gustul artistic, să-i facă tot mai exigenți față de creația actoricească. Direcția teatrului, în frunte cu tovarășul A. Marius, va trebui să analizeze temeinic această deficiență, luând măsuri hotărâte pentru înlăturarea ei, mai ales că — de multe ori — o trece conștient cu vederea.

Se observă deasemenea o tendință de vedetism, pe care o încurajează

Însăși direcția teatrului. În timp ce unii actori primesc roluri principale aproape în toate piesele (Zaharia Voinea, Silvia Tabacu, N. Mihuță, Aurel Decu, etc.), alții nu-s utilizați sau primesc roluri mici (de compoziție). Astfel, talentata actriță Luța Popescu n'a fost pur și simplu utilizată vreme îndelungată, cu toate că în unele roluri — ca, de pildă, Zița din *O scrisoare pierdută* — ar fi putut da o contribuție serioasă. Același lucru se poate spune despre actrița Leny Câmpeanu. Această atitudine nejustă în promovarea cadrelor are repercusiuni asupra întregii activități a teatrului arădan. Datorită faptului că sunt prea des utilizați, unii actori nu reușesc să-și aprofundeze totdeauna rolurile. Așa se face că Aurel Decu și N. Mihuță au ajuns la un moment dat la șablonizarea interpretării diverselor personaje.

Tendința de a aluneca spre naturalism, pe care am observat-o la actori ca Zaharia Voinea, a caracterizat — în general — interpretarea *Revizorului*. Spectacolele cu această piesă au fost sistate de către Comitetul pentru Artă de pe lângă Consiliul de Miniștri — ca urmare a insuficienței ei pregătiri, a lipsei de adâncire a personajilor de către actorii Romeo Lăzărescu, Nicolae Antoniu, I. Negoescu, Constanța Lache și alții. Însăși conducerea teatrului a dat dovadă de lipsă de răspundere, încredințând punerea în scenă a piesei unui regisor cu foarte puțină experiență, pentru ca abia în preajma spectacolului de premieră să intervină pentru a remedia unele din lipsurile grave care se manifestaseră în interpretare.

Conducerea teatrului deasemenea nu apreciază importanța interpretării la un înalt nivel a personajilor pozitive. Adesea, asemenea roluri sunt încredințate unor actori cu calități potrivite unor roluri de comedie. Așa s'a întâmplat cu rolul directorului gospodariei de stat din *Vadul Nou*, care a fost interpretat de I. Negoescu, precum și în cazul amantului directorului de întreprindere, interpretat de Romeo Lăzărescu, al secretarului de partid din *Cetatea de foc* (Lascar Banu), etc. Acest fapt a dus uneori la caricaturizarea personajilor respective, lipsindu-le de tinuta lor firească. În general, se manifestă o tendință de minimalizare a personajilor pozitive, ceea ce atrage după sine oglindirea slabă a rolului partidului într-o serie de spectacole.

Înlăturarea deficiențelor care întârzie obținerea unor succese și mai însemnate ale Teatrului de Stat din Arad, trebuie să constituie o preocupare permanentă a conducerii acestuia, cât și a întregului colectiv. Acest lucru va fi cu putință în măsura în care se va acorda atenția cuvenită ridicării nivelului ideologic și profesional al cadrelor, în măsura în care vor fi înlăturate manifestările de naturalism, insuficienta aprofundare a rolurilor și lipsurile în ce privește justa folosire a cadrelor.

Studierea de către toți actorii a minunatei experiențe a teatrului sovietic constituie cheia succeselor viitoare ale teatrului arădan.

Realizările de până acum ale acestei instituții sunt o garanție că ea va da un sprijin tot mai însemnat operei de cultură, de masă, de muncă, de mobilizare lor pe drumul construirii socialismului și apărării păcii.

Gh. Tomoroș

Howard Fast este cunoscut publicului nostru prin celebrele sale cărți: *Drumul libertății*, *Tom Paine*, *Ultima frontieră*, cât și prin lupta sa activă antiimperialistă. Că lupta antiimperialistă a lui Fast este plină de succes, o dovedește și „interesul” deosebit pe care-l acordă operelor lui organizațiile fasciste din America. Ele îi ard pe rug cărțile, călăuzindu-se și în această privință după practica predecesorilor lor — fasciștii germani. Burghesia americană se teme de Fast. Prin întemnițarea lui, prin repetatele chemări în fața comisiei pentru cercetarea activității antiamericane, ea încearcă să-l reducă la tăcere pe neînfricatul luptător.

Este interesant faptul că acțiunea romanelor lui Fast se petrece în trecut și nu totdeauna în trecutul apropiat. Da, aceasta nu înseamnă un „refugiu” în trecut, în „fericirea ce-a fost”. Vorbind despre trecut, scriitorul vizează totdeauna viața de azi din S. U. A. El înțelege să demaște imperialismul american urmându-l încă din faza lui incipientă, când el nu trecuse încă la fascizarea vieții publice, că astăzi, dar o veste și o pregătea. De aceea, operele istorice ale lui Fast sunt o chemare la luptă pentru cucerirea drepturilor — acum, în prezent. După expresia nimerită a lui Gogol, Fast luptă cu ajutorul trecutului împotriva situației actuale, împotriva sălbătecului imperialism american.

Acțiunea romanului *Cei mândri și liberi* se petrece în anii războiului pentru independența Americii, care a avut loc la sfârșitul secolului al XVIII-lea și era îndreptat împotriva stăpânirii engleze. Mobilul acestui război a fost nerecunoașterea dreptului Angliei asupra coloniilor Nord-Americane. Atitudinea față de el a maselor populare și a celor avuți era însă diferită. Poporul visa să-și dobândească independența și o viață mai bună. Oamenii de afaceri însă credeau încă de pe atunci mai mult în bani decât în independența națională. Un istoric reacționar ca Maurois este nevoit să recunoască faptul că „marii negustori porniseră această acțiune pentru că-și vedeau periclitat comerțul, dar că priveau fără plăcere la mișcările populației”. În realitate — și despre aceasta istoricii reacționari nu suflă niciun cuvânt — această „privity fără plăcere” nu se reduce la un act pasiv, ci însemna reprimarea sângeroasă a oricărei mișcări populare. Romanul lui Fast ne descrie tocmai un astfel de episod din istoria „neoficială” a Statelor Unite.

Mii de oameni fără de căpătâi din „fericită America” se înrolează în armată, spre a lupta pentru independența coloniilor americane. Conducerea lor revine unor ofițeri pe care soarta revoluției îi înterează prea puțin. Luni de zile îi poartă pe ostași din tabără în tabără, fără să i arunce în luptă. Ofițerii aceștia îi frustează pe ostași de drepturile lor, îi bat, îi batjocoresc. În aceste condiții, ostașii se revoltă împotriva unor astfel de conducători, alegându-și un comitet al lor, Comitetul sergenților. Sub noua conducere, această mână de ostași, în genere incultă și cu puține cunoștințe realizează ceea ce n'au

*) Howard Fast, *Cei mândri și liberi*, E. S. P. L. A., 1952

reuşit ofiţerii. Brigada devine o adevărată armată. Cu ajutorul populaţiei care-i simpatizează, răsculaţii pot să-şi alimenteze armata mai bine decât pe vremea ofiţerilor, cărora le păsa doar de buzunarul lor.

Englezii au încercat să se folosească de faptul că ostaşii s'au răsculat. Ei vor să-i cumpere. Dar englezii nu înţeleg că, de fapt, răsculaţii sunt apărătorii cei mai categorici ai Independenţei. Comitetul sergenţilor hotărăşte să redea în cele din urmă puterea ofiţerilor, socotind că astfel vor putea lupta cu mai mult succes împotriva englezilor. Gestul lor este justificat de faptul că ei socotesc Independenţa mai presus de unele pretenţii ale lor:

Să vorbeşti de personajele acelei opere a lui Fast este greu. Propriu zis există două personaje: masa soldaţilor şi grupul ofiţerilor. Trebuie să spunem că autorul a reuşit să reprezinte masa în chip strălucit. Sunt de neuit figurile lui Jamie Stuart, Billy Bowzar, Dwyght Carpenter, Lewy şi ale celorlalţi oameni din Comitetul sergenţilor, care provin toţi din mase, sunt ostaşi ca şi ceilalţi, având aceleaşi dureri şi bucurii şi dovedind aceaşi hotărâre de a lupta.

Care a fost mobilul acţiunii celor din frontul Pensylvaniei, armata de care e vorba în roman? Miile de oameni simpli au văzut în războiul de Independenţă un mijloc de a scutura lanţurile robiei: Stăpânii de sclavi şi fabricanţii au văzut însă în acest război nu un drum spre independenţa ţării, ci doar o modalitate de a câştiga. Ofiţerii provin din cei înavuţiţi şi de aceea nu înţeleg să-şi schimbe năvaurile nici pe front. De aceea, nu e de mirare că ostaşii cărora li s'au spus că luptă pentru independenţă, se întreabă adesea: „acum stăpânul este colonel... şi dacă noi vrem să dăm afară pe cei care au transformat acest lucru nobil (revoluţia) într-o cocină, cine este trădător în faţa de cine?” Din acest impas, ostaşii înţeleg să iasă luptând şi împotriva englezilor şi împotriva ofiţerilor (în prima parte a campaniei):

Pe vremea aceea nu se vorbea de internaţionalism proletar. Dar oropsiţii din frontul Pensylvaniei au înţeles încă de pe atunci să se unească indiferent de culoare, rasă sau limbă în lupta lor împotriva „nobililor”. Aşa pestrî şi multinational cum era frontul lor, ei au luptat şi au luptat bine. „Noi am rămas pe front — spun ei — cu irlandezii şi cu scoţienii noştri, cu germanii, polonezii, francezii şi portugezii şi negrii noştri, cu evreii şi cu italienii noştri”. Oamenii din frontul Pensylvaniei au înţeles să lupte împreună împotriva asupritorilor. Aşa îi găsim şi în timpul răscoalei lor, cu care prilej participă toţi deopotrivă în Comitetul sergenţilor.

La oamenii aceştia simpli — mulţi dintre ei nici nu ştiu să scrie şi să citească — se formează un adevărat cult al libertăţii. Libertatea este credinţa lor cea mai mare, ea le este far călăuzitor. Ei cred într-un viitor mai fericit. Sentimentul de încredere în viitor, predomină în cartea lui Fast, transmiţându-se din fiecare rând al ei şi cititorului. „Speranţele şi visurile oamenilor ni-s faruri” spune Dwyght Carpenter. Iar un altul, Abner Williams, spune simplu de tot, aşa cum ar spune-o şi azi un muncitor american: „Eu iubesc libertatea! Şi atâta tot!” Asta înseamnă că el luptă pentru libertate, că trăieşte pentru ea.

Ce i-a adunat la un loc pe oamenii aceştia? Este un chiag de o substanţă deosebită, cel care i-a unit. E încrederea profundă în cauza

libertății, iubirea de oameni și ura față de asupritorii omului. Chiarul acesta este mai puternic decât bieții ofițerilor. Așa se explică faptul că ei au reușit să-și organizeze o armată a lor, populară. Willy Bowzar, unul din membrii Comitetului sergenților spune: „noi am dovedit că prin noi înșine am putut alcătui un corp de armată mai bun decât au putut scoate din noi bieții și bătaile. Cine știe când, odată, alți oameni își vor aduce aminte de asta”.

Cât de mult adevăr se află în cuvintele lui Bowzar! Experiența lor a fost folosită în vremea din urmă de sute de milioane de oameni. Învațătura romanului tocmai acesta e: Ceea ce au făcut cei din brigăzile Pensylvaniei, acum aproape 200 de ani, se poate repeta și în America de astăzi și trebuie să se repete. Iar, meritul scriitorului constă în faptul că el nu militează numai cu pana ci și cu fapta pentru că eroica luptă a brigăzilor din Pensylvania să fie reluată cu mai mari puteri de muncitorii americani.

Romanul se termină cu reîntoarcerea ofițerilor, care preiau iarăși puterea. Dar dacă pe atunci nu erau coapte condițiile pentru o victorie a oamenilor simpli, lupta de azi a acestora împotriva magnatilor industriei și banului va duce la victoria sigură a nepoților lui Jamie Stuart, ai lui Bowzar și Lewy, ai negrului Hoyt și ai celorlalți.

Infrângerea celor din brigăzile Pensylvaniei de către ofițeri, ca și orice alt succes temporar, nu înseamnă că poporul american este condamnat la supunere veșnică. Concluzia romanului *Cei mândri și liberi* e că viitorul este de partea lui și că vremurile viitoare nu pot să nu-i aducă eliberarea socială și o viață fericită.

Jamie Stuart, unul dintre eroii romanului, își exprimă convingerea că moartea celor din frontul Pensylvaniei n'a fost zadarnică. Ei nu au suferit degeaba. „Și eu am credința, încheie el, că vor fi și alte capitole de scris și după asta, la fel.” Romanul lui Howard Fast constituie un îndemn adresat oamenilor muncii din America să lupte pentru sfărșirea jugului în care-i țin de secole odioșii capitaliști yanchei.

Paul Șerban

Sărbătorirea marelui compozitor maghiar Zoltán Kodály

Poporul maghiar și toți oamenii de cultură progresiști din lume sărbătoresc cea de a 70-a aniversare a nașterii lui Zoltán Kodály, artistul care le-a închinat celor ce muncesc întreaga sa viață și putere de creație. Zoltán Kodály este creatorul unei opere muzicale de o mare valoare, un cercetător neobosit al creației populare și un strălucit pedagog care a crescut mai multe generații de compozitori și muzicieni. La baza acestei dezvoltări multilaterale a personalității sale a stat întotdeauna dragostea de patrie.

Încrederea nemărginită în forțele creatoare ale oamenilor muni, un căld și adevărat umanism și convingerea că un artist adevărat nu poate fi decât alături de popor, luptând pentru ridicarea acestuia. „Artistul — spunea Kodály în 1946 — trebuie să simtă că face parte din mulțime, dar în același timp să simtă și că talentul său îl obligă să exprime sentimentele mulțimii, să simtă că, ridicându-se din popor, este totodată parrea creatoare a acestuia, este cântărețul epocii sale, profetul și purtătorul de cuvânt al poporului său.”

La începutul acestui secol, când în muzica europeană începu să crească influența decadentismului și formalismului burghez, Kodály se îndreaptă spre nesecatele izvoare ale cântecului popular. El începu în anul 1905 să culegă și să studieze cântecul popular maghiar. În anul următor i se alătură, în această muncă, un alt mare reprezentant al culturii muzicale maghiare, compozitorul și savantul Béla Bartók. Această muncă a celor doi compozitori și savanți a ridicat, nu numai în cultura poporului maghiar ci și în cultura altor popoare, o stavilă puternică în calea invaziei decadentismului burghez. Acest forț de rezistență, făcând front comun cu tradiția puternică a școlii naționale ruse din secolul trecut, a limitat influența formalismului și a constituit punctul de plecare al puternicei acțiuni care, după eliberarea de către Armata Roșie, a dat lovituri de moarte decadentismului infiltrat în cultura muzicală a țărilor de democrație populară. Kodály și Bartók au cules și studiat peste 10.000 de cântece populare maghiare și ale altor popoare (printre care deosebit de importante pentru noi sunt cântecele populare românești), care au servit și servesc încă pentru crearea numeroaselor lucrări simfonice, de muzică de cameră, de operă și balet. Însămănțarea covârșitoare a acestei munci reieșe și din ura cu care burghezia cosmopolită l-a întâmpinat pe cei doi mari cercetători numindu-i „țărănoi”, „barbari”, „inculi”, căutând să discrediteze și să saboteze uriașa lor activitate. Și e semnificativ mai ales faptul că editarea organizată și științifică a întregului material cules nu a putut începe decât în zilele noastre, în Republica Populară Ungară.

Cu toate că activitatea științifică ocupă un loc apreciabil și are o însemnată covârșitoare în viața marelui muzician, Kodály este în primul rând un compozitor fecund și de un talent viguros. Muzica lui se bazează pe știința sa folcloristică. În același timp, ea asimilează cele mai valoroase tradiții progresiste ale compozitorilor secolelor trecute, ale lui Palestrina, Bach, Mozart, Beethoven, Liszt și Mussorgski. Creația muzicală a lui Kodály își trage seva principală din lumea bogată a cântecelor țaranului maghiar, din melodica suferințelor și a sentimentelor înflăcărâte — inspirate de lupta împotriva asupririi, pentru libertate — pe care le-a trăit poporul maghiar. Dar muzica lui Kodály nu este numai muzica unui folclorist. Exprimându-se într-un limbaj de inspirație populară, creația lui devine o tribună care dă glas celor mai actuale năzuințe ale poporului, bărbăției și revoltei lui patetice împotriva clasei dominante trădătoare. În *Psalmus hungaricus*, poem simbolic de o nespusă frumusețe, ascuți înțiora cântecul amărăciunii și al suferințelor maselor, furia și blestemul pentru cei care poartă răspunderea mizeriei poporului. Finalul poemului aduce încrederea în viitorul luminos în care Kodály a crezut și pe care l-a așteptat, fără să-l vadă împede, dar pe care l-a recunoscut și căruia s'a daruit după eliberare. Aceleași sentimente străbat muzica lui simfonică și de cameră. *Sonata pentru violoncel și pian*, începând cu accente de patetică durere și sfârșind într-un Rondo de exuberantă bucurie și încredere, *Sonata pentru violoncel* cu viguroase accente de dans, corurile pentru copii, pentru muncitori, *Tablourile din Matray*, patosul revoluționar din

S'a înălțat păunul, sunt lucrări care afirmă încrederea nezdruincată în forțele sănătoase ale poporului. Astăzi, într-o serie de lucrări noi, Kodály desăvârșește această lume creatoare, dând glas celor mai nobile sentimente și năzuinți ale poporului maghiar, astăzi liber, luptător pentru pace și socialism. Cântecul său pentru pace însufiește tineretul maghiar, care, îndrumat de partid, construiește o viață nouă.

Kodály este un mare pedagog, căruia îi datorează mult fiecare din compozitorii maghiari din zilele noastre. Influența personalității sale fecunde s'a extins și dincolo de granițele țării sale și mulți compozitori ardeleni s'au adăpat de la izvorul științei sale muzicale. Cinstea de a fi învățat de la Kodály implică o mare răspundere, o mare obligație, așa cum adm. rab. I arată compozitorul maghiar Szabo Ferenc, spunând: „Desigur, adevăratul elev nu este acela care preschimbă în bani mărunți frumusețile artistice ale operelor kodályene și se aciuiază în văpaia lor pentru o viață întreagă. Există și din aceia care din cărămizile nefolosite ale marelui constructor își clădesc un modest și intim cămin artistic. Adevăratul elev vrea mai mult. Situația lui de elev îl obligă la crearea unei opere care să fie în slujba poporului nostru muncitor și să fie conștientă a tot ceea ce Kodály, în alte împrejurări sociale și istorice, a început cu câteva decenii în urmă. Impejurările noastre sociale și lumea noastră de idei nouă și înfloritoare, a definit într-un singur sens drumul care duce la scop. Acest drum, atât în URSS, cât și în țările de democrație populară, este identic. Acest drum, astăzi, peste tot în lume, este unicul drum posibil în dezvoltarea artei muzicale”.

Astăzi septuagenarul Kodály trăiește și muncește cu avânt reînnoit, înconjurat de dragostea și prețuirea întregului popor maghiar. Această dragoste e o expresie a recunoștinței față de cel care a păstrat întreaga viață legături strânse cu masele muncitoare, luptând pentru eliberarea muzicii din cătușele cosmopolitismului. Poporul român salută pe Kodály, la a 70-a aniversare a nașterii sale, ca pe un strălucit reprezentant al creației muzicale a poporului frate maghiar și al culturii muzicale universale.

I. Văleanu

